

ԱՎԵԾԱՔԵՐ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ, ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

The Weekly **AVEDAPER**, American Bible House, Constantinople.

ՀԱՏՈՐ ԿԳ

Կ. ՊՈԼԻՍ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1, 1910

ԹԻՒ 40



ՄՈՆԹԵՆԷԿՐՈՒ

ՆԻՔԻԹԱ Ա ՔԱԳԱՒՈՐԸ ԵՒ ՄԻԼԷՆԱ ՔԱԳՈՒՀԻՆ

ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ	
Տարեկ. Բժնէկին 40 ԴՏ.	
Աւարկիւցի հմր 2 ՏՈՒ.	
Աւարկիւցի ,, 8 ԴՏ.	
Ուրիշ Կր-	
Կրնէրու ,, 10 ՊՐ.	
Ձեռքէ հատը 40 ԳՐԱՄ	
Մանուցման գինները չափաւոր	

ԱՒԵՏԱՐԵՐ
 ՇԱԲԱԹԵՐԹ
 ՀԱՏԵՐԵՆ, ՀԱՏԱՏԱՌ ԹԱՐԵՐԵՐԵՆ
 Խմբագիրներ Հ. Մ. Ալեհ
 Հ. Ս. Պարսնի
 Մ. Մինասեան
 Պայպը Հաւաւ,
 Կ. պոլիս, Թարքիս

THE AVEDAPER
 A WEEKLY PAPER
 ARMENIAN, ARMENO-TURKISH.
 EDITORS H. M. ALLEN
 H. S. BARNUM
 M. MINASSIAN
 American Bible House
 Cons/ple, Turkey

TERMS	
An. Subscrip.	Ps. 40
U. S. A.	\$ 2
England	Shils. 8
Other countries	Frs. 10
Single Copy 40 Paras	
Advertising rates on application	

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՎԱԿՆԵՐԵԱՆ ՆՈՒԱԳԱՆԱԳՆԵՐԵ
 ԵՐԳԻ ԱՍՊԵՏԸ ԹԱՆՀՈՅՁԸ
 (Ճ. Ուրիշ ՄէՄԵՐԵՆ)
 3.

Ելիզապէթ իր երեսը ձեռքերով գոցեց, բայց ուրախութեան արցունքները մատնեւուն մէջէն կը կաթկթէին, և Թանհոյզը անոր յուզումը տեսնելով ըմբոսեց թէ որչափ սիրուած էր մարդարիտէ մը, զոր մէկդի նետած էր:

Բայց Իշխանուհին՝ բոլոր սիրող կիներուն պէս կը ներէր: Ան աշուղին ուրիշ հարցումներ չըրաւ, բայց երբ անոր ձեռքերէն մէկը և յետոյ միւսը առաւ, ինչպէս կ'ընեն բոլոր սիրող կիներ, զանոնք անուշ գոհունակութիւնով մը երկար առնն իրենին մէջ թողուց:

Թագաւորին ներս մտնելը իրենց հաշտութեան այս պզտիկ տեսարանը փակեց. ան այս բոլորը տեսաւ մէկ նայուածքով և անկեղծ ժպիտով մը յառաջ մտնեցաւ:

«Հա, յուսացածիս պէս է,» ըսաւ ան, երբ երկուքին ալ մէյմէկ ձեռքերէն բռնեց մը բռնեց: «Եւ ինչու կ'ուրիշ չ'ընենք, և իրարու հետ մեր աշուղներէն մէկուն երգին պէս ներդաշնակ ապրինք:»

Այսպէս Թանհոյզը մեծ շնորհակալութիւնով հասկցաւ թէ իր հին կեանքը բաց էր իրեն համար և չէր գոցուած, ինչպէս Աստղիկ ըսած էր իրեն, ու ալ իր դիրքին ու ընծայուած պատիւներուն արժանի ըլլալ ուխտեց: Այս բոլորէն աւելի՝ պիտի սիրէր այս անուշիկ Իշխանուհին որ զինքը այսչափ անձնուիրաբար կը սիրէր:

Ասկէ քիչ ետքը երկրորդ փողը մրցումին սկըսած ըլլալը կը յայտարարէր: Թագաւորը և Իշխանուհին սրահին մէկ կողմը իրենց համար պատրաստուած բարձր տեղի մը վրայ նստան, մինչ Թանհոյզը մէկդի քաշուեցաւ միւս աշուղ ասպետներու հետ սովորական դռնէն մտնելու համար:

Շուտով ժողովուրդը սկսաւ խոնուիլ սրահին մէջ: Ազնուականներ և աղքատականներ շատ չնեւ մտան և իրենց աթոռներուն վրայ չնստած խոնարհութիւն կ'ընէին: Յետոյ եկան Ռազմիկներն ու ընտրեալ հիւրերը, և վերջապէս փողի ուրիշ մէկ ձայնէն ետքը այդ իրիկուան երգիչները ներս մտան: Իւրաքանչիւրն ալ Թանհոյզը պէս՝ ասպետ մըն էր որ սուրը մէկդի ձգած էր տաւիղի սիրոյն: Այս ասպետներէն մէկ քանին համբաւը, ինչպէս Վոլֆրամ ֆոն Էյնշպֆինը ու Վոլթըր ֆոն տէր Ֆոլքլըպտայինը, մինչեւ այսօր ծանօթ են: Բայց այդ բոլորին մէջ Թանհոյզը աւելի համբաւեալ ու զեղեցիկ մէկը չկար:

Երբ այս ասպետները խոնարհութիւն ըրին և իրենց համար որոշուած տեղերը նստան, Թագաւորը ոտքի ելաւ և շնորհակալութիւն յայտնեց անոնց ներկայ գտնուելուն համար: Երգերուն նիւթը, ըսաւ, «Սէր» պիտի ըլլայ, և ով որ այս բարձր նիւթին վրայ ամէնէն աղէկ երգէ մրցանակը պիտի ստանայ Իշխանուհի Ելիզապէթի ձեռքէն: Շահողը կրնայ Թագաւորէն իր պարգեւն ալ խնդրել, որ պիտի շնորհուի իրեն:

Ասպետներէն մէկէն աւելին Իշխանուհին ձեռքը ուղեւոր թեկնածուներ էին, և այս խոստումին մէջ իրենց ամէնէն սիրելի բաղձանքներուն պատկումին յոյսը տեսան: Այնպէս որ կրնանք երեւակայել թէ բոլոր հանդիսականներուն մէջ ճնշուած յուզումի ալիք մը անցաւ այս յայտարարութեան վրայ: Աշուղներու ձեռքերը գողացին երբ իրենց երգելու կարգը որոշուեց համար նետուած վիճակին կը մասնակցէին:

Վոլֆրամի վիճակը առաջին ինկաւ և խոր լըռութեան մէջ ոտքի ելաւ իր երգը սկսելու:

Ան տաւիղին վրայ իր վարժ ձեռքերը շարժելով՝ ցած, յստակ ձայնով մը անձնազոհ նուիրումով

ԱՄԵՐԻԿԱՆ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ, ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

The Weekly **AVEDAPER**, American Bible House, Constantinople.

ՀԱՏՈՐ ԿԳ

Կ. ՊՈԼԻՍ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1, 1910

ԹԻԻ 40

ԽՍԲԱԳՐԱԿԱՆՆԵՐ

ՀՈՐԻՋՈՆՐ

Հ. Մ. Ա.

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՆՈՐ ԹԱ. Մոնթենեկրոի փոքրիկ իշխանական պետությունը անհաջողությամբ իր անկախությունը պահպանելու ջանքերում է։ Պաշտպանությունը խուսափելուց պատժված է մանապես Գերմանիայի և Ավստրիական Նեմոկոթիկոնների առթիվ, եւ հիմա Նիքոլա իշխանը եւրոպական թագավորներու ընտիր շրջանակին մէջ կ'ընդունուի, և կը կարծուի թէ անոր իրեն սահմանադրական վեհապետ ճանաչումը նոր երաշխաւորութիւն մը պիտի ընծայէ Պաշտպանութեան իր անկախութեանը։ Իր հպատակներուն թիւը հազիւ քառորդ միլիոն է և իր լեռնային երկրին տարածութիւնը 3,600 քառ. մղոն։ Բայց բնակչութեան համար Թէնիսըն ըսած է, «Լեռնականներու աւելի զօրաւոր ցեղ մը ապրած է երբեք»։

Լոնտոնի թերթերէն Սէնթ Ճեյմս Կաթէն, իշխանին յորդանանին ու թագադրութեան վրայ գրելու առթիւ, կ'ըսէ. «Համակրութիւնը ուժգնապէս պիտի երթայ դէպ ի Մոնթենեկրոի ռազմասէր փոքրիկ ժողովուրդը, մինչ կը տօնէ Նիքոլա իշխանին պաշտօնավարութեան յորդանանը։ Վիպական հովմուռնի կրաքարի ժայռերու այդ թագաւորութիւնը... Վերջերս երբ լեռնականները կը պատրաստուէին խուժել և Ավստրիոյ կոկորդը սեղմել իրենց որդանին — Հէրսէթի — կցման առթիւ, մեր զգացումները համակրանքի և միանգամայն անձկութեան բարձր աստիճանի մը հասան այնպիսի Գոգիաթի մը վրայ յարձակիլ համարձակող այդ փոքրիկ ազգին հանդէպ, և բաւական հանդիսաւ չունէ մը ասինք, երբ իշխանը պիտի սեղմնի իր հրապարակական հպատակներուն սանձը և զանց կորսնցը-

նելու մեծ վտանգն յանձն առնելով՝ զանոնք համոզեց համակամութեան և խոհեմութեան շաղկին հետեւիլ։

«Իբր հինգ տարի առաջ իշխանը Սահմանադրութիւն շնորհեց, Կ'ըսուի թէ այդ քայլն առաւ մասամբ իր երիցագոյն որդիէն համոզուելով, մասամբ Ռուսիոյ Չարին օրինակին հետեւելով, մասամբ ալ Սերպ Արմատականներուն տեղի տալով։ Ապա թէ ոչ իր հպատակները Սահմանադրութեան չէին փախաքեր, խորհրդարանի անդամները ամբողջովին չթօթափեցին իրենց աւանդութիւնները։ Իրենց հետ բերին իրենց վեցհարուածեալները, բայց հաւանեցան զանոնք կեռերու վրայ կախել նորանցքին մէջ։ Երբ Արմատական տարրը բուռն թափով յառաջ խուժէր, իշխանը որ միշտ իր ժողովրդականութեան ապաւինած է նոր շարժումը ուղղելու և սանձելու համար՝ միշտ մը կը գտնէր հոսանքը կասեցնելու։ Արմատականները դիւրաւ կը ներկայացուէին իրեն սիրեցեալ իշխանին թշնամի և ընդհանուր ընտրութեան մէջ կ'անհետանային։ Զէթայի Թագաւորը, ինչպէս պիտի կոչուի ան, իր դրացիին, որ ոչ եւս թշնամի է՝ այլ ազնիւ բարեկամ, Ավստրիոյ Կայսեր, զօրութեան և ինքնազսպութեան հետ բաղդատելի զօրութիւն ու ինքնազսպութիւն ցոյց տուաւ»։

Լոնտոնի թերթերէն Մոնթենեկրոի քաղաքական ազդեցութեան և այն զօրութեան վրայ զոր ունի իբրեւ պահակ պետութիւն Պաշտպաններու մէջ. «Իշխանապետութիւնը որ վերջերս թագաւորութեան վերածուեցաւ, այն կէտը կը կազմէ ուր Պաշտպան քաղաքականութեան ոյժերը իրարու կը հպին, քանզի Նիքոլա իշխանը, առանց արքայական դիրքի իսկ, միշտ նկատուած է Սերպ ցեղին բարոյական և ի-

մացական պետը և 1878-ին ի վեր Պալքանեան թե-
րակղզիին մէջ Գերման ազդեցութեան ներմուծ-
ման զլիսաւոր խոչընդոտը : Այսպէս Մոնթենեկրո ,
աշխարհագրականօրէն մեկուսացուած , ունի քա-
ղաքական մասնաւոր կարեւորութիւն մը , որ վրի-
պելու չէ Մօտագոյն Արեւելքի բնաշրջումը ուշի
ուշով դիտողներու ուշադրութեանէն : »

Ինչ յոյսեր որ Նիքոլա իշխանը կը տածէր Սեր-
պերու Աւստրիայէ անկախութեան նկատմամբ՝
ամբողջովին ցնդեցան Սերպ ցեղին մէկ մեծ մասը
պարունակող Պոսնա-Հէրսեքի Աւստրիական կըց-
մամբ :

ՄԱՀՈՒ ՊԱՏԻԺԸ . Փարիզեան թերթերէն թա-
նային Միւսի յօդուածագիր մը
կ'ըսէ թէ Չինական մահու
պատժի սարսափները որոնք նողկանք կը պատճա-
ռեն արեւմուտքիներու վերջապէս պիտի դադ-
րին : Փեքինի կառավարութիւնը որոշած է ամբող-
ջովին ջնջել մահապարտներու մինչեւ ցարդ տըր-
ուած տանջանքները : Մինչեւ իսկ կուսակցութիւն
մը կայ որ կը պնդէ ջնջել մահու պատիժը : Եւրո-
պայի մէջ Իտալիա օրինակ կ'ընծայէ այս մասին :
Իսկ Յրանսա պահ մը զայս փորձելէ ետեւ ճանչ-
ցաւ իր անյաջողութիւնը և վերահաստատեց կիյ-
եթիւնը (զլիսատման դրութիւնը) :

Չինու նոր օրէնքին համաձայն մահու պատժի
չորս խտրական պիտի ըլլայ . (1) Անմիջական զը-
խատում , (2) յետաձգեալ զլիսատում , (3) անմի-
ջական կախաղան , (4) յետաձգեալ կախաղան : Ա-
ռաւելութիւնը մահավճռին , որու գործադրութիւնը
կը յետաձգուի , սա է որ վեհապետը տարին ան-
գամ մը մահապարտներու ցանկ մը կ'ընդունի :
Ոճրագործներէ ոմանց անուններուն շուրջ կարմիր
չրջանակ մը կը գծէ : Ասոնք անմիջապէս դահձին
կը յանձնուին : Մնացեալները կ'արտօնուին տարի
մը եւս ապրիլ և այսպէս կրնայ անոնց կեանքը
տարուէ տարի երկարաձգուիլ : Չինու մէջ զլիսա-
տումը աւելի ամօթալի կը համարուի քան կախա-
ղան հանումը : Ասոր հիմը ժողովրդին կրօնական
համոզումն է : Գլխատումը աւելի սոսկալի կը հա-
մարուի մարմինն երկու կտորի բաժնուելուն հա-
մար , որով ոճրագործը կը զրկուի յարգանքէն զոր
կրնար այլապէս ընդունիլ իր սերունդէն : Բայ աս-
տի , մարմինն յօշոտումը արգելք կը համարուի հո-
գիին ապագայ երանութեան : Կ'ըսուի թէ դահձ-
ները այս նախապաշարումէն օգուտ քաղելով մեծ
հարստութիւն դիզեցին՝ կաշառքի փոխարէն մա-
հապարտին զուլը այնպիսի ճարտարութեամբ մը
կտրելով որ ամբողջովին չանջատուիր մարմինէն :

Չինու պատժական օրէնքին այս փոփոխումը մին
է բազմաթիւ նշաններէն , որոնցմէ կը տեսնուի թէ
քաղաքակրթութիւնը մուտ գտած է այն երկրին
մէջ :

ՀՈՈՄԵԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՅԻՆ ԵՒ
ԱԻԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ՔՐԻՍՏՈՆԵՈՒԹԻՒՆ
Հ. Մ. Ա.

ԲԱՐԵԱՐԳՈՒԹԵԱՆ շարժումը , որ կ'սկսի ձե-
ւակերպուիլ Հայաստանեայց
պատկանելի Եկեղեցիին մէջ , զէթ մասամբ ճիշ-
մըն է արտաքին այն ազդեցութիւններէն աղատ-
ուելու որոնք գրեթէ անդալի կերպով ներս սղըր-
դեցան և ժամանակի ընթացքին մէջ այնպիսի մըթ-
նոլորտ մը գոյացուցին որ աշխարհի ամէնէն հին
և ամէնէն ռամկավարական եկեղեցիին ոգւոյն ու-
տար է : Արտաքին այդ ազդեցութիւններուն մէջ
ամէնէն երեւելին է Հռոմայ Եկեղեցիին ազդեցու-
թիւնը : Ուստի կը կարծենք թէ մեր ընթերցող-
ներուն շահեկան պիտի ըլլայ կարդալ տեսութիւն-
ները Քէնթըրպերիի յարգելի Գահերէցին , որ Անկ-
լիքան Եկեղեցւոյ ամենաբարձր պաշտօնեաներէն
մին է և լրջօրէն ի նկատ առաւ Փրոֆ. Հարնաքի
կոչը Կաթողիկոսներու և Բողոքականներու միջեւ
աւելի սերտ առնչութիւն պահելու : Տր. Հարնաքի
կոչը համակ տողորուած է անխորական Բրիտո-
նէութեան ոգւով և ազնուագոյն շարժաթիւններէ
կը բխի : Սակայն Քէնթըրպերիի Գահերէց Ուէյս եւ
պիսկոպոսը , այդ իրողութիւնը խոստովանելով
հանդերձ , մատնացոյց կ'ընէ Հռոմէական Եկեղեց-
ւոյն և Աւետ. եկեղեցիներուն միջեւ գտնուող
հիմնական կարգ մը տարբերութիւններ , զորոնք
գործնականապէս կ'անգիտանայ Տր. Հարնաք :

Քէնթըրպերի Գահերէցը կ'սկսի սայտաբարու-
թիւններով . «Ամէն յարանուանութենէ Բրիտոն-
եաներու միջեւ իրական եղբայրակցութիւն ու
գործակցութիւն հաստատելու մեր ձեռնարկին
դժուարին հանգամանքներուն մէջ ոչ մին աւելի
կարեւոր ու միանգամայն աւելի չփոթեցուցիչ է
քան Բողոքական ու Հռոմէական Կաթողիկ Բրի-
տոնեաներու փոխադարձ յարաբերութեան խնդիրը :
Անվիճելի է թէ Բրիտոնեաներու այդ երկու
խումբերը իրարմէ բաժնողը այս օրուան քաղա-
քային ու ընկերային և միանգամայն կրօնական
մեծագոյն դժուարութիւններէն ոմանց հիմը կը
կազմէ թէ՛ Անգղիոյ մէջ , թէ՛ Անգղիայէ դուրս
Իրանտայի , Յրանսայի , Իտալիոյ և Գերմանիոյ
մէջ . . . Սոյն անհաւաճայնութեան և հակառա-
կութեան պատճառով ծագած նեղութեան նշանա-

ւոր մէկ արտայայտութիւնը վերջերս Գերմանիոյ մէջ տեղի ունեցաւ նոյն երկրի ամէնէն երեւելի ուսումնականներէն ու մտաւորական առաջնորդներէն միոյն կողմէն»

Տր. Հարնաքի տեսութիւնները խնամով խտայնելէ ետեւ Ուէյս Եպսկ. Կ'սկսի իր տեսութիւնները պարզել Հոռոմէական եկեղեցիին ու Աւետ. եկեղեցիներուն միջեւ հաստատելի կամ ոչ-հաստատելի յարաբերութիւններու կենսական հարցին վրայ:

Միջին դարերու եկեղեցիին լուսնադակ զօրութիւնը, կ'ըսէ, հայեցողական թէ գործնական սա սկզբունքին վրայ հիմնուած էր թէ ոչ ոք կրնայ իր արդարացման մասին վստահ ըլլալ, թէ ոչ ոք կրնայ Քրիստոնէի բոլոր արտօնութիւնները վայելել յուսալ, առանց արձակում ընդունելու քահանայէն: Ուր որ միջնադարեան այս սկզբունքը ընդունուեցաւ, ոչ ոք կրնար խաղաղութեամբ մեռնիլ առանց վերջին անգամ մատչելու եկեղեցւոյ սուրբ Խորհուրդներուն, առանց թողութիւն ստանալու քահանային ձեռքէն: Հաւատով արդարացման սկզբունքը կը յայտնէ թէ քահանայական միջնորդութիւն հարկ չէ, թէ մարդս կրնայ իր ներման վստահ ըլլալ Աստուծոյ խոստումով, թէ կրնայ հաւատալ անոր խօսքին որ կայ Աւետարանին մէջ, և թէ այդ հաւատքը զինք կ'արդարացնէ: Այս վստահ սկզբունքը տակաւին թիւր ներկայացուած կը տեսնեմ, իրր թէ միայն նշանակէր թէ մարդս կ'արդարանայ և մեղքերու թողութիւն կ'ընդունի երբ հաւատայ թէ ներուած են անոնք: Ժշմարիտ նշանակութիւնը սա է թէ մարդուն մեղքերը կը ներուին, երբ կը հաւատայ Աստուծոյ սա խոստման թէ իր մեղքերը ներուած են: Ա.Մէն ապախարող մեղաւորի համար Աւետարանի խոստումը և Աւետարանով Քրիստոսի խոստումն է որ խնդրին զլիսաւոր տարրը կը կազմէ: Եթէ Աւետարանը չըլլար, շատ քիչ վտանգ կար արդարեւ մարդու հաւատալէն թէ իր մեղքերը ներուած են: Իր սիրտը գիտցող մարդուն համար ամէնէն դժուարին բաներէն մին է ասոր հաւատալ: Սակայն երբ մեր Տէրը, Յիսուս Քրիստոս, մարդուս պատգամ մը կը զրկէ թէ իր մեղքերը կը ներուին եթէ ապախարէ ու հաւատայ, այն ժամանակ Աւետարանական հաւատքին մէջ զլիսաւոր գործ մը կ'ըլլայ այրերն ու կիները վստահացնել թէ կրնան այդ հաւաստիքը ընդունիլ քահանային վճռէն անկախաբար:

Հետեւապէս Հարնաքի ուսումնասիրութիւնը, լաւական չահեկան ըլլալով հանդերձ, կը լուսա-

բանէ այս օրերու Գերման աստուածաբանութեան մեծ մասին յատկանշական մէկ տկարութիւնը: Այն է թէ Գերման աստուածաբանութիւնը չըմբռնէր իսկական խորութիւնը կրօնական ու աստուածաբանական այն խնդիրներուն, որոնցմէ ծագեցաւ Բողոքականութիւնը և որոնցմով վերջապէս Հոռոմէական Կաթոլիկութիւնէն կը բաժնուի մեծ ու անանցանելի վիհով մը: Մարդիկ այս լսաներուն վրայ, ոչ միայն Գերմանիոյ այլեւ մեր երկրին մէջ, այնպէս կը խորհին ու կը խօսին որպէս թէ Կաթոլիկութիւնը կարծիքներու շարք մը ըլլար և որպէս թէ Աւետ. կրօնին ու Հոռոմէական Կաթոլիկութեան միջեւ տարբերութիւնը աստուածաբանական հայեացքներու լոկ անհամաձայնութիւն մը ըլլար: Սակայն զլիսաւոր իրողութիւնը սա է որ Հոռոմէականութիւնը աստուածաբանական կարծիքներու շարք մը չէ սոսկ, այլ գործադրող մեծ դրութիւն մը, հոգեւոր իրական թագաւորութիւն մը, որ արքայականէն աւելի իշխանութիւն ի գործ կը դնէ այրերու ու կիներու հոգիներուն վրայ, պաշտօններու ահագին ու քաջակազմ բանակ մը ունի և գերնական այդ իշխանութեան շնորհիւ կը ձգտի այրերու և կիներու իւրաքանչիւրին կեանքը կառավարել հոս եւ անոնց ապագայ ճակատագիրը վճռել: Հոգեւոր ընդարձակ միապետութիւն է այն և մարդոց հոգիներու գերագոյն կառավարչի դերը ստանձնած է: Ահա իր զօրութիւնը: Այրեր ու կիներ տկար են և շատ տրամադիր մըտնելու պատկառելի, վաղեմի և աներկիւղ իշխանութեան մը ներքեւ, որ զանոնք կառավարելու կարողութիւն և իրաւասութիւն կը վերագրէ իրեն: Հետեւութիւնը սա է որ երբ մէկը Կաթոլիկ կ'ըլլայ, լոկ իր կարծիքները չփոխեր, իր տէրը կը փոխէ, կամ մանաւանդ, եթէ առաջ Բողոքական էր, առաջին անգամ ըլլալով կը ճանչնայ մարդկային տէր մը, իր վրայ Աստուածային իշխանութիւն ի գործ դնել նկրտող:

Արդ, ես կ'ըսեմ թէ այս տարբերութիւնն է վիհ մը, որու վրայ երեք կարելի չէ կամուրջ ձգել: Երանի թէ Հոռոմէական Կաթոլիկութեան ու Բողոքականութեան միջեւ խնդիր մը ըլլար լոկ Դժբախտաբար խնդիր է նաեւ ճշմարիտ Աւետ. կրօնի և այնպիսի հակումներու միջեւ որոնք Հոռոմէականացուցիչ են և դոյութիւն ունին կարգ մը եկեղեցիներու մէջ որոնք անուանապէս՝ Հոռոմայ հպատակ չեն: Խնդիր է թէ Քրիստոնէին հոգին զարգանալով է ազատօրէն ազդեցութեանը տակ Աստուծոյ Խօսքին, որ կ'ամփոփուի Սբ. Գրքին մէջ և սրտին կ'ուղղուի հաւատարիմ պաշտօնէութե-

թեան մը ձեռամբ, թէ ոչ՝ ձեռակերպուելու և կաշապարուելու է քահանայութեան վարիչ ու տիրական ձեռքին տակ, Հոս կը կայանայ իրական տարբերութիւնը, և հետեւաբար երեւութական բոլոր այն մերձեցման հակառակ դոր կը նկարէ Տր. Հարնաք՝ անգղիոյ ու անանյանելի վիճ մը կը մնայ կրօնի Աւետ. հակման ու Հոռոմէական հակման միջեւ:

Սակայն Աստուծոյ խօսքին յիշատակումը զիս կը մղէ դիտել ուրիշ կէտ մը, ուր Տր. Հարնաք կ'ուզէ փոքրկացնել մեր տարբերութիւնները: Այդ կէտն է Աբ. Գրոց և աւանդութեան յարաբերութիւնը: Տր. Հարնաք կ'ըսէ թէ Հոռոմէական Կաթոլիկները կ'ընդունին թէ Աբ. Գրքը աւանդութեան վկայութենէն կախում ունի, իսկ Բողոքականները կ'ընդունին թէ ամէն աւանդութիւն քննադատութեան ենթակայ է և թէ նախնի Քրիստոնէութեան ամէնէն ծանրակշիռ խնդիրներուն նկատմամբ վստահելի միակ հեղինակութիւնը Նոր Կտակարանն է: Բայց այս չփոխուր սա իրողութիւնը թէ Հոռոմայ Կաթոլիկ Եկեղեցին հաւասարադոր հեղինակութիւն կը ճանչնայ Աբ. Գրքն ու Աւանդութիւնը և այսպէս իր գերազօր հեղինակութենէն կը զրկէ Աստուծոյ խօսքը: . . . Նմանապէս Տր. Հարնաք Հոռոմէական Պատարագին և Աւետ. Հաղորդութեան միջեւ գտնուած տարբերութեան վրայէն կ'անցնի սա դիտողութիւններով թէ զո՞հի գաղափարը շատ նսեմ և անկարեւոր դարձած է Բողոքականութեան մէջ: Սակայն անգամ մը եւս կը մոռնայ թէ Հոռոմէական Պատարագի զլիաւոր նշանակութիւնը սա է թէ քահանային ձեռամբ մատուցուած պատարագ է այն և ոչ թէ Քրիստոսի մէկ անգամ մատուցած պատարագին յիշատակումը բովանդակ ժողովրդեան կողմէ:

Ուստի կը հարկադրուինք սա ընդհանուր եզրակացութեան գալ թէ Տր. Հարնաք չէ կրցած ցոյց տալ թէ Բողոքականութեան և Հոռոմէական Կաթոլիկութեան միջեւ գտնուած մեծ տարբերութիւնները կրնան մեկնուիլ, կամ այնպէս բարեփոխուիլ որ կրօնական գործակցութեան արգելք չըլլան: Ընդհակառակն անոնց անհաշտութիւնը աւելի ակնհայտ է ու աւելի անդարմանելի կը դառնայ սա իրողութեամբ թէ ուսման տեսակէտէ այս մերձեցումները հնարաւոր են առանց երբեք ազդեցութեան տարբերութիւններուն: Պաշտօնական մեկնութեան և անսխալականութեան սկզբունքները, որոնք հիմա Հոռոմէական դրութեան հիմը կը կազմեն, պատմական վկայութենէ անկախ կ'ընեն

անոր դիրքը, ինչպէս ըսաւ կարծեմ կարդինալ Մանինի Մ. Տիւչէն չվարանիր նախնի Եկեղեցոյ հաւատարիմ պատկեր մը գծել, վասն զի, երբ Բողոքական մը զայն կը յիշէ իրրեւ տիպար օրինակ, Հոռոմէական Կաթոլիկը կրնայ, և գոհ է որ կրնայ, պատասխանել, «Մենք այս ամէնը փոխած ենք»

ՆԵՐՔԻՆ ԿԵԱՆՔ

ՀՍԿՈՒՄԻ ՊԱՇԵՐ

«Արդ ով որ իմ այս խօսքերս կը լսէ ու կը կատարէ զանոնք, զանիկա պիտի նմանցընեմ խելացի մարդու մը՝ որ իր տունը վէժի վրայ շինեց» Մատ. է. 24:

ՍԿԵ տասներկու դարեր առաջ Հրէաստանի մէկ աննշան քաղաքէն, Նազարէթէն, ելած էր Խորայէլացի կրօնուսույց մը, Նազովրեցի մը, ինչպէս կը կոչէին զայն, ու իր բարութեան աղբիւր բերանը բանալով կը սորվեցնէր, և շատեր մտիկ կ'ընէին անոր: Գրեթէ բոլոր ունկնդիրներ կը հիանային անբացատրելի կարողութեան ու ներգործիչ իշխանութեան այս կրօնքի վարդապետին, որ Փարիսեցիներուն և զպիրներուն պէս չէր սորվեցնէր իր ունկնդիրները զիտէին թէ ան խոնարհ ծագում մը ունէր, թէ հիւսին որդին էր, թէ մեծ վարդապետներու քով ուսած չէր, թէ մեծ փիլիսոփաներու հետեւած չէր. անոր համար չէին կրնար զսպել իրենց զարմանքը և կը հարցնէին, «Ասիկա ուրկէ՞ ունի այս բաները, և այս ի՞նչ իմաստութիւն է ասոր տրուած»:

Բայց ան կը սորվեցնէր, կը պարզէր, կը յայտարարէր այնպիսի սկզբունքներ, որոնք թէեւ հինին վրայ հաստատուած, բայց բոլորովին նոր էին. որոնք թէեւ օրէնքէն կը բղւխէին, բայց սիրոյ, սրբութեան, արդարութեան վսեմ ու Աստուածային ճառագայթներով լուսեւրանգուած էին: Անոր քարոզած սկզբունքներն ու ճշմարտութիւնները իրենց լայնամիտ, ազնուացուցիչ, գերազոյն առաւելութիւններովն ու յատկանիշներով կարելի չէր գտնել ոչ մէկ դարու իմաստասէրի գրութիւններուն, ոչ մէկ գրականութեան գանձերուն, ոչ մէկ կրօնուսույցի ուսուցումներուն մէջ: Բայս այս ամէնէն վեր, ամէնէն աւելի, անոր կեանքը, ո՞հ, սիրոյ, գործի, բարութեան անսպառ գանձ այդ կեանքը, իրեն կը հրապուրէր ամէն սիրտ, որ զիտէ հիանալ այդ պաշտելի յատկութիւններուն վրայ: Ահա այսպիսի անհասկնալիօրէն խոնարհ, հիանալիօրէն մեծ վարդապետ մըն էր որ, «Իր բերանը բանալով կը սորվեցնէր անոնց...» Այո, կը սորվեցնէր այնպիսի գոհար ճշմարտութիւններ, զորոնք կարելի չէր

գտնել դարերու բազմազան իմաստասիրական զբաղ-
րոցներու անխնայ զտուժին մէջ իսկ։ Անոր Լե-
րան Գարդը, զբականութիւններ, իմաստասիրու-
թիւններ, քաղաքակրթութիւններ կը պարունակէ
իր մէջ և անհաւասարելի պիտի մնայ նաեւ ապա-
գայ դարերու ընթացքին։ Ահա այս ճշմարտու-
թիւններուն համար էր որ ոչ միայն լեւ կը պա-
հանջէր, այլ նաեւ հապառէր։

Մարդիկ յաճախ յօժարակամ են լսելու, որչափ
ատեն որ ճշմարտութեան ձայնը անուշ նուագի մը
պէս կու գայ փայփայել իրենց հոգիները, ու այդ
բարի խօսքերուն քաղցր տալանորութեան տակ
պահ մը վերանալ ու աննիւթանալ, երկինքներու
երազային կեանքին բարձրանալ և հրեշտականալ։
Բայց երբ կատարելու, այդ ճշմարտութիւնները ի-
րենց կեանքերուն մէջ գործի փոխելու, չօչափելի
ընելու կու գայ կարգը, ահա այն ատեն է որ կ'ըս-
կըսի դժուարութիւնը, այն ատեն է որ մարդկային
տկարութիւններ ու ստորին ընազդներ դէպ ի վա-
րերը կը քաշեն մեզ, և երազային վայելքէ մը
ցուրտ իրականութեան մը ինկածի տալանորու-
թիւնը կ'ուռնենանք։ Ասկէ կը սկսի մաքառումը հո-
գեւոր կեանքին, անցաւորին ու աղցաւորին ստո-
րադասումը տեւականէն ու իսկականէն, դիտակ-
ցութիւնը մեր հոգեկան ճշմարիտ շահուն, օրուան
մը զոհողութիւնը յաւիտենականութեան մը հա-
մար։ Որովհետեւ պէտք ենք դիտնալ թէ լսուած
ամէն ճշմարտութիւն այն չափով միայն օգտակար
կ'ըլլայ մեզի, որով մեր կեանքին կ'անցնի, մեր հո-
գին հետ կը նոյնանայ։ Եւ երբ երկնաւոր Վարդա-
պետը կը չեւտէ կենսական կարեւորութիւնը «կա-
տարելու», ինք իր անձին օրինակովն ալ, իբրեւ
մարդ, կու գայ գծել ուղիւն գործնականութեան, և
ցուցնել տիպար կեանքը, փափաքելի ու պաշտելի
ամէն դարու ճշմարտասէր ու սրբատենչիկ հոգի-
ներուն։

Լսելէ ետքը անմիջապէս կատարելու իմաս-
տութիւնը ունեցող մէկը նոյն իսկ Տէրոջ կողմէ
կը նմանցուի «Խելացի մարդու մը որ իր տունը
վէմի վրայ շինեց»։ Եւ ինչ հիմնադիրօրէն ցայտուն
հակադրութիւն. «վէմի վրայ» և «աւազի վրայ»
շինուած տուները։ Այն մարդիկ, որոնք խորունկ
արմատ չունենալուն պատճառով արեւին տա-
պէն անմիջապէս տօչորող սերմին կը նմանին, իս-
կապէս հեշտութեան, հաճոյքի, անձնապաշտու-
թեան, վաղաճիկ վայելքներու աւազին վրայ շի-
նած են իրենց կեանքի տունը։ Երբ շահերու անձ-
րեւը իջնայ, վայելքներու դետերը վազեն ու փոր-
ձութիւններու հովերը փչեն, կը փլի այն տունը և

անոր կործանումը մեծ կ'ըլլայ։ Դժբախտաբար այս
աւազի վրայ շինուած տունին նման չեն կեան-
քերը այն շատ մը Դրիստոնեաներուն, որոնք ազ-
դեցիկ քարոզէ մը առնուած տալանորութեան,
ներգործիչ հոգեւոր պաշտամունքի մը ազդեցու-
թեան և անգիտակից ու հոսանքէ մղուելու նմա-
նող հոգեւոր արթնութեան մը վրայ կը հիմնեն ի-
րենց կեանքի տունը։ Ո՛րչափ անխուսափելի է
կեանքի մէջ փորձութիւններու փոթորիկը՝ այն-
չափ ալ անխուսափելի է կործանումը այդ կեան-
քերուն։ Բայց փառք Աստուծոյ շնորհքին, ու պա-
տիւ ճշմարտութեան, որ կան նաեւ երկնաւոր,
անսասանելի վէմ — սկզբունքներու ու ճշմարտու-
թիւններու վրայ շինուած կեանքի տուններ, որոնք
ո՛չ յորդառատ անձրեւներէ, ո՛չ զոռացող դետերէ,
ո՛չ ալ փոթորիկող հովերէ կը վախնան. հաստատուն
են անոնք տիեզերքի անսասան հիմերուն պէս։
Որովհետեւ լսելու և կատարելու շինիչ իմաստու-
թիւնը կեանքի կանոն ըրած են իրենց, և ատոր
վրայ հաստատուած կեանքն է որ կրնայ բարձրա-
նալ երկրաւոր ապականեալ մթնոլորտէն հեռու
մինչեւ երկինքներու ջինջ պայծառութիւնը, ուր
կը ցոլայ Աստուծոյ երեսին լոյսը իբրեւ անմա-
րելի արեւ մը լուսափառ։

Ուրեմն Տէ՛ր, ինծի ալ շնորհէ այդ լեւ և հա-
պառէ՛ւ կրկնակի իմաստութիւնը, որ ես ալ կեանքս
շինեմ Բո՛ւ վրադ, որ անխախտ Վէմն ես ճշմար-
տութեան, Վէմ—Պետրոսներ իսկ կրնան սասանիլ
տկար աղջկան մը ձեռքով, բայց Դուն, ով դարա-
ւոր Վէմ, յաւիտենապէս անսասան ես։ Նոր Սիժնը
Բո՛ւ վրայ հաստատուած է, Դուն Բո՛ւ վրայ հաս-
տատած ես նաեւ հիմերը Եկեղեցիիդ, զոր դժոխ-
քի դուռներ չպիտի կրնան յաղթահարել։ Հերիք
կեանքի անապատին խարչող աւազին վրայ քալեմ
գայթ ի գայթ, ոտքերս Բո՛ւ ճշմարտութեան շա-
ւիղներուդ և կեանքս փրկութեանդ ժայռին վրայ
հաստատեմ, ով հաստատութեան Վէմ, Փրկիչ իմ
Յիսուս, և ա՛լ չտառապիմ հոգեկարգար երկեղովը
մեծ կործանումին։

ՀՍԿՈՂԸ

ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ԴԵՌ ԶԱՐԱԶԱՐ ԿՄԱՇԽԱՏԻ

Ա ՅՍՈՐ իր 63 տարեքին մէջ, իր առաջին մենա-
շնորհ ստանալէն 41 տարի ետքը, կը գրէ
Յրէնք Մարշըլ Հուայթ՝ Աս-Բլւ-ի մէջ, Էտիօբն
իր մտային ու ֆիզիքական առուգութիւնը կը
պահէ և դեռ չարաչար կ'աշխատի։ Ան բախտ բախ-
տի ետեւէ շինած է, և ոչ մէկը գիտէ թէ ո՛րչափ
զրամ զիւրած է, որովհետեւ միլիոններ յատկաց-

ուած են իր Օրէյնսի, Նիւ Ճըրջիի կազմակերպութիւններուն, ուր կան իր աշխատանքները, և ճարտարարուեստական ձեռնարկները, որոնց կ'ամ միակ կառավարիչ տէրը կ'ամ առաջնորդող ոգին ինքն է: Իր այս կարգի ձեռնարկներէն են Ձայնագիրի Ազգային Ընկերութիւնը, Էտիսընի Առեւտրական Ձայնագիրի Ընկերութիւնը, Էտիսընի Ձայնագիրի Ընկերութիւնը, Էտիսընի Ձեռարուեստի Ընկերութիւնը, Էտիսընի Ելեկտրական Մարտկոց շինող ընկերութիւնը և այլն:

Այս բոլոր գործերուն մէջ 3,600 է աւելի մարդիկ կ'աշխատին, և տարեկան $2\frac{1}{2}$ միլիոնի չափ վարձք կը վճարուի անոնց: Հոս փորձերը անկախաբար, առանց ծախքերը նկատողութեան առնելու, յառաջ կը տարուին: Զոր օրինակ, մետաղի հանածոներու վրայ փորձերը Էտիսընի անձնապէս 2 միլիոն տոլարէ աւելիի նստան, և ամբարիչ մարտկոցը իր հիմակուան վիճակին հասցնելու համար փորձերը՝ 1 միլիոն տոլարէ աւելիի: Իսկ հիմա յառաջ տարած կաշուէ (չիմէնթօ) տուներու փորձին համար 100,000 տոլարէ աւելի ծախսած է: Եւ զեռ ինչե՛ր կրնանք սպասել մարդէ մը, որ մինչև հիմա մեծ աղբեցութիւն ձգած է իր ժամանակակիցներուն վրայ իբրեւ հնարիչ: Էտիսըն ինքը կը հաւատայ թէ հիմա մեր ակնարկած գիւտերէն երկուքը, այսինքն կաշուէ բնակարանի և շտեմարան մարտկոցի խնդիրները, որոնց համար կ'աշխատի զեռ, մեծ արդիւնքներ պիտի տան մարդկային կեանքի բարեկաւութեան տեսակէտով: Ան կը մտածէ թէ կաշուէ տունը ապրելու ներկայ կերպերը պիտի յեղափոխէ աշխատանքներու տեսակէտէն, այսինքն վարձու տուններու, որոնք ընականերով խոփողած են, սղութեան վերջ մը պիտի դնէ, և շտեմարան մարտկոցը փոխադրութեան խնդիրը պիտի լուծէ և քաղաքներու մէջ ձիւրու գործածութեան պէտք պիտի չ'թողու:

Կաշուէ տունը Մ. Էտիսընի գործաւոր դասակարգին ըրած նուէրն է: Էտիսըն իր ելեկտրական լոյսի գիւտը իր գիւտերուն ամենակարեւորը կը նկատէ, և ներկայիս կաշուէ տունի գիւտն ալ անոր երկրորդ դասելու կը միտի: Իր այս գիւտով կը յուսայ 25×30 ոտք մեծութիւնով երկյարկանի տուններ շինել, որոնք ունենան ստորնայարկ և ձեղնայարկ, ամիսը ճուղէս տոլար վարձք բերելով դրամագլուխին հարկւրին տասնըհինգ շահ ձգեն, և ելեկտրական թրամուէյներու երթեկութեան չըջանին մէջ գտնուելու չափ մօտ ըլլան քաղաքներու: Այս տուններուն մէկ օրինակը առ այժմ Էտիսընի աշխատանքին ամէնէն ուշադրաւ մէկ արտադ-

րութիւնն է: Ան չափաւորապէս սուղ վիւայի մը կը նմանի քան չէնքի մը որ գործաւոր խոնարհ դասակարգին պէտքերուն պիտի համաձայնի: Ունի ձերմակ պատեր, կարմիր կղմինտով տանիք, ընդարձակ գաւիթ, և դուրս ցցուած քիւեր: Հնարիչը այս տունները շինելու համար նախ երկաթեայ կաղապար մը կը շինէ և յետոյ կակուղ կը պչուէ կը թափէ կաղապարին մէջ. երբ կաշուն կարծրանայ կաղապարի երկաթեայ ձողերը վար կ'առնուին և պատերը կը կենան: Էտիսըն կը հաշուէ որ տունի մը համար պէտք եղած կաղապարի մը բոլոր կազմածը 25,000 տոլար պիտի արժէ, և տուն մը շինելու պահուն ըլլալիք փնտնելու և կազմածին ծախսուած դրամին տոկոսը 120 տոլարէ աւելի պիտի չըլլան: Կաղապարները զետեղելը 4 օր, կաշուն թափելը 6 ժամ, չորնալը 4 օր, և կաղապարները հանելը 2—3 օր պիտի առնէ: Յոգնատանջ փորձերով ցուցուած է թէ հնարիչը կաշուի բաղադրութիւն մը պատրաստած է որ հեղուկի մը ամէն յատկութիւնները ունի, որ ամէն կողմ կը վազէ և ծակուծուկերը կը լեցնէ և հաւասար թանձրութիւնով կը ծաւալի ամէն կողմ:

Այս կաշուէ թափուած տունը Էտիսընի կողմէն մարդասիրական ձեռնարկ մըն է, թէեւ ան ասոր մասին չատ բան չըսեր: Ան կը հաւատայ թէ այս տունները մոզմներ երկաթութիւնով պիտի կրնան շինուիլ մեծ քաղաքներու արուարձաններուն մէջ, և կը խորհի շինող ընկերութիւններու հետ հարկւրին տասնըհինգէ աւելի շահ չսպասելու համար պայմանագրութիւն ընել: Ան այս գիւտէն իրեն համար շահ մը հանել չուզեր, իր այս կաշուէ տունի ծրագիրը գործադրելու համար Էտիսըն շտեմարան մարտկոցի իր անձնական գործը, զոր հիմա ի գլուխ հանեց, դադրեցուցած էր:

Թերեւս զարմանալի ըլլայ գիտնալ թէ Էտիսըն օդադնացութեան գործերով չհետաքրքրուիր: Կամ դոնէ թռչելու մեքենայ մը շինելու չափ հետաքրքրութիւն չցուցներ: Ան կը հաւատայ օդադնացութեան գործնական ըլլալուն և կը նախատեսէ թէ 10 տարիի չափ ժամանակէ մը կառավարութիւնը պիտի յաջողի իր թղթատարական գործերը թռչելու մեքենայով ընելու, բայց չհաւատար թէ սաւառնակը (aëroplane) յաջողելիք տիպն է: «Սաւառնակի տիպին վրայ իմ առարկութիւնս սա է որ,» կը գրէ ան, «այդ ձեւը աւելի զօսական օդադնացութեան կը յարմարի: Հիմակուան թռչելու մեքենաներուն ծանրութիւնը հարկւրին 75 մեքենայէ և 25 մարդէ կը բաղկանայ: Առեւտրական տեսակէտով յաջողելիք մեքենայ մը այնպիսի

գիւտ մը պէտք է ըլլայ որ ամէն խելահաս մարդ չափաւոր ժամանակի մը մը մէջ կարենայ զայն գործածել սորվիլ, և արդիւնքը ըլլայ վստահելի ու որոշ, Գործածողին ճարպիկութեան գրեթէ ոչինչ կամ շատ պզտիկ բան մը միայն թողուելու է, Եւ այնպիսի մեքենայ մը ըլլալու է որ առանց օդի պայմաններուն նկատողութեան կարելի ըլլայ գործածել, Չեմ կարծեր որ սաւառնակը պիտի կրնայ այս պայմանները լրացնել, Կարծեմ սկզբունքը, որուն վրայ հիմնուած է ան, յաւելնէ, Զայն յաջող-ցնելու համար շատ ոյժ պէտք է, Թղթատարութեան համար գործածուելիք մեքենան պէտք է պզտիկ ըլլայ, և որչափ պզտիկ՝ այնչափ լաւ է, որովհետեւ օդէն նուազ արգելքի կ'ենթարկուի, և ժամը գոնէ 100 մղոն մը ճամբորդելու է, Հետեւաբար ան շատ արագ պիտի երթայ, Օդի մէջ ճամբորդելը ցամաքի վրայ ճամբորդելու չնմանիր, օդը բաղդատարար նուազ դիմադրութիւն կը յա-րուցանէ, Մեքենային մէջ ուժը դիր և գրեթէ ու-զած արագութիւնը կրնաս ձեռք բերել, Բայց քա-նի որ թռչելու մեքենան արագընթաց պիտի ըլլայ՝ հետեւաբար քիչ ծանրութիւն պիտի կրնայ վա-խաղերի, այն նամակներու համար միայն, ոչ թէ ծրարներու համար, պիտի կրնայ գործածուիլ»

Էտիսըն թէեւ չըսեր թէ ինք կրնայ չինել թըռ-չելու մեքենայ մը որ իր ծրագրած պայմաններուն պիտի համապատասխանէ, բայց Օրէյնսի իր աշխա-տանոցին մէջ աշխատող որեւէ մէկը կը հաւատայ թէ ան կրնայ ընել այդ բանը կամ ուրիշ որեւէ նպատակ ըրած մէկ բանը, Բայց, ինչ որ ալ ըլլայ, ան բան մը չ'հնարած՝ այդ մասին ո'չ նախապէս կը մեծաբանէ, ո'չ ալ յետոյ կը պարծենայ, Իր կեն-սադիրները յատկանշական պատմութիւն մը կը գրեն անոր մասին: Կարճ ժամանակ մը առաջ, հին ատեններու յիշատակներուն և գիւտերուն մասին ներողամտաբար խօսելէ ետքը Էտիսըն իր աթո-ռին կրթնեցաւ և ըստ ժպտողին. «Չըսէ՞ք, բա-ւական բաներու ձեռք եմ զարկեր, չէ՞»:

ԳԻՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ

ՊԱՅՔԱՐ ՄԱՐԳԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ

ԵՒ

ԿԵՆՍԱՐԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋԵԻ

Մ. ՄԷՆԱԷԼԻ

(Բար. Տեղաւոր Մեայ. Ընկ. Կարնոյ Ծրլուսիի Վարժարանայ)

Կենսաբանական բաւական բուռն վիճաբանու-թիւն մը տեղի ունեցաւ վերջերս Անգլիոյ մէջ ու կը շարունակուի տակաւին, Վէճը տարածուած է եւրոպական ու Ամերիկեան ուրիշ Գիտական խոր-

հրդոց ներկայացուցիչներու միջեւ ալ, Իսկապէս վաղուց սկսած է այս վէճը կենսաբաններու միջեւ ու կը դառնայ բուռն իսկ մարդկային սեռին ազ-նուացումը ապահովելու ամենակարեւոր հարցին շուրջ:

Կենսաբաններէ ոմանք կը պնդեն թէ մարդ-կութեան այլասերած անդամներն թոյլատրուելու չեն սերունդ արտադրել, որովհետեւ իրենց նման այլասերածներու ծնունդ տալով պիտի վատասե-րեն ցեղը, Բնական պայմաններու տակ կեանքի բուռն կռիւը ամենախիստ ընտրողութիւն մը կը կատարէր մարդկային ցեղին մէջ ալ, ինչպէս կեն-դանական ցեղերու: Տկարները, հիւանդոտները, պակասաւորները, ֆիզիքապէս որեւէ ծանրակշիռ վատասերման ենթարկուածները կը մեռնէին վա-ղաժամ ու անձեռ, և այսպէս ցեղին արիւնը կը փրկուէր վատասերումէ: Բնական ընտրողութեան այս խիստ գործողութեանց չնորհիւ՝ ապրող ամէն ցեղ ոչ միայն վատասերումէ կը պահպանուէր իր անարժան անդամոց անձեռ վաղահաս մահուամբ, այլ նաեւ կ'ազնուանար իր ընտրելազոյն անդա-մոց երկարակեաց սերնդագործութեամբը, Այս ա-նողոք բայց բարձրօրէն բարեբար մեթոտով է որ Բնութիւնը աստիճանաբար ազնուացուցած է մարդ-կային ու կենդանական բիւրազդի ցեղերն:

Իսկ քաղաքակրթութեան յառաջացմամբ ու մարդասիրական զգացմանց մշակմամբ, կ'ըսեն կեն-սաբաններու այս դասակարգին պատկանողներ, մարդկութեան տկար, ախտաւոր, պակասաւոր և ոճրածին բնազդներով տոգորուած անդամներն փոխանակ գոյութենէ ջնջուելու, սկսան պատըս-պարուիլ ու խնամուիլ զանազան մարդասիրական հաստատութեանց մէջ, սկսան դիւրութիւններ գտնել իրենց այլասերած կեանքը երկարաձգելու և սերնդագործութեամբ իրենց նմաններու թիւը բազմապատկելու: Մարդասիրական այսպիսի հաս-տատութիւններու մեթոտներ, ըստ այս կենսա-բաններու համոզման, կը միտին վատասերել մարդ-կային ցեղը ֆիզիքապէս ու բարոյապէս, և հետե-ւաբար խորապէս հակառակ են մարդկային ամե-նաբարձր շահեկանութեանց: Միջոցներ գտնուելու են զսպելու աճումը մարդկային անբաղձալի այս դասակարգներուն, կառավարական օրէնքներ յօրին-ուելու և գործադրութեան գրուելու են, որպէս զի ժառանգական ախտերով կամ ոճրածին բնազդ-ներով և կամ կազմի պակասութիւններով աշխարհ եկող մարդկային արարածներն, մարդասիրական ամէն խնամք վայելելով ու հանգիստ կեանք մը ապրելով հանգերձ, գոնէ պատեհութիւն չգտնեն

սերնդագործելու և իրենց նմաններ արտադրելու։ Անդդիոյ մէջ արդէն իսկ ընկերութիւն մը կազմուած է ցեղային առողջութիւնը ամուսնական այս կարգի օրէնքներով պահպանելու համար։ Արդէն իսկ ցեղային վարտասերման նշաններ կ'երեւին Եւրոպական ու Ամերիկեան քաղաքակիրթ ազգաց մէջ, կը պնդեն այսպիսիք, ու եթէ խիստ միջոցներու չձեռնարկուի՝ վտանգ կայ որ յարաճուն ընթացքով մը ֆիզիքական ու իմացական այս վատասերումները տարածուին քաղաքակիրթ հասարակութեանց մէջ ու պատճառ դառնան անոնց անկմանն ու հետաջինջ կորստեան։ Այսչափ վէճի առարկայ եղող ընդհանուր նիւթին վրայ։

Վերջերս ալքոլամոլութեան և խելագարներու հոգածութեան մասին բարձր հեղինակութիւն մը ցաւ յայտնեց որ Անդդիոյ կառավարութիւնը ջնջած էր երկրէն արտաքսման այն օրէնքը որով աստիճան մը կը զսպուէր օրէնքի անսաստողներու թուականն աճումը։ Արտաքսման այս օրէնքին ջնջումը իբրեւ պատիժ հիմնուած է սա ենթադրութեան վրայ թէ ժառանգականութեան մասին Մենտէլեան տեսութիւնը կը հերքէ ալլասերած ծնողաց ալլասերած զաւակաց ծնունդ տալու կարծիքը։ Օրինակի համար, գիտութեան անունով յօրինուած օրէնք մը կայ, որուն համաձայն բանտարկեալներ կը զրկուէին սերունդ արտադրելու կարողութենէն ինչպէս կը զրկուին ընտանի արու անասուններէն շատեր։ Այս օրէնքը նախապաշարման մը արդիւնք կը համարուի այսօր, որովհետեւ փորձառութիւնը ցոյց տուած է թէ ոճրագործներու զաւակներ բարձր նկարագրի տէր անձեր կրնան ըլլալ, երբ ենթարկուին ընկերական ազնուագոյն միջավայրի մը փրկարար ազդեցութեանց։ Աւստրալեան կառավարութեան ոճրագործներու համար հաստատած տարամերժ գաղութներու վրայ կատարուած ուսումնասիրութիւններ կը թուին հաստատել թէ միջավայրն է որ ոճրագործ տիպով մարդիկ կ'արտադրէ ու ոչ թէ ժառանգականութիւնը։ Այսպիսի իրողութեանց վրայ հիմնուելով Անդդիացի հեղինակ մը կը յայտարարէ թէ ոչ ինչ այնքան վնասած է արդի կենաց քան հոլովոյթի (evolution) վարդապետութեան կիրարկումը ընկերական, բարոյագիտական և նոյն իսկ քաղաքական հարցերու մէջ, Հոլովոյթի վարդապետութեան հիմնադիր առաջնորդներու կողմէ այսպիսի ոյժ մը չընծայուեցաւ անոր, այլ ներկայացուեցաւ ան իբրեւ նկարագրութիւն մը լոկ անցելոյն մէջ պատահած իրողութեանց ու ոչ թէ օրէնք մը՝ որուն համաձայն պիտի տեղի ունենային ապագայ իրողութիւններ։

Այսպիսի հակադիտական յայտարարութեան մը կը պատասխանէ «Գիտութեան Քերականութիւնը» անուն համալուար գրքին հեղինակ Տր. Քարլ Փիրսըն, որուն մէկ գրութենէն կը քաղենք հետեւեալը։

Գիտութիւնը անցեալը նկարագրելու միայն պաշտօն չունի բնաւ։ Հոլովոյթի հիմնական օրէնքներն կը տիրապետեն ներկային վրայ և, որչափ որ կրնանք զիտնալ, պիտի տիրապետեն նաեւ ապագային վրայ։ Գիտութեան որեւէ ճիւղի պաշտօնը անցելոյն նկարագրութիւնն ըլլալ չէ լոկ, անոր բարձրագոյն պաշտօնն է մեկնել անցելոյն ֆիզիքական ու կեանքի ուժերուն գործունէութիւններն մարդկային նպատակաց համար։ Կը հետեւի թէ գիտութիւնը պարտի մեկնել ինչ որ տեղի կ'ունենայ ներկային մէջ և այսպէսով պարտի առաջնորդել մարդկային կենցաղը այնպիսի ուղղութեամբ մը որ ապահովուի ապագայ ընկերական բարեօրէնքով մը։ Ընկերական բարեկարգութեան նուիրուած գործիչներու յուսահատութիւնը արդիւնք չէ գիտութեան պատգամներուն, այլ իրենց բարեկարգչական մեթոտներուն գիտական սկզբանց վրայ հիմնուած չըլլալուն։ Այսպիսիներ մարդկութիւնը բարեկարգելու գործին ձեռնամուկ ըլլալէ առաջ չեն ուսած մարդու գիտութիւնը, հետեւաբար չեն ստացած իրենց գործին յաջողութեանն համար պահանջուած հիմնական սկզբունքներն ու մեթոտները։ Անկարելի է զմարդ բարեկարգել առանց անոր աճման օրէնքներն հասկնալու նախապէս։ Հարկ է ուսանիլ անցելոյն պատմական հոլովոյթը, ըստ այնմ մեկնելու համար մարդու ներկան ու ապագան՝ ընկերականօրէն, բարոյագիտօրէն և նոյն իսկ քաղաքագիտօրէն։ Գիտութեան պատգամը յուսահատական է անոնց համար միայն որ կը շարունակեն ենթադրել թէ միջավայրն է որ մարդը կը չինէ ու ոչ թէ մարդը կը ստեղծէ իր միջավայրը։ Հոլովոյթի վարդապետութիւնը կը սորվեցնէ մեզ թէ բնական ընտրութիւնն է որ զմարդ իր անասնական վիճակէն բարձրացուցած է արդի վիճակին՝ մարդկային ֆիզիքապէս ու մտաւորապէս անյարմար անդամներն զրկելով սերնդագործութեան պատահելութենէն։ Բնական ընտրողութեան դարաւոր գործողութեամբ արտադրուած է մարդկային ցեղը ու ոչ թէ միջավայրի բարեփոխմամբ, որուն չափազանց ուշադրութիւն կու տան ընկերական բարեկարգիչներն ու մարդասէրները։ Գիտութիւնը գիտէ այսօր և բարեկարգիչներ պիտի սորվին վաղը թէ միջավայրը մարդկային էակաց նկարագրին ֆիզիքական, մտաւորական, ախտաբանական

արտադրելու գործին մէջ՝ ժառանգականութեան ունեցած ազդեցութեան կամ ուժին մէկ տասն-երորդն իսկ չունի։ Այս տեսակ յայտարարութիւն մը յուսահատութիւն կը պատճառէ մարդասէրներուն, որովհետեւ անոնք կը խորհին թէ պիտի կրնան մարդկային անհատն ու ընկերութիւնը ազնուացնել անոր միջավայրը բարեկարգելով։ Ոչ միջավայրի բարեփոխմամբ չէ կարելի անհատը փրկել և ընկերութիւնը բարեկարգել արժատապէս ժառանգական ուժերու միջոցաւ դիմելու ենք այս նպատակին, այսինքն ընկերութեան ֆիզիքապէս ու մտաւորապէս վատասեցած անդամներն զրկելով սերնդագործութեամբ իրենց նմաններն բաղմանելու պատեհութենէն և նախկին ընտրողութեամբ աճած ու ազնուացած է մարդկային ցեղը ու ոչ թէ միջավայրի բարելաւմամբ։ Ընտրողութեան այս օրէնքը պէտք է հիմնական սկզբունք ընդունել մարդասիրական ու բարեկարգչական ամէն ձեռնարկի։ Կառավարութիւնը պարտի դիտակցաբար գործադրել ապագային ինչ որ հօլովութիւնական օրէնքը գործադրած է անցելոյն մէջ կուրօրէն։ Ֆիզիքապէս ու մտաւորապէս պակասաւորներու թիւը մարդկութեան մէջ նուազեցնելու միակ յաջող միջոցն է անջատել զանոնք ընկերութենէն ու պատեհութենէն չտալ իրենց նմաններ արտադրելու։

Ֆիզիքական ու մտաւորական պակասաւոր անհատներու սերունդին մէջ ժառանգաբար այդ պակասութիւններն փոխանցելու կարողութիւնն ապացուցանող բազմաթիւ օրինակներու մէջէն հետեւեալ երկուքը միայն կը ներկայացնէ Տր. Քարլ։

1. Մեծ — մեծ հայրը Ա. խելագար մեռաւ, իր կինը Բ. կրօնական խելագար վիճակներ կ'անցնէր։ Երկու աղջիկ ունեցան ասոնք, Գ. բնականոն վիճակաւ և Դ. ջղային հիւանդութիւն մը ունէր որով մեռաւ։ Դ. ութը զաւակ ունեցաւ, որոնցմէ երկու մանչ զաւակներն ջղային անդամաւորութեան ենթակայ էին տեւականօրէն, երկու աղջիկներն հիսթէրիայի ջղային հիւանդութիւն ունէին, ուրիշ աղջիկ մը կրօնական բնոյթով ջղային հիւանդութիւն ու երկու ուրիշներ ալ թոքախտաւոր, ութերորդ որդին Ե. ապուշ էր։ Դ. աղջիկը ամուսնացաւ արտասովոր բնաւորութեամբ մարդու մը հետ ու երեք զաւակ ունեցաւ որոնց երկուքը մտաւոր պակասութիւններ ունէին և մին բնականոն էր, 2. Ե. ամուսնացաւ բնականոն կնոջ մը հետ և ունեցաւ թոքախտաւոր որդի մը, կրօնական խելագար (maniac) երկու աղջիկներ և մէկ բնականոն որդի որ իր հօրքորդիին հետ ամուս-

նանալով վեց զաւակ ունեցաւ, մտաւորապէս պակասաւոր որդի մը, ալքոլամոլ (maniac) երկրորդ որդի մը, մնացեալներուն երեքն ալ պակասաւոր։ Վերջապէս 2. վեց զաւակ ունեցաւ, մին թոքախտաւոր, երեքը զանազան ջղային ժառանգական հիւանդութիւններով։

2. Ա. կոյր էր, երկու որդի ունէր, Բ. և Գ., երկուքն ալ կոյր։ Բ. միակ որդի մը ունէր կոյր և Գ. երեք զաւակ, ամէնն ալ կոյր։ Գ. կոյր զաւակներն երկու կոյր սերունդներ արտադրեցին և նոյնպէս Բ. կոյր որդին, Համագումար, 14 կոյր զաւակներ ու թոռներ միակ Ա. կոյր ծնողէ մը։

Այս երկու դերձաստաններուն մէջ ունինք 23 մտային խանգարումներ կամ պակասութիւններ ունեցող անձինք և 14 ֆիզիքապէս պակասաւորներ երեք պակասաւոր անհատներէ սերած, զորս բնական օրէնքը անճետ վաղահաս մահուամբ ջնջած պիտի ըլլար գոյութենէ և թողուցած չպիտի ըլլար որ իրենց նմաններ արտադրելով վատասեցնէին ցեղը։ Իմաստուն մարդասէրներ փոխանակ ամէն դիւրութիւն և պատեհութիւն ընծայելու այսպիսեաց որ աճին ու բազմանան, պիտի անջատէին զանոնք առաձին զաղութներու մէջ և արգիլէին անոնց սերնդագործութիւնը։ Այսպիսեաց պաշտպանութիւնն ու մտաւորութեան վերաբերմանը գլխաւորաբար կը պարտինք արդի մարդասիրական կազմակերպութեանց ու հաստատութեանց և կամ անհատական բարեօրոշութեան։ Մեր մարդասիրական զբաղումներն, զուրկ դիտութեան ողջմիտ առաջնորդութենէն, կը թոյլատրէ վատասեցածներու աճումն ու բազմացումը և այլասերումը մարդկային ցեղին։ Իրապէս կարելի ըրած ենք մենք խելագարին, խուլ-համբին, ֆիզիքապէս կամ մտաւորապէս անգործին, ոճրագործին, ամէն կարգի վատասեցածներուն որ ապրին ու վերարտադրեն։ Յիսուն տարիներու մարդասիրութեան այս արտադրոյթն է որ յուսահատութիւն կը պատճառէ մեզ և որուն անիծարքը ազդեցութիւնէն քաղաքակիրթ ազգերը փրկելու համար մասամբ դռնէ հետեւելու ենք բնական օրէնքներու ընծայած օրինակին, այսինքն ընտրելու ենք ապագայ սերունդին ծնողներն՝ անջատելով անյարմարներն ու արգելելով անոնց սերնդագործութիւնն ու բաղմանցումը։ Այս է դիտութեան պատգամը, որուն անսպով միայն պիտի կրնանք առողջ հիմերու վրայ հաստատել մարդասիրական ձեռնարկներն և փրկել ազգերն ու ժողովուրդները յարաճուն վատասեցման արհաւիրքէն։

ՈՐՀԱՓԻ ՃԶՄԱՐԻԹ Է ՏՐ. ՔԱՐԼԻ ՎԵՐԸ ՆԵՐԿԱՆ

յացուած խորհրդածութիւնը, Իրաւ է թէ միջա-
վայրը այսքան քիչ ազդեցութիւն ունի մարդկա-
յին ընկերութեան բարեւաւմանը վրայ և չափ բան
կախուած ունի ժառանգականութենէ: Իրաւ է թէ
մարդասիրական զգացմանց մշակումը, Քրիստոնէ-
ութիւնը, քաղաքակրթութիւնը հակառակ գործած
են մարդկային սեռի բարձրագոյն շահեկանու-
թեանց ու պատճառ դարձած ցեղային վատասե-
ման: Իրաւ է թէ ընկերական աշխարհի գիտակից
գործունէութիւններն կէտ առ կէտ հետեւելու են
հոլովոյթի բնական կոյր օրինաց մեթոտներուն:
Այս հարցումներու մասին գիտական աշխարհի
համոզումը բաւական կը տարբերի Տր. Քարլի զօ-
րաւոր հաւաստումներէն:

Մեծն Բրիտանիոյ մէջ գիտական Յանձնախումբ
մը մասնակրկիտ ուսումնասիրութեան մը նիւթ
ըրաւ սա հարցը թէ ի՞նչ են ֆիզիքական ալլասեր-
ման գործոններն Անգղիոյ ժողովրդին մէջ և թէ
իրապէս յարաձուռն ընթացք մը ունի՞ այս ալլա-
սերումը: Յանձնախումբը այն եզրակացութեան
հասաւ թէ յարաձուռն ֆիզիքական ալլասերման ա-
պացոյցներ չկան Անգղիական ցեղին մէջ և թէ
ազգատութիւնը, խնամատարութեան չգոյութիւնը,
ծնողական տղիտութիւնը, թէեւ չափ ծանր արդ-
եանց ծնունդ կու տան, բայց չունին Ժառանգա-
կան ազդեցութիւն, այսինքն միջավայրի այս ազդեցու-
թեանց միջոցաւ ստացուած ֆիզիքական ու մտա-
ւորական վատասերումներ ժառանգաբար չեն փո-
խանցուիր յաջորդ սերնդին, այսինքն թէ ժառան-
գականութիւնը որեւէ կարեւոր դեր չկատարեր
աղքատ բնակչութեանց ֆիզիքական վատասերման
երեւոյթին մէջ և հետեւաբար այս կարգի ամէն
տեսակ ֆիզիքական, մտաւորական ու բարոյական
վատասերմանց առջեւ կրնայ առնուիլ բարեփո-
խելով մարդոց ֆիզիքական ու ընկերական միջա-
վայրերն:

Գիտութեան այս հաւաստումը չթխտեր, սա-
կայն, սա անվիճելի իրողութիւնը թէ ժառանգա-
կան յատկութիւններ, ինչպէս ի ծնէ կուրութիւն,
խլութիւն, ջղային հիւանդութեանց միտում, ֆի-
զիքական կամ մտային որեւէ ժառանգաբար փո-
խանցուած պակսութիւն սերունդէ սերունդ կը
փոխանցուի և չկրնար միջավայրի ազդեցութիւն-
ներով անհետացուիլ: Կեանքի ընթացքին անհատի
մը ստացած ֆիզիքական կամ բարոյական յատկու-
թիւններ չեն փոխանցուիր յաջորդ սերունդին ժա-
ռանգականութեամբ, այլ յաջորդ սերունդը նմա-
նողութեամբ կ'օրինակէ զանոնք իր մեծերէն: Իսկ
ծնողներէ ժառանգուած ֆիզիքական ու մտաւո-

րական յատկութիւններ ժառանգականութեամբ կը
փոխանցուին յաջորդ սերնդին ու չեն կրնար ցե-
ղէն ջնջուիլ միջավայրի կամ դաստիարակութեան
ազդեցութիւններով:

Գիտութիւնը, ուրեմն, կ'ընդունի օգտակարու-
թիւնը բոլոր այն մարդասիրական ձեռնարկներուն,
որոնց նպատակն է ընկերական աննպաստ ազդե-
ցութեանց միջոցաւ յառաջ եկած ֆիզիքական,
մտաւորական ու բարոյական վատասերումներն
ջնջել կամ ամօքել: Իսկ բոլոր այն վատասերում-
ներ որ ցեղային ընդթ ունին ու ժառանգաբար
պիտի փոխանցուին յաջորդ սերնդին՝ չեն կրնար
բուժուիլ մարդասիրութեամբ: Երբ մարդասիրու-
թիւնը կոյր զգացումներէ լոկ առաջնորդուելով
միեւնոյն վերաբերումը կ'ունենայ ժառանգական
պակասաւորներու և ախտաւորներու հանդէպ, երբ
կը պաշտպանէ այսպիսեաց ամուսնանալու և վեր-
արտադրելու իրաւունքը, երբ կուրօքէն գիւրու-
թիւններ կ'ընծայէ այսպիսեաց բազմացումին և
կը յուսայ միջավայրի բարեօքումներով այս կարգի
վատասերումները անհետացնել, այդ պարագային
իսկապէս դաւաճանած կ'ըլլայ մարդկային ցեղի
ազնուացման գերագոյն նպատակին դէմ և իրա-
ւացիօքէն իր վրայ կը հրաւիրէ գիտական անհաշտ
պայքար մը:

Տր. Քարլ և իր նմաններ կատարելապէս իրա-
ւունք ունին գիտութեան անուամբ պահանջելու
որ ընկերութիւնը անջատէ իր մէջէն Ժառանգա-
կան կարեւոր պակասութիւններ, ախտեր ու վատասե-
րում ունեցող անհատներն և չթոյլատրէ անոնց
ամուսնութիւնը: Իրաւունք ունին բողոքելու բո-
լոր այն՝ մակերեսային մարդասիրութեանց դէմ որ
մարդկային ցեղին վատասերումը կը քաջալերեն
իրենց հակազիտական մեթոտներով, իրաւունք ու-
նին կազմակերպուիլ ազդելու համար հանրային
կարծեաց և օրէնքներ հաստատել տալու՝ ժառան-
գական անյարմարութիւններ ունեցող անձանց
ամուսնութիւնն արգելելով:

ՅՈՂՈՒԱԾԱԳԻՐՆԵՐՈՒ

ԲԱԺԻՆ

ՈՂՋՈՐՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ

Ողջոյն տամ քեզ, ով Կիլիկիա,
իմ հայրենիք նըւիրական:

Ողջոյն, զաւկէդ այս տարակայ
Որ կու դայ ծոյդ սիրով այսքան:

Ողջոյն, այդ քու հին փառքերուդ
Նըշխարներուն աւաղելի,

Տաճարներուդ աւերակոյտ,
Պալատներուդ ալ փրշալի:

Ողջոյն, խորոխտ այդ սարերուդ,
Անտառներուդ դալարագեղ,
Եւ գետերուդ ջինջ ու կապոյտ
Որ կը հոսին յորդ, մըշտահեղ:

Ողջոյն, բերրի, լայն դաշտերուդ
Պարտէզներուդ այդ մըրգաշատ,
Ծրմակներուդ զով, դալարուտ
Հովիտներուդ խոր, ջըրառատ:

Ողջոյն, բոլոր չէն գիւղերուդ
Քաղաքներուդ բազմաբնակ,
Զորոնք յաճախ ձեռքեր անգուծ
Կ'ընեն աւար ու աւերակ...

Ողջոյն և քու հին քաջերուդ,
Շիրիմներուն համբուրելի,
Նահատակ բիւր որդիներուդ
Ոսկորներուն սուրբ, փարելի:

Ա՛խ, ե՛րբ պիտի ողջունեմ քու
Խաղաղութեան այգն արիւնէտ...
Որ հէք քնարն իմ ողբերգու
Խանդով երգէ փառքերդ յաւէտ:

Ողջոյն տամ քեզ, ով Կիլիկիա,
Նըւիրական իմ հայրենիք,
Ա՛լ վիշտերուդ թող վերջը դայ,
Ողջոյն տամ քեզ գերերջանիկ:

ԿԻԼԻԿԵՅԻ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐՈՒՆ

Կը ճանչնամ ձեզ, վասն զի ամէնէն աւելի ձեր
մէջ ապրած եմ, և ձեր կեանքին խառնած եմ
կեանքիս ճակատագիրը: Գիտեմ թէ ձեր մէջ կ'ապ-
րին ընտիր յատկութիւններ, պատուական ընդու-
նակութիւններ և կարելիութիւններ: Դուք կը սի-
րէք չուտով խանդավառուիլ. անշահախնդրութիւնը
ձեր տարիքին կանոնն է. ձեր կարեկցութիւնը և
զգածուելու ընդունակութիւնը չափ չունին, ունիք
ձեր ուժին և կարողութիւններուն խորունկ գի-
տակցութիւնը. ասոնք ընտիր բաներ են, մա-
նաւանդ երբ լաւազոյն կերպով կ'արտայայտուին:
Ունիք նաեւ բաներ, որ ձեզ կ'սկսածելի կ'ընեն.
համբերել չէք սիրեր, առիկա տկարութիւն պիտի
մեկնուէր ձեր կողմէն: Հիներէն կը խորշիք և նո-
րութիւնը անյաղթելի հրապոյրը ունի ձեզ համար.
զգացումներով կը սիրէք վարուիլ, առողջ մտածո-
ղութիւնը և դատողութիւնը յոգնեցուցիչ են և
ձանձրոյթ կու տան ձեզի: Ահա բաներ ալ որոնց

համար կ'սկսածելու իրաւունքը կու տանք մենք
մեզի՝ ձեզ հանդէպ, բայց այս կ'սկսածը և տեսակ
մը վերապահումը մեր կողմէն՝ մի մեկնէք անսի-
րելութիւն և հակառակութիւն ձեր բարի բաղ-
ձանքներուն: Վասն զի մենք ձեր օրերը անցու-
ցինք և երիտասարդի յիշատակները կ'ապրին մեր
ձերմակ մազերով պսակուած գանկերուն տակ:
Ձեր կարծածէն աւելի մօտ ենք ձեզի, որովհետեւ
կը յիշենք թէ ունեցանք ձեր տաղնապները, ապ-
րեցանք ձեր պայքարները, չարչարուեցանք ձեր
տարակոյսներովը և փորձուած ու մաքրուած դուրս
եկանք անոնցմէ:

Ուրախ եմ որ ձեր ընտիր յատկութիւնները ա-
ռաւելութիւններ կ'ապահովեն ձեզի, որոնց ար-
դիւնաւորումէն շատ բան կ'սպասենք մենք, մե-
ծերս: Մի խորհիք թէ մենք արգելքներ կը յարու-
ցանենք ձեզ դէմ և չենք ուղեր. որ յայտնուիք.
ատանկ փորձ մը հերքումը պիտի ըլլար մեր կեան-
քին և աշխատութիւններուն: Մենք պատրասուե-
ցինք ձեզ, և կը փափաքինք տեսնել ձեզ աշխա-
տութեան ուղիներուն մէջ, և մանաւանդ կը խոր-
հինք թէ «Որուն շատ տրուեցաւ, շատ պիտի պա-
հանջուի անկէ» բայց եթէ ծայրայեղութիւններէ
կ'ուզենք զգուշացնել ձեզ, և չափաւորութեան
ոսկի կանոնները դնել ձեր առջեւ, առիկա չինշա-
նակեր արդելի ձեզ դործելէ, արտայայտուելէ.
այլ ընդհակառակն, մեր այդ զգուշաւորութիւնը
ծագում կ'առնէ ձեր կեանքն աւելի օգտակար դար-
ձած տեսնելու մեր բուռն փափաքէն: Կ'ուզենք
որ ընականօրէն արտայայտուիք ձեր ուժերը օգ-
տակարապէս և արդիւնաւորապէս դործածած ըլ-
լալու համար, ուրկէ մենք պիտի շահինք և մա-
նաւանդ՝ դուք. այս է մեր անկեղծ փափաքը և
ջանքը:

Ամէնէն առաջ՝ մի մոռնաք որ մենք դրամա-
դուրս մը ապահոված ենք ձեզի, ձեր մտքի պատ-
րաստութեան, ձեր ուժերու կազմութեան, ձեր
նկարագիրի շինութեան մէջ, և նոյն ատեն յիշե-
ցէք որ անցնող սերունդները, իրենց կարգին,
ապահոված են ձեզի աւելի ընդարձակ և հսկայ
դրամագլուխ մը, դարերու աշխատութեամբ և
զոհողութիւններով ձեռք բերուած ամբողջ ընկե-
րական կազմ մը, բովանդակ քաղաքակրթութիւն
մը, իր բազմատեսակ երեսներովը, գիտութիւն-
ներովը, արուեստներովը, կրօնքներովը, իշխա-
նութիւններովը, օրէնքներովը, գրականութեամբը
և այլն: Ոչ մենք և ոչ ալ բոլոր հիները մեզի հետ
յաւակնութիւնը ունինք հաւատարմութէ մեր դործը
անթերի է, քննադատելի և առարկելի կէտեր չու-

նի : Ատանկ հաւատք մը մեր կողմէն պիտի նշանակէր զարգացումի սպանութիւնը և յառաջդիմութեան կասումը : Միւս կողմէն , սակայն , սխալ պիտի ըլլար ձեր կողմէն խորհիլ թէ հիները երբեք աղէկ բան ըրած չեն , ամէնը սխալ է , պէտք է մէկ հարուածով խորտակել զայն : ատանկ մտածութիւն մը , ձեր կողմէն , պիտի ըլլար աններելի սխալ մը և անպատմելի յաւակնութիւն մը :

Մի զպէք մարդկային յաւիտենական ժառանգութիւններուն : Ձեզմէ առաջ շատ ձեռքեր զպած են անոնց , թերեւս ձերիններէն աւելի զօրաւոր ձեռքեր , բայց անոնք չեն կրցած յաղթահարուիլ : վասն զի անոնք մարդուն է՛ն սուրբ և բարձր իմացութեաններուն արտայայտութիւնները եղած են : Կրնան ձեւերու և ըմբռնումի եղանակներու մէջ սխալած ըլլալ , ատոնք ժամանակաւոր բաներ են , պիտի անցնին : Բայց այդ յաւիտենական ժառանգութիւնները պիտի տեսնեն , որովհետեւ «Երկիրք և երկիր պիտի անցնին» : Բայց իմ խօսքերս չպիտի անցնին : Ես ըսած չեմ այս խօսքը , այլ Մէկը որ իրաւունք ունէր այսպէս խօսելու : վասն զի իր աչքը աւելի հեռուն կը տեսնար , և իր միտքը «Վերի բաները» կը մտածէր : Խոնարհեցէք պատկառանքով այդ յաւիտենական ժառանգութիւններուն առջեւ , և գիտցէք թէ սրբագրել չի նշանակեր երբեք աւելի կամ եղծել :

Բոլոր հիներն անսխալանձ ձեզի կը թողուն այդ մարդկային նուիրական ժառանգութիւնները , դրամագրութիւնները : ձեր ուժերը պիտի փորձէք անոնց վրայ , պիտի յարմարեցնէք զանոնք նոր պահանջներու , ձեր պահանջներուն : Շատ բան պիտի գտնէք անոնց մէջ մոռնալու և մոռցնելու , և հեղինակութիւնը պիտի ունենաք անոնց վրայ աւելցնելու ձեր մասը : Բայց խնայեցէք հիմին , ստոյգ է որ Սամսոն Դագոնի տաճարը խորտակեց իր կորովի բազուկներովը , բայց ինք միայն անոր փլատակներուն տակ : Սամսոնի փորձը վտանգաւոր է ձեզի համար : Կիրքի , վրէժխնդրութեան փորձն է այն , որ չի կրնար ապրիլ : Խորհեցէք թէ մարդկային ամէն հիմնարկութիւն , ամէն կազմակերպութիւն ընական երեւոյթներ են , անհրաժեշտ իրենց գոյութեան և կազմութեան մէջ : Ձեւերը միայն փոփոխական են , և ձեր աշխատութիւնը պէտք է սահմանափակուի ձեւի փոփոխութեան մէջ , զանկաւ ընելու համար աւելի պատշաճ , աւելի վայելուչ և աւելի յարմարաւոր նոր ժամանակներու :

Ընկերութեան պիտի դարձունէի ձեր ուշադրութիւնը և գիտեմ որ ձեր բարի սիրտերը չեն կրնար

ներել գոյութիւն ունեցող անարդարութեանց : հարուստին քով աղքատը կը տեսնէք , անգութ և անկարեկիր հարուստները բանակ կը կազմեն , աղքատներու թշուառութիւնը կը բողբոջէ , գործաւորները , որոնք լաւագոյն բաղդի արժանի կը համարիք , կը տառապին , պէտքերու բազմացումը թշուառութեան դիտակցութիւնը կ'ուժովցնէ և կ'ապստամբեցնէ : Այս թշուառութիւններուն երեսէն ընտանիքներ կը փճանան , աղջիկներ , տղաքներ և աւելի չափահասներ չեն կրնար պահել իրենց բարոյական հաւասարակշռութիւնը , կ'իյնան գահավէժ : Ձեր բարի սիրտերը չեն կրնար տանիլ այս տեսարանը , ապականութիւնը ընդհանուր է , քայքայումը խորունկ , դարման պէտք է , դարման : Համամիտ ենք ձեզի հետ այդ դարմանի անհրաժեշտութեան համար , բայց ի՞նչ է դարմանը , և վստահ է՞ք թէ ինչ որ ձեզի համար դարմանը կ'երեւի այդ ամէնուն՝ պիտի դարմանէ իրապէս : Ես կը կարծեմ թէ «այո» պիտի պատասխանէք վճռական չեղտով , վասն զի ձեր երազները հրապուրիչ են : Բայց անդամ մը որ այդ երազները կը թանձրանան և մարմին կ'առնեն , անոնց թերութիւնները շատ աւելի որոշ դուրս պիտի գան : Մարդկային ունէ կազմակերպութիւն իր տեսլական վիճակին մէջ՝ անքննադատելի երեւոյթը կ'առնէ , բայց իրականին մէջ անբաժան է անկատարութիւններէ : Ասիկա Բնութեան պահանջն է , և ես վստահ եմ թէ երբ իրականանան ձեր երազները , առաջին քննադատողները անոնց՝ դարձեալ դուք պիտի ըլլաք : Երազեցէք , յառաջդիմութեան ուղյաճնն է երազը , բայց միամտօրէն մի վստահիք ձեր երազներու կատարելութեան վրայ : Ամէնէն իմաստուն ճամբան է առնել ամէն բան իր վիճակին մէջ և բառնալ անոր թերութիւնները և եղծել անոր գեղձումները , եթէ անկարեկիր հարուստներ կան , չահամու , անձնասէր , զօշաքաղ և անգութ , աշխատեցէք հարստանալ և տալ տիպար հարուստներու օրինակը , բարի , մարդասէր , առատաձեռն , գթած : Աղքատները պիտի սփոփուին այդ հարուստներու ներկայութեանէն : և պիտի ստեղծուի քաւի և քայլի եղբայրութիւնը : Աս ալ երազ մըն է , և հին երազ մը , ինչո՞ւ չաշխատիլ իրականացնելու զայն : Մարդկային պայմաններու փոփոխութիւնը կախում չունի անտեսական կազմի փոփոխութիւններէն , անիրականելի է այդ . այլ կախում ունի մանաւանդ մարդկային սրտի դաստիարակութենէն : Եթէ բոլոր մարդիկ թուլթուներ ըլլային , պէտք չպիտի մնար այլևս իր վարդապետութիւններուն և վարկածներուն :

Մարդուն բոլոր ստեղծագործութիւնները իրենց

թերի կողմերը ունին ձևերն մէջ, ողւոյն մէջ. իշխանութիւնները ունին իրենց ղեղձումները, օրէնքները ունին իրենց անկատարութիւնները, գիտութիւնը և գրականութիւնը կարելի է միշտ քննադատել, կրօնքները ունին իրենց մոլորութիւնները, նախապաշարումները, կրօնաւորները՝ իրենց թերութիւնները: Մոլութիւնները կը տարածուին շարունակ ահուկի համեմատութիւններով, արդարը և անարդիւն կը նուազին: Պատերազմները և աղէտները կը շարունակին իրենց սարսափը, չարը ամենուրեք է, բարիին թագաւորութիւնը կը յամենայ: Իրողութիւններ ևն ասոնք. այս իրականութիւնները, սակայն, ձեզ յուսահատեցնելէ և մանաւանդ ապստամբեցնելէ ու բոլորովին նոր ու չփորձուած ճամբաներ ընտրել տալէ աւելի թող գիտակցութիւնը տան ձեզի այն անհուն և հսկայ աշխատութեան մասին որ կայ բարի երիտասարդներու առջև: Ձեր ուժերը գործածեցէք այս ուղղութիւնով, յարատեւ և համընթաց արշաւատութեամբ: Եթէ տառապած մը սփոփէք, եթէ ինկած մը վերցնէք, եթէ ապականութիւն մը մաքրէք, եթէ թերութիւն մը, ղեղձում մը, անարդարութիւն մը կամ տկարութիւն մը բառնաք, ձեր կողմէն սատարած պիտի ըլլաք բարիի յաղթանակին: Անգամ մըն ալ, մի յուսահատիք մարդկային ընկերութեան ապագայէն, բարիինն է ապագան, անոր յաղթութիւնը անխուսափելի է. ատ կը հաստատեն ձեր նախորդներու աշխատութիւնները:

Ծանշցէք ձեր անձերը, կառավարեցէք ինքզինքներդ, ունեցէք ձեր սեփական գործը: Ձեր անձնական գործերուն մէջ իրականացուցէք ձեր ապագայի իտէալը. ձեր կարողութեան և ուժերու սահմանին մէջ բարիի դատը պաշտպանեցէք ձեր միջավայրին մէջ. ասով իրագործած պիտի ըլլաք ձեր ճակատագիրը և երբ ձեր ասպարէզը աւարտի և աշխարհի ձայները մարին ձեր ականջներուն մէջ՝ պիտի լսէք ձայն մը որ պիտի ըսէ ձեզի. «Եկէք իմ հօրս օրհնածները, մտէք ձեր Տէրոջը ուրախութեանը մէջ»: ՈՐՍՈՒԹԻՉԸ

«ԱՌՋԻ ՍԵՐԸ»

Յայտ. Բ.

Քանի որ այնքան ծանր յանդիմանութիւն կ'ըլլայ կորսնցնողին, և չփնտռողին ու չգտնողին ալ այնքան մեծ սպառնալիք, ըսել է թէ արժէքը չատմեծ է «Առջի սիրոյն». ունենալուն մէջ մեծ չափ կայ, իսկ կորսնցնելու վիճակը ահաւոր է: Ուրեմն ամէն Քրիստոնեայի ուշադրութիւնը գրաւելու է, մանաւանդ հոգեւոր պաշտօնէից:

«Առջի Սէրը» ինչպէս ունեցան ամէնը որ ունին և կամ ինչպէս ունեցան ու կորսնցուցին՝ գիտեն: Սբ. Գիրք կարդալով, կամ քարոզ լսելով, կամ հոգեւոր տեսակ մը, գիրք մը, լրագիր մը կարդալով, կամ ազօթաժողովի մը մէջ արթնութեան մը ատեն հոգեւոր մէկու մը հետ խօսելով և կամ ուրիշ միջոցով հասկցանք թէ Աստուած մեզ կը սիրէ, «Այնքան աշխարհը սիրեց մինչեւ որ իր միածին Որդին տուաւ», ևն.: Համոզուեցանք թէ Յիսուս մեզ սիրեց ու կը սիրէ, և այս սիրոյ տեսութիւնը և համոզումը մեզ այնքան ուրախացուցոր անոր արդիւնքը, պտուղը, ծնունդը սէր եղաւ մեր մէջ. — սէր առ Աստուած, սէր Հօրը, Որդւոյն և Սբ. Հոգիին, և սէր ղէպի մարդ, մինչև իսկ թշնամի: Այս է սիրոյ պատճառը: Անհուն Սէրը սէր ծնաւ մեր մէջ և անշուշտ ծնածը ծնանողին յար և նման էր որակին մէջ՝ թէ և անկարելի էր ըլլալ քանակին մէջ: Առջի սէրը որակով ուրեմն ծնանողին պէս էր, ուստի ծնանող սիրոյն որակը քննենք:

1. Սէր ծնանող սէրը ձրի է, (Յովս. Ժ. Գ. 4) «Զանոնք ձրիապէս պիտի սիրեմ»: Սիրուելու ունէ արժանիք չունեցած և նոյն իսկ չսիրուելու ամէն պատճառ ունեցած՝ սիրուեցանք: Այո, թշնամի եղած ատեն իսկ սիրուեցանք: Եթէ այս է մայր սէրը, զաւակ սէրը անկարելի է որ անկէ տարբեր ըլլայ: Եփեսոսի եկեղեցիին հրեշտակը «Առջի Սիրով» սկսած էր սիրել եկեղեցին, ժողովուրդը և կամ ունէ մէկը. կ'երևի թէ ետքէն իր սէրը չարաչար գործածողներ եղած էին, արժանիք սկսած էր փնտռել որ սիրէ և չգտնելով՝ առջի սէրը, ձրիապէս սիրելը, ձգած էր: Ամէն Քրիստոնեայ և պաշտօնեայ այս նոյն փորձութիւնը ունի: Սաստիկ սիրով կը սկսի սիրել, բնաւ արժանիք չփնտռելով կը շարունակէ ատեն մը ձրի սէրը և միայն իր կողմէն եղած սէրը, և երբ կը տեսնէ որ դիմացինը չճանչնար, չգնահատեր, կամ պէտք եղած չափով չփոխարիներ, կը սկսի թուլնալ և սակարկել իր սէրը: «Մինչև հիմա ձրի սիրեցի, դուն չզգացիր, չփոխանակեցիր. ա՛լ ես քեզի համար ձրի սէր չունիմ, դիմը կը պահանջեմ. ապա թէ ոչ՝ չեմ սիրեր»: Կը ձգէ առջի սէրը, ձրի սէրը, ծնողանման սէրը, չմոռնալով թէ ինք ալ նոյնպէս տակաւին ձրիապէս է որ կը սիրուի և ինչ փոփոխութիւն որ կրեց և արժանիք որ ունեցաւ՝ այն սիրոյն արդիւնքն է: Հոգեւոր յառաջդիմութիւնը երբեմն կը խաբէ մեզ թէ մենք արժանիք մը ունեցանք. ո՛հ, մահացու սխալ: Մինչև Պօղոս առաքեալի պէս ըլլանք, մինչև երկնից

դուռը բարձրանանք, ամէն կերպ բարի պտուղներով լեցունք, շատ հոգիներ չահինք՝ տակաւին արժանիքի տէր չենք ըլլար: Չմոռնանք երբեք թէ շատ յանցանքներ ունինք, մեղքեր ունինք, սակայն Աստուծոյ սէրը նորէն ձրի ըլլալուն է որ կը վայելենք և ոչ թէ մեր արժանիքէն:

2. Ծնող սէրը, մայր սէրը, ո՛չ միայն «ձրիապէս» է, այլ նաև յաւիտենական է, մնայուն է, անփոփոխ է. «Քեզ յաւիտենական սիրով սիրեցի» (Երեմ. ԼԱ. 3): Եթէ Աստուծոյ սէրը «ձրիապէս» և յաւիտենական «ձրիապէս» չըլլար, հազար ու մէկ պատճառներ պիտի ունենար դադարելու, ո՛չ միայն անգիղջներու և մեղքի մէջ ապրողներուն համար, այլ նոյն իսկ նորոգուած, մեղքէ ազատած և օգտակար կեանք վարողներուն համար: Ով որ այդ բարձր վիճակին հասած է, Աստուծոյ շատ սուղի նստած է, և ամէն «վայրկեանի ռոգողութիւն ու հսկումին» չնորհիւն է որ հասած է, կը շարունակէ ու պիտի շարունակէ: Ամէնէն ուղիղ գործերնու մէջ սխալ կը մտնէ, բարի գործերնու մէջ չար կը մտնէ, հոգեւոր աշխատանքի մէջ մարմին կը մտնէ. անոր համար է որ պտուղ բերող ճիւղն իսկ մաքրուելու պէտք ունի, և մաքրողը «ձրիապէս» եղած սէրն է: Կայ մեծ վտանգ մը որ «Առջի սիրոյ» հասնողներուն համար է, ինչպէս որ առաջ ըսի, անձնավատահոթեան երթալու, հոգեւոր հպարտութեան մէջ ինչալու: Այլեւս «ձրիապէս» ու «յաւիտենական» սէրը, մայրանման սէրը, կը ձգուի, հազար ափսոս: Մեղմէ ո՞վ արդեօք այս դառն փորձառութիւնը ունեցած չէ. եթէ տակաւին ունեցած չենք՝ Տէրը պահէ ունենալէ: Առջի սէրը՝ ձրիապէս սիրելը և մշտատեւ սիրելը՝ մայր սիրոյն պէս ըլլալու է, ձրի և մնայուն:

3. Առջի Սէրը որակով՝ կրակի պէս տաք սէր է: «Անոր կայծերը սաստիկ բոցավառ կրակի կայծեր են, շատ ջուրերը չեն կրնար սէրը մարել» (Երգ Երգոց Ը. 6) Մայր սէրը, ծնանող սէրը այսպէս է, անոր որովայնին պտուղն ալ յար և նման է, անկարելի է տարբեր ըլլալ: Կը տեսնենք ի՞նչպէս կրակ ու բոց կ'ըլլան առջի անգամ Աստուծոյ ձայնին այս սիրոյն համա առնողները: Ատոնք են որ կրակէ մկրտութիւն կ'ունենան, ատոնք են որ ամէն բանի կը համբերեն, ամէն բանի կը զիջանին. երբ Հօրը սիրոյն կրակովը կ'այրին՝ կրակի պէս սէր կ'ունենան, և ի՞նչ մեծ գործ կը տեսնեն ասանկ կրակ սիրով, «Առջի սիրով» սկսողները: Յիսուսի սիրոյն համը զիրենք «խելըսած» կ'ընէ, զիրենք նոյն ատեն «զգաստ» կ'ընէ, Ժողովներու մէջ կրակ են, աղօթքի մէջ, խօսելու մէջ, այս

ցելելու մէջ, տալու մէջ, հաւատացեալի, անհաւատի, Գրիստոնեայի, ոչ-Գրիստոնեայի՝ իրենց սէրը շոյլ և կրակոտ է. ծնող սիրոյն նման: Յաւ կու գայ՝ նոյնը կը մնան, նախատինքը չփոխեր զիրենք, քանի կը վայելեն մայր սէրը. բայց, երբ ունէ կերպով կը պակսին իրենց ինչպէս սիրուելուն գիտակցութեան մէջ և երբ կը տեսնեն որ իրենց սիրոյ առարկաները անարժան վարմունք կ'ունենան՝ կը սկսին ձգել Առջի «սէրը», ձրի, տաք ու յաւիտենական սէրը, և մեծ յիշատակ կը կրեն՝ եթէ Աստուծոյ ձայն խրատը չհասնի, և առջի սիրոյն, մայր սիրոյն և պտուղին չդառնան:

4. Առջի սէրը իր ծնողին պէս ամբողջական է. քանակը նոյն չէ ըսինք՝ զի մայր սէրը Աստուծոյ ձայնն է և պտուղ սէրը՝ մարդկային. սակայն Աստուծոյ ձայնը ի՞նչպէս ամբողջական է. «Աստուծոյ անանկ սիրեց մինչև որ իր միածին Որդին տուաւ» «Ասկէ աւելի մեծ սէր չկրնար ունենալ մէկը որ իր կեանքը իր բարեկամներուն համար դնէ»: Աստուծոյ կը սիրէ իր չափովը, լման չափովը, և երբ մէկը այս չափը կը վայելէ՝ ինք ալ իր լման չափովը կը սկսի սիրել: «Բոլոր անձով, բոլոր հոգիով, բոլոր ուժով, բոլոր մտքով» իր ընկերը իրեն նման և նոյն իսկ թշնամին այս չափով կը սիրէ: Սիրոյ չափն է Բոլոր, Բոլոր: Ո՞վ որ ասկէ պակաս սիրէ, մոռցեր է կամ չէ հասկցեր թէ ինք ի՞նչ չափով սիրուած է: Պակաս սիրոյն, առջի սէրը չունենալուն, զայն ձգելուն պատճառը այս է. ոչ թէ ուրիշ բան: Աստուծոյ սիրոյն չափը մոռցուած է, կամ հասկցած չէ: Սակայն յանդիմանուող այս հրեշտակը մոռցած էր և ո՛չ թէ հասկցած չէր, զի ունեցեր էր մայր սիրոյ պէս սէր մը, ամբողջական սէր, և հիմա պակսած էր: Ուստի կը խրատուի առջի սիրոյն դառնալ՝ որ վայելումը նորէն սկսի: Վայելողը, անդադար վայելողը, լման չափով վայելողը կրնայ սիրել և միշտ սիրել և նոյն սիրով վարուիլ մարդոց հետ ու գործել սիրոյ գործեր:

5. Առջի սէրը առջի յիշուած յատկութիւններով մէկտեղ քաղցր ալ կ'ըլլայ: «Սէրը քաղցր է» են: Ա. Կորնթ. ԺԳ. քաղաթը մէկ անգամ կարդալ կը յանձնարարէ Տրամենտ, Ինքզինքնին Գրիստոնեայ ծախող ո՞րչափներ տեսայ որ սոսկալի դառն են, երբեք քաղցրութիւն չունին, զի մայր սիրոյ համը իրենց բերնէն ելած է: Կրօնական դաւանութիւնը ծուռ եղողին կամ իրենց պէս չխորհողին, չաղօթողին բարեւնին անգամ արժան չեն սեպեր, հետը ծուռկի գալը մեղք կը սեպեն, ձեռքէն հաղորդութիւն առնել կամ հետը հաղորդութիւն մեղք կը սեպեն. աւանդ, Առջի սէրը կորսնցնող

այնպիսի կարեկցելիներուն, Յիսուս Փրկիչ, չուտ գրէ անոնց և արթնցուր, որ առջի սէրը փնտրեն, ծնող սէրը կրկին և պէտք եղած չափով վայելելով: Սիրելի գործակիցներս, արդեօք Տէրը մեզի ինչ կ'ըսէ, ունի՞նք Առջի սէրը, նոյն սիրովն է որ կը գործենք, գործերնուս գաղտնի ու յայտնի չարժաոթը սէրն է արդեօք, և Առջի սէրն է, անեցուն սէրը որ «բնաւ չիյնար»: Եղբայրներ և քոյրեր, արդեօք հասկցա՞նք մայր սէրը, Աստուծոյ սէրը մեզի հանդէպ, անհուն սէրը, և անով ունեցա՞նք Առջի սէր, ու կը ցաւի՞նք թէ կորսնցուցինք: Սկսինք փնտոել ուրեմն թէ՛ մեզի համար, թէ՛ գործին համար, թէ՛ Փրկչին համար՝ որ կը փնտոէ «Առջի սէրը», սիրահարն է Առջի սիրոյն:

Գ. ԱՊՈՍՏՈՍԱՆ

ԱՅՆԹԱՊԻ ԱՂԶԿԱՆՅ ԲԱՐՁՐ. ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ՅԻՍՈՒՆ ՏԱՐՈՒԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆՐ:

Այնթապի(*) Աղջկանց Բարձր. Վարժարանը իգական սեռի համար Թուրքիոյ մէջ բացուած առաջին վարժարանն ըլլալով՝ անոր առաջին հիմնադրարդրած է Միս Միրա Ա. Փրաքթըրի: Պէտք չէ սակայն մոռցուի թէ այս ձեռնարկը զիւրացնելու մէջ մեծ բաժին ունեցողներէն մին եղած է Միսիս Շնայարը: Քանզի, հասկցուածին համեմատ, Միս Փրաքթըրի առաջին ութ աշակերտուհիները Միսիս Շնայարի մէկ տարուան նոր դպրոցին 20—25 աշակերտուհիներու մնացորդներն էին:

Միս Փրաքթըրի կանոնաւորապէս գործի սկըսիլը, այսինքն Այնթապի Աղջկանց Բարձր. Վարժարանի հաստատման թուականը, 1860 Յուլիս 30ին կը հանդիպի: Կրնանք ըսել թէ անոր 18 տարուան Տնօրէնութեան ժամանակամիջոցը մեծաւ մասամբ պատրաստութեան և կանոնաւորման շրջան մը եղած է:

Դպրոցին առաջին շէնքը եղած է Դայաճըզ թաղին մէջ Վարդենի Պաճըի այն հանրածանօթ փողբիկ սենեակը, որ 12 քառ. ոտք տարածութիւն և ղէպ հարաւ նայող երկու պատուհան ունէր և որուն ընդ որ կահ կարասին էր փախաթ մը, քանի մը բազմոց, դրան կից պատին վրայ կախուած դրատախտակ մը, ուսուցչին համար սեղան մը և աթոռ մը: Վարժարանին առաջին տարիներուն մէջ թէ՛ Միս Փրաքթըրի և թէ՛ աշակերտուհիներուն մեծազոյն ղոժուարութիւններէն մէկն էր հայատառ դասադրքերու չգոյութիւնը: Դպրոցին սկզբնաւորութենէն վեց տարի վերջ ուսուցիչներէն մէկը կը

գանգատէր թէ մինչեւ այն ատեն ինք 1½ դասագիրք միայն ունեցած էր — Սր. Դիրք մը և առանց քարտէսի Աշխարհագրութիւն մը: Ուշագրաւ են նաև երկրորդ և երրորդ տարիներու դասագիրքերը, որոնցմէ չատերը ներկայ ծրագրին մէջ գոյութիւն չունին և մօտաւոր ապագայի մը մէջ հոն մուտ գտնելին ալ տարակուսելի է: Ասոնք հետեւեալներն են. Անդամազնսութիւն, Աստեղագիտութիւն, Պատմութիւն, Աստուածաբանութիւն, Բարոյագիտութիւն. յետոյ աւելցուած են նաև Փիլիսոփայութիւն և Հոգեբանութիւն: Հարկաւ այս դասերուն նպատակն էր Բնական գիտութեանց տարերքն և լեզու միանգամայն ուսուցանել: Վարժարանին ուսուցիչները թէ՛ թուով և թէ՛ կարողութեամբ սահմանափակ ըլլալով՝ գործին և պատասխանատուութեան մեծ մասը հարկաւորաբար Միս Փրաքթըրի վրայ կը ծանրանար: Սր. Դիրք, քարտէս գծելու և բերանացի Աշխարհագրութեան դասերը իրն էին: Հայերէնի ուսուցիչն էր Պատ. Յարութիւն Պօյնուհօղունեան որ կ'աւանդէր Նոր Կտակարանի հասարակ ընթերցում, պարզ Բերականութիւն մը, և հայերէն Թուաբաւութիւն մինչև տոկոս: Տարի մը վերջ իբրև օգնական ուսուցիչ հրաւիրուեցաւ Ներսէս վարժապետ Պէղճեան, որ երեք տարի հաւատարմաբար աշխատելէ վերջ յանկարծ անբուժելի հիւանդութենէ մը բռնուելով՝ հրաժարելու ստիպուեցաւ: Ներսէս վարժապետ Դադանճեան և Ատանացի Պատ. Կարապետ ևս ժամանակ մը աշխատած են: Դարձեալ վարժարանին առաջին աշակերտներէն ոմանք Աստեղագիտութեան դասը Փրոֆ. Ա. Պէղճեանէ առած ըլլալին կը յիշեն, բայց ուսուցիչը ինք լաւ չի յիշեր այս պարագան:

Պատրաստ չէնքին անբաւականութիւնը, տարուէ տարի 8—9 նոր աշակերտուհիներու յաւելումը ու թերեւս նպատակայարմար շէնքերու նուազութիւնը պատճառ եղած են կարճ միջոցի մը մէջ դպրոցին 4—5 անգամ տեղէ տեղ փոխադրուելուն: Անոնցմէ առաջինն էր Դայաճըզ Եկեղեցոյ կից Եառապ աղայի տունը, ուր առաջին շրջանաւորտուհիները իրենց վկայականներն ստացան 1862ին: Երկրորդն էր Քիւլիսան Տամը կոչուած տեղը Թիւֆէնկճի Պալլէի տունը: Երրորդը Ահմէտ աղայի տունը (սափրիչ Թորոսի հիմակուան տան տեղը) և չորրորդը՝ Քիւլիւք Փաշայի բաղնիքին կից, օշաբակավաճառի տան արեւմտեան կողմը, Մահմուտ աղայի տունը, որ նորաշէն ու երկյարկանի ըլլալով՝ Միսիս Նոթընզի ըսածին համեմատ՝ նախորդներէն աւելի ընդարձակ և քիչ թէ շատ դպրոցավայել չէնք մըն էր:

(*) Այս ճառը՝ վարժարանին յիսնամեակի հանդէսին առթիւ կարդացուած է:

Մինչև այս ժամանակ դուրսէն եկող աշակերտուհիներու թիւը սահմանափակ ըլլալով՝ Վարդենի Պաճըի տունը կը բաւէր անոնց. բայց հիմայ անոնց թիւը աւելցած և տեղւոյ ու դրամի դժուարութիւնները չափով մը բարձուած ըլլալով՝ գիշերօթիկ չրջանակի մը յաւելումը կարելի եղաւ։ Դպրոցը հոս ալ չմնաց ընդ երկար։ Գայաճըզի գաղաթին վրայ միասնեակ հին շէնքի մը գնումը մեծ թաղղաւորութիւն մը եղաւ վարժարանին համար։ Հին դժուարութեանց բարձումը նոր պէտքերու ճամբայ կը բանայ։ Ըստ առածին թէ՛ «Մէկ գրտնողը երկու կ'ուզէ», նորանոր պէտքեր զգալի ըլլալ սկսան, որոնց մեծագոյնն էր նոր և ընդարձակ շէնք մը. այն ալ քիչ ատենէն ձեռք անցաւ։ Հակառակ շատ մը դժուարութիւններու՝ 66ի գարնան այս բլուրին վրայ նոր շէնքի մը հիմերը դրուեցան, և, ուշագրաւ պարագայ մըն է որ նոյն տարւոյ աշնան շէնքը աւարտեցաւ։ Այս պարագային պէտք չէ մոռնալ Մր. Էտէմսի ջանքն ու հաստատամտութիւնը։ Շէնքին ըստ ամենայնի նպատակայարմար ըլլալը, այսինքն գիրքին ու տեսքին ուշագրաւ հանգամանքը, Միս Փրաքթըրի մշտահոգութիւն պատճառելու աստիճան խօսքի առարկայ եղաւ ժողովուրդին մէջ։ Այս շէնքը Գարա Մանուկեան, Ճէպէճեան և Պարսուսեան էֆէնտիներու հիմակուան տուններէն կը բաղկանար. այս ընդարձակ գեանին միաժամանակ գնումը անկարելի ըլլալով՝ տարբեր ժամանակներու մէջ տարբեր մասեր աւելցուած են։

Երազրին մէջ Անգլիերէն, Օսմաներէն և Հայերէն դասերու յաւելումը ինչպէս նաև աշակերտունեաց թուոյն աճումը՝ աւելի ուսեալ և կարող ուսուցիչներու պէտքը զգալի ըրած էր, և Փրոֆ. Ա. Պէճեանի դպրոցին միամտաց դադարը լաւ պատահութիւն մը տուած էր անոր հրաւիրուելուն, բայց ան մերժած էր հրաւերը։ Բարեբաղդութիւն մը եղաւ սակայն 1867ի վերջերը Միս Հայթթըրի Այնթապ գալն և պատրաստ գործի մը զուլի անցնելն. և հաւանականաբար այս վերջնոյն վստահելի և կարող մէկն ըլլալը Միս Փրաքթըրի 1868ին Ամերիկա դարձը փութացուց։ Երկու տարի վերջ, Միս Հայթթըրի հիւանդութեան պատճառաւ, Պոլիսէն նախ Միս Լորա Պլիս և ապա Միս Հէրիզ փառուրս եկան։ Ասոնք թէև զանազան պատճառներով չկրցան երկար մնալ, բայց Միս Լորա լաւ հայերէն գիտնալով, կարճ ժամանակի մէջ շատ գործ կատարեց։

Վարժարանին առաջին նպատակն էր թէ՛ քաղաքին մէջ և թէ՛ շրջակայ քաղաքներու և դիւ-

ղերու մէջ դաստիարակութիւնը ծաւալել և առ այս ոչ մէկ զոհողութեան առջեւ ընկրկեցաւ։ Վարժարանի բակին մէջ Լուսաւորչականներու յատուկ փոքրիկ ճիւղ մըն ալ բացուեցաւ, որ 8 տարի շարունակ ծառայեց նպատակին։ Ըստ որում դպրոցներու թուոյն աճումը աւելի կարող ուսուցիչներու թիւէն կախում ունի, և ըստ որում Միս Փրաքթըր Երէջներու և Գարոգիչներու համար ուսեալ կիներ պատրաստելը շատ կարեւոր պէտք մը կը նկատէր, ուստի մանկավարժութեան դասին կարեւորութիւն տալ ուղեց և յարմար դասագրքի մը չգոյութեան պատճառաւ ստիպուեցաւ ինք պատրաստել հատ մը։ Այս դասը բարձրագոյն կարգին կարեւոր դասերէն մէկն էր գոր գործնական ընելու համար իւրաքանչիւր աղջկան պատահութիւն կը տրուէր օրական մէկ ժամ գործել բակի դպրոցին մէջ, Միսիոնարուհիները յաճախ անձամբ աշակերտուհիներ կը գտնէին դուրսէն և անոնցմէ շատերը ձրի կը դաստիարակէին, ինչ որ պզտիկ զոհողութիւն մը չէր հարկաւ։ Անգամ մը աւետարանչական պտոյտի ելլող միսիոնար մը և տեղացի վարժուհի մը իրենց այցելած այլեւայլ տեղերէն 17 աղջիկներ բերած էին, որոնցմէ երկուքը ամբողջ, մէկը կէս և մէկն ալ քառորդ գասագնով, իսկ մնացեալները բոլորովին ձրի ընդունուեցան դպրոց։ Ու ասիկա անցեալին վրայ յառաջդիմութիւն համարուելու արժանի պարագայ մըն է։ Առաջին տարիներուն մէջ Երէսիայէն եկող աղջկան մը 200 դահ. տարեթոշակ վճարելը շատ ուշադրութիւն գրաւեց. այսու ամենայնի պէտք է խոստովանիլ թէ Մարաշի եկեղեցիները սիրայօժար յանձն առին աղքատ աղջիկներու տարեթոշակին կէսը վճարել։ 1874 տարւոյն չրջանաւորաւ չտալը կը ջուզնէ թէ դպրոցին և Միս Փրաքթըրի համար մասնաւոր տարի մըն էր ան։ Միս Փրաքթըր իր միակ քրոջ ծանր հիւանդութեան պատճառաւ Ամերիկա երթալու ստիպուած ըլլալով՝ Վարչական ժողովը յարմար դատեց որ դպրոցին մէկ տարի դադար տրուի և կրտսերագոյն կարգն ու գիշերօթիկ աշակերտուհիները Մարիամ վարժուհիի և Վարդենի Պաճըի հսկողութեան տակ մնան։ Սակայն շատ չանցած, ճիշդ նոյն տարին, Միս Փիյրսի և Միս Փրաքթըր Շաթթըի նման կարող և վարչագէտ միսիոնարուհիներու Այնթապ գալը և տարի մը վերջ Միս Փրաքթըրի և Միս Հայթթըրի Ամերիկայէն վերադարձը վարժարանին յոյսերը զօրացուցին։ Սակայն մեզի անձանթ պատճառներով Միս Փրաքթըր և Միս Շաթթը Այնթապի Միսիոնարական կայանէն դուրս գործե-

լու համար հրաժարեցան և 1878ին վարժարանին տնօրինութիւնը Միս փիլյոսի վիճակեցաւ :

Համիտեան չրջանին սկզբնաւորութիւնը այս թուականին կը հանդիպի : Հօրմէս առած տեղեկութեան համեմատ , 77—78 թուականին էր որ նահանգին ամէն կողմերէն երեսփոխաններ ընտրուելով Բերիոյ մէջ նահանգային Երեսփոխանական ժողով մը կազմուեցաւ : Սոյն ժողովին ղրկուած երեք երեսփոխաններէն մէկը հայրս էր : Բերիոյ Բողոքականաց կողմէ Պատ . Կարապետ Մարգարեան ընտրուած էր : Ժողովին նախագահն էր Մաղհար փաշա և օգնականը Յովնանէս էֆ . Նուրեան , որուն ձեռքն էր բուն վարչութիւնը : Նահանգին բարեկարգութեանը և օգտին վերաբերեալ շատ մը խնդիրներու վրայ խորհրդակցութիւններ տեղի ունեցան և քանի մը հատ ալ ճառեր կարդացուեցան : Հօրս ճառին նիւթն էր «Դաստիարակութիւն» և Պատ . Մարգարեանինը «Երկրագործութիւն» (այն ժամանակուան Աւետիքէրին մէջ հրատարակուած) : Բայց շատ չանցած՝ ազատութեան այս նորածագ արեւը Համիտեան չրջանի սուր ամպերուն ետեւ ծածկուեցաւ : Ուրախալին այն է , սակայն , որ Յօրեկեանի հանգէսը Սահմանադրութեան չրջանին հանդիպեցաւ :

Աւելորդ կը համարինք հոս խօսիլ Միս փրաքթըրի բարեօրոշման , մայրական սիրոյն , գործին ու համակրութեանը վրայ թէ՛ դպրոցին և թէ՛ քաղաքին համար , քանզի հոս ներկայ գտնուող չրջանաւարաններէն շատերը աւելին կրնան խօսիլ ապահովաբար : Անոր տնօրէնութեան միջոցին 24 տարեք տեղերէ 90 չրջանաւարտուհիներ կ'աւելնէ , որոնց 3/4ը ուսուցչութեամբ զբաղած են :

Ազնկանց վարժարանին աւելի փայլուն և աւելի յոռապից մէկ չրջանն եղած է Միս փիլյոսի նախագահութեան 30 տարիներու ժամանակամիջոցը : Միս փիլյոս աղնուական ընտանիքէ բարձր դաստիարակութիւն ստացած առաքինի և մտացի օրինորդ մըն էր : Իր վարչագիտութեամբ , զօրաւոր գրիչով և հեռատես մտքովը կրնար զիւրաւ գոլէճի մը նախագահն ըլլալ : Իր քիչ մը զիւրազրգիռ բնաւորութենէն յառաջ եկող ցասկոտութիւնն ալ աշակերտուհիներու յարգանքն ու հնազանդութիւնը կ'ապահովէր , Ազնկանց բարոյականին համար Միս փիլյոսի ունեցած նախանձախնդրութեան մասին խօսիլ աւելորդ կը համարինք :

Թերեւս շատերուն համար աւելի հաճելի է Միս փիլյոսը ճանչնալ իբր մայր քան իբր վարժուհի կամ տնօրէնուհի : Անձամբ կը համակրէր և կ'օգնէր աշակերտուհիներուն և մօրմէ մը աւելի

օրինակ կը հանդիսանար անոնց քաղաքավարութեան , մաքրութեան և հագուստի մասին : Զարմանալի չէ որ այդ ժամանակուան աշակերտուհիները «Միս փիլյոսի աղջիկները» կը յորջորջուէին : Տեղացի և մանաւանդ պանդուխտ աղջիկներու հետ անընդհատ յարաբերութիւն մշակելը և մարմնով ու մտքով դորձէ դադրելէ վերջ անգամ իր բոլոր խորհուրդներուն Այնթապի վրայ կեդրոնացած ըլլալը անոր այս վարժարանին հանդէպ տաժած սիրոյն հաւաստիքներն են : Աչացաւի ենթակայ ըլլալու պատրուակով իր փափաքին հակառակ յիշեալին Ամերիկա ղրկուելը մինչև այսօր չատեւրուն համար առեղծուածային պարագայ մըն է : Միս փիլյոս ինք անձամբ խոստովանած է թէ իր մեծագոյն բաղձանքն էր իր կեանքին վերջին տարիները հոս անցնել (առանց բեռ ըլլալու միսիոնարութեան) և վարժարանի չրջափակին մէջ ունենալ իր զերեզմանը : Իր այս յօսին իրականութիւն չգտնելը մեծ ցաւ պատճառած է իրեն :

1885ին Դայաճըզի դպրոցը ծախուելով՝ հիւանդանոցին արեւմտեան կողմը Թէֆէպօլէ կոչուած տեղը աւելի կանոնաւոր և կատարեալ շէնքի մը կառուցուելը վարժարանին համար ամէն կերպով յառաջդիմութեան միջոց մը եղած է : Յիշեալ շէնքը մինչև այսօր «Միս փիլյոսի դպրոցը» կը յորջորջուի , ինչ որ 30 տարիի չափ սոյն հաստատութեան մէջ անոր աշխատած և չափով մըն ալ նիւթապէս նպաստած ըլլալը կը յիշեցնէ :

Բերկրառիթ պարագայ մըն է որ վարժարանը ժամանակին հետ քայլ պահելու կարող եղած է : Միս Կրահամ 1886—1891 Միս փիլյոսի հաւատարիմ օգնականներէն մէկն էր որուն օրով սկսած է երկհռնի դասը : Քանի մը տարիներէ ի վեր զանց առնուած այս դասին կարող ուսուցչուհի մը ձեռքով վերակսիլը վարժարանին համար ուրախատիթ պարագայ մըն է :

1894—1904 Միս Յորմըն նախագահութիւնը ստանձնելով՝ Պատմութեան , Զայնագրութեան , Դժադրութեան և Մարմնամարզի դասերուն մղում տուաւ : Այս միջոցին էր որ սկսաւ վարժարանին ուսմանց չափանիշին բարձրացումը և հոգեւոր մթնոլորտին ծաւալումը :

Միս Իզապէլ Թրոպրիճի (հիմա Միսիս Մէրի) 6—7 տարեան ծառայութեան մեծ արդիւնքները չենք կրնար մոռնալ : Բարձրագոյն դաստիարակութեամբ մը օժտուած յիշեալ օրիորդին վարչագիտութիւն ու զօրաւոր գրիչը իր հանգուցեալ հայրը , Մր . Թրոպրիճը , կը յիշեցնէին : Միս Թրոպրիճի ամուսնութիւնը Մր . Մէրիլի հետ երկու կողմին հա-

մար ալ մեծ բաղդաւորութիւն մը եղաւ թէեւ, բայց դպրոցին համար մեծ կորուստ մը պատճառեց:

Վերջին քանի մը տարիներու միջոցին մանկավարժական ուսուցմանց մասին դպրոցին ցուցուցած յառաջդիմութեան մէջ Միս Պլէյք և Միս Նորթըն մեծ բաժին ունեցած են: Ծրագրին մէջ մանկավարժական կանոնաւոր դասընթացքի մը յաւելումը միայն վերջին քանի մը տարիներու մէջ կատարուած իրողութիւն մըն է: Լեզուի դասերուն գէթ մասամբ նոր մեթոտով աւանդուիլը լաւ արդիւնքներ տուած է: Թէպէտ մեզրը հին փեթակէն կ'ուտուի, բայց չմոռնանք թէ պաղ ջուրն ալ նոր կուտէն կը խմուի: Թարմ միտք և թարմ աշխոյժ մեծ գործ կը տեսնեն դպրոցի մը մէջ: Այս դպրոցին համար Միս Փրաքթըրի առաջարկներէն մին եղած է վարժուհիներու ճիւղ մը բանալ, նման առաջարկ մըն ալ ըրած է Այնթապի և Տարսուսի տղայոց գոլէճներուն համար:

(Ծրուանիւն)

ՅԱՌԱՊ ՊԵՋՃԵԱՆ

ՃԵՊԵԼԻ Ի ՄՈՒՍԱՅԻ ՀԱՅԱՐԱՆԱԿ ԳԻՒՂԵՐԸ

(Շար. նախորդ թիւէն և 4-րդ)

4. Հասի Հապէլ. 300 տունէ բաղկացեալ է: Գիւղին 1/3ը արհեստագործ է, և ասոնք ալ զբիթէ առանց բացառութեան մետաքսագործութեամբ կը զբաղին: Տարին երկու ամիս շերամաբուծութեամբ կը զբաղին: Արհեստներն բանուկ վիճակի մէջ չէ, շատեր ստիպուած են գործաւորութիւն ընկուլ, օրական 4 դր.ով, 135 տուն որոնք 5-6 անդամէ բաղկացեալ ընտանիքներ են, յետին ծայր թշուառութեան մէջ կ'ապրին, 100 տրամ բրինձով կը գոհանան: 70ի չափ բարեկեցիկ ընտանիքներ կան, որոնք ալ ծանր պարտքի տակ կը հեծեն: 80 այրիներ կը գտնուին, որոնց 42ը մեծ կարօտութեան մէջ են: Ասոնց 13ին էրիկները ջարդին սպանուած են: 72 որբեր կան, որոնց 18ը կոտորածին որբացան, 11ը որբանոց զրկուած են: Ունին զըպրոց մը, նոյնպէս շատ տարրական: Դաստիարակութեան կենսական գործը երեսի վրայ թողուած է:

5. Պէրէաս. Ամէնէն աւելի թշուառը այս գիւղն է: Արդարեւ եղկելի ու ամենացաւալի վիճակ մը ունի այս գիւղը, որ բնական տեսարաններով անզուգական է: 180 տունէ կը բաղկանայ, որոնց 15ը հիմա բոլորովին անօթի և 100 տունը կարօտութեան մէջ են: Ձմեռը այս թիւերը պիտի բարձրանան: Գիւղին բարեկեցիկ դասակարգը, մօտ 12 տուն, ջարդին ատեն իւրաքանչիւրը 500-1,000 ոսկիի կորուստ տալով ահագին պարտքի տակ կը

գտնուին և յոյժ կարօտ եւժ ժողովուրդը տարին 2 ամիս շերամաբուծութեամբ կ'զբաղի, և ուրիշ արհեստ գոյութիւն չունի: Այս է իրենց թշուառութեան ամենամեծ պատճառը: 40 այրիներ կան գիւղին մէջ, որոնց 27ը շատ մեծ թշուառութեան մէջ կը գտնուին, 4ը ջարդին այրիացած են: 39 կարօտ որբեր կան, որոնց 6ը դպրոց կամ որբանոց զրկուած են: Դպրոցին շատ տարրական է, ունեցած են 1 ուսուցիչ և 1 ուսուցչուհի:

Ընդհանուր. Աղքատութեան պատճառներն են, (1) Ջարդը որով շատեր իրենց էրիկները կամ երիտասարդ զաւակները կորսնցուցած ըլլալով թշուառացած են: (2) Սղութիւնը, որ իր նախընթացը զրկեց չէ ունեցած: (3) Անգործութիւնը կամ գործի չգոյութիւնը, որուն պատճառով ոչ-արհեստագործները, որոնք մեծամասնութիւնը կը կազմեն բնակչութեան, տարուան 10 ամիսը անգործ կը մնան: (4) Ապահովութեան չգոյութիւնը, որով գիւղացիք դուրս երթալու համարձակութիւնը չունին: Դաստիարակութեան չգոյութիւնն ալ մեծապէս ծանր կը ճնշէ ժողովուրդին վրայ: Ինչպէս նաեւ զեկավարող ձեռքերու, առաջնորդող գործիչներու, յարմար ու ուսեալ քահանաներու կամ քարոզիչներու չգոյութիւնն ալ աս գիւղերուն անկումին պատճառը եղած են թէ՛ նիւթապէս թէ՛ բարոյապէս: Աս գիւղերը պէտք ունին անմիջական օգնութեան, զրամի: Սակայն միշտ նպաստով ապրիլ հակաբնական է: Ուստի ա՛լ աւելի պէտք ունին գործի, ու գործիչի: Թ.Պ.ՍԱԿԻՅ

ԳՈՎԵԼԻ ՎԻՃԱԿ ՄԸ

«Ինչ ալ ըլլայ ելքը, մենք մասնակցելու ենք հասարակաց վտանգին և ապահովութեանը» ըսած է Վերգիլը Այդ մեծ բանաստեղծին յայտնած այս ճշմարտութեան գիտակից ժողովրդի մը գովելի ընթացքը սրտի անհուն բերկրութեամբ տեսայ այս օրեր երբ արհեստիս բերմամբ հոս այցելեցի:

Տեղւոյս Աւետ. եկեղեցւոյ Արժ. հովիւը, Վեր. Պետրոս Ն. Սաչատուրեան հոգեւոր պաշտօնով ուրիշ տեղ փոխադրուելու ձեռնարկը կ'ունենայ վերջերս: Բողոք, ժողովուրդը այս բանը կ'իմանայ և իր առաջնակարգ անձնաւորութիւններէն խրմբակ մը կը խրկէ իւր պատուիրակ երէցին մօտ խնդրելու անկէ որ իր մտադրութենէն հրաժարի և իր պաշտօնը շարունակէ: Հովիւը շատ սիրալիր ընդունելութիւն մը տալէ վերջ սրտի ցաւով կը յայտնէ իր մեկնելուն պէտքը, լսածիս նայելով այս փոփոխութիւնը արդարացնող առանց գոհացուցիչ պատճառներ տալու իր կողմէն: Պատուի-

րակութիւնը թէպէտ իր կոչումին գիտակից ոգեւորութեամբ մը կը թախանձէ դարձեալ՝ բայց կէս յուսահատ վիճակաւ մը ետ կը դառնայ ժողովրդին։ Այս միջոցին Աւետ. ժողովրդին յուսահատութեանէն և տեղի ունեցած խօսակցութիւններէն տեղւոյս Հայ ժողովուրդը կ'իմանայ այս իրողութիւնը։ Գեր. Տ. Պօպկ Վարդ. իր հետ ունենալով Քաղ. ժողովոյ անդամներէն Աւետիս էֆ. Քաջերուհի, Մեսրոպ էֆ. Խոյմաթլեան և Յակոբ էֆ. Սամուէլեան՝ կը բարեհաճի երթալ Երէջին տունը և անկեղծօրէն յայտնել Հայ ժողովրդին համակրանքը անոր հանդէպ և ներկայացնել Հայ ժողովրդին փափաքը անոր հոս մնալուն համար։

Վիրաբուժի մը յատուկ պաղարիւնութեան հակառակ՝ եղբայրական այս սիրալիր յարաբերութիւնը յուզեց զիս և հագիւ կրցայ զսպել արցունքներս։ Երանի թէ կարող ըլլայի Գեր. Առաջնորդին և ժողովականաց խօսածները բուն իրենց բառերով արձանագրել հոս, որպէս զի հասկցուէր թէ անկեղծ և ճշմարիտ եղբայրակցութիւնը ո'րպիսի վիճակ մը կ'ստեղծէ, որ պէտք է ամէն Բրիտանիայ յարանուանութեանց կէտ նպատակին ըլլայի։ Երէցը այս պատկ. անձնաւորութեանց ղէմ՝ հակառակ իր համարձակութեանց յուզուած վիճակ մը առած էր և չէր կրնար բան մը խօսիլ, միայն արտայայտուած համակրութեան համար խորին շնորհակալութիւն յայտնեց և զանոնք մերժած չըլլալու համար քաղաքավարութեամբ մը իր տալիք պատասխանը, այս խնդրոյն առթիւ, յաջորդ օրուան թողուցի Վերջապէս Բողոք. և Լուս. Ժողովրդին կողմէ կրկնուած այս համակրական ցոյցերէն ազդուած Վեր. Պետրոս հայրը համակերպեցաւ տեղացւոց թախանձանքին և որոշեց հոս մնալ։ Այս իրադարձութեանց մէջ Լուս. և Բողոք. Ժողովուրդներու համերաշխութիւնը շատ հոճելի ելաւ ինձի Յայտնի է թէ այս վիճակը երկու հասարակութեանց հողերու պաշտօնէից և ներկայացուցիչ անհատներուն սիրալիր յարաբերութենէն յառաջ եկած է։ Տէրը սէրերնին աճեցնէ։

Գասապայի ընդհ. Հայ ժողովուրդը քանի մը օր առաջ համերաշխութեան մեծ ցոյց մը՝ ըրաւ բարբարոսական մէկ արարքին ղէմ տեղւոյս Ֆէրէի յիսնապետի մը, որ շուկային մէջ հրապակաւ զիւղացի անմեղ Հայ երիտասարդի մը վրայ յարձակեցաւ և քանի մը Թուրք ընկերակցաց հետ անխնայ և ուժասպառ ընելու աստիճան ձեռքեց զայն բիրով և գետին փռեց։ Հայերը որչափ որ այդ միջոցին այս ցաւալի ղէպքին հանդէպ գովելի պաղարիւնութեամբ մը զսպեցին ինքզինքնին, բայց

այս վատ արարքին ղէմ միահամուռ, Բողոք., Լուս., կուսակցական և չեզոք, ամէնը միասին բողոքեցին գիրով և հեռագրով, թէ՛ կուսակալութեան և թէ՛ Պոլիս. Կ'սպասենք արդիւնքին որ յանցաւորը խըտիւ պատժուի, և այդօրինակ արարք մը որ Համիտական շրջանին անգամ հոս չէ պատահեր՝ անգամ մըն ալ չկրկնուի այսուհետեւ։

Կը մաղթեմ որ Բողոքականաց և Հայոց այս համերաշխութիւնը իբր օրինակ ծառայէ և յաբաւտու ըլլայ մինչեւ վերջը։

ՅԻ. ԿՐԳ. ՄԵԼԻՔԵԱՆ

Քիլի-Գասապա, 30 Օգոս.

ՀԱՅ ԿԵԱՆՔԸ

Ուսումնական տարեշրջանը վերսկսաւ և մեր նախակրթարաններն ու երկրորդական վարժարանները վերաբացուեցան անցեալ թերութիւններով։ Ուսումնական Խորհուրդը այս տարի ալ անկարող եղաւ որեւէ արմատական բարեփոխում մը ներմուծել մեր վարժարաններու մէջ։ Ամբողջ տարուան ընթացքին ձեւակերպական և վարչական աննշան խնդիրներ զբաղեցուցին կեդրոնը որ լուրջ ջանք մը չըրաւ մեր կրթական դրութիւնը բարւոքելու համար։ Փաստաբան ատենապետ մը հարկաւ չէր ալ կրնար հիմնական բարեփոխում ներմուծել մեր դպրոցներուն մէջ, քանի որ ուսումնարանական կեանքն ալ իր բազմապիսի գիտական սղահանջներն ունի, որոնց դոհացում տալու համար մարդ գոնէ տարրական ծանօթութիւն ունենալու է արդի մանկավարժական գիտութեան և դպրոցական դրութեանց մասին։ Մասնաւորապէս մեր Ուսումնական Խորհուրդին անդամներուն մեծամասնութիւնը պէտք է հմուտ մանկավարժներէ կազմուած ըլլայ։ Քանի որ անոնք իրենց ամբողջ ժամանակը մեր կրթական գործին չեն կրնար վատնել իրենց առօրեայ զբաղումներուն պատճառով և ամսականաւոր պաշտօնեաներաւ չեն, մենք ալ այդպիսի պահանջներ ընելու իրաւունք չենք ունենար։ Քանի որ Ուսումնական Խորհուրդին անդամները շաբաթական քանի մը ժամ խորհրդակցելով կարեւոր որոշումներ պիտի տան դպրոցական կենսական հարցերու մասին՝ անոնք պէտք է այդ գործին արդէն գոնէ իրենց առօրեայ զբաղումներով տեղեակ ըլլան և Եւրոպական կրթական դրութեանց և մանկավարժական գիտութեանց յառաջդիմութեան իրենց արուեստին բերումով հետամուտ ըլլան։ Եթէ այսպիսի նախապատրաստուած տարբերէ Ուսումնական Խորհուրդ մը կազմուի, այն ատեն մենք կրնանք յուսալ թէ մեր կրթական գործը կրնայ բարւոքիլ, հակառակ պարագա-

յին ռեքլամի կամ շահագործումի համար այդ ժողովին մէջ մտնողներէն որեւէ հիմնական բարեկարգութիւն մը ակնկալել մեծ յուսախաբութիւն պիտի պատճառէ մեզ: Այժմեան Ուսումն. Խորհուրդը չկրցաւ դժբախտաբար մինչեւ այժմ այս պահանջներուն գոհացում տալ: Մենք վստահ ենք թէ սահմանադրական այս տարուան մէջ մեր Ուսումն. Խորհուրդը շատ արդիւնաբեր գործունէութիւն մը կրնար ունենալ: Մենք կ'սպասէինք որ Ուսումն. Խորհուրդը, Սահմանադրութեան չորհած դիւրութիւններէն օգտուելով, մինչեւ այժմ որեւէ կերպով իրագործէր 1) Վարձակաւորութեան մը գաղափարը: Այսօր ոչ ոքի համար գաղափար է այլեւս թէ նախապատրաստուած, արժանաւոր և իրենց կոչման բարձրութեան վրայ գտնուող շատ քիչ ուսուցիչներ ունինք: Առանց կարող ու մասնագէտ ուսուցիչներու բացայայտ է թէ անկարելի է մեր կրթական մակարդակը բարձրացնել. ասկէ կը հետևի թէ կարող ուսուցիչներու նախապատրաստութիւնը կամ Վարձակաւորանոցի մը հիմնադրութիւնը կենսական պահանջ մըն է մեզ համար: Աշխարհի մէջ և ո'չ մէկ քաղաքակիրթ ազգի իր նախակրթարաններու կամ խնամակրակ երկրորդական վարժարաններու աշակերտներուն աշակերտները՝ առանց մասնաւոր մանկավարժական դասընթացքներ անցնելու՝ նախակրթարաններու մասնագէտ ուսուցիչ կը կարգէ անմիջապէս: Վարձակաւորանոցի նկատմամբ ցոյց տրուած այս անտարբերութիւնը բաւական է արդէն մեր Ուսումն. Խորհուրդի կրթական գործին հանդէպ ցուցադրած տհասութիւնը յայտնելու:

2) Կը յուսայինք թէ մեր Ուսումն. Խորհուրդը ազատութիւնէ օգտուելով հաստատուած, կարգապահական և վարչական նոր և կատարեալ կրթական կանոնադրութեան մը պիտի պատրաստէր նկատի առնելով Եւրոպական դպրոցներուն մէջ տիրող դրութիւնները և մեր միջավայրին պայմանները: Պոլսոյ և գաւառական վարժարաններու մէջ այլեւս որեւէ նմանութիւն չէ մնացած: Դասարանական բաժանումներ ձեւական դարձած են և իւրաքանչիւր ուսուցչի քմահաճոյքէն կախում ունին ուսուցանելի նիւթերուն բաժանումները: Դպրոցական կարգապահութիւն բացարձակապէս գոյութիւն չունի. աշակերտներ ուսուցչի և տեսչի դեր կը կատարեն և ուսուցչական մարմին ու Հոգաբարձութիւն ընդհանրապէս կամ ընդհանրապէս թաղական խորհուրդին ազաները բռնակալական հովեր կ'առնեն և դպրոցական յառաջդիմութեան արգելք կը հանդիսանան իրենց քմահաճ կարգադրութիւններով: Ընդհանրապէս

մեր դպրոցները կարգապահական ու վարչական տեսակէտով դեռ քառասային վիճակ մը կը ներկայացնեն և այս կացութիւնը յոռեգոյն համեմատութիւններ կ'առնէ Ուսումն. Խորհուրդի աչքերուն առջեւ, որ քանի մը մասնաւոր խնդիրներով զբաղելով չարիքը արմատախիլ ընելու լուրջ դարման մը չի մտածեր:

3) Մենք կ'ակնկալէինք որ Ուսումն. Խորհուրդը մինչեւ այժմ լուծէր Դասակարգութեան հարցը: Փոխանակ ամէն օր նորանոր և իրարմէ այլանշաղկ դասագրքերու անթիւ շարք մը վաւերացնելու, իւրաքանչիւր առարկայի համար որոշ մանկավարժական մեթոտով և մրցումով դասագրքեր պատրաստել տար բոլոր առարկաներուն համար, որպէս զի դասագրքերուն ընտրութիւնը ո'չ թէ թաղականներու կամ ուսուցիչներու քմահաճոյքէն և անոնց անձնական հակումներէն կախում ունենար, այլ միմիայն ուսանող մանկութեան յառաջդիմութեան և դիւրութեան գաղափարը դասագրքերու քառասին մէջէն յաղթող հանդիսանար և անոնց շահերը միայն պաշտպանուէին:

4) Մենք կ'սպասէինք որ մեր Ուսումն. Խորհուրդը Ընդհանուր Հայ Կրթական Դեմոկրատիայի մը կազմէր, ուսուցիչներուն շահերը պաշտպանելու և անոնց ինքնազարգացման նպատակով համար: Կ'ըստ սպասէինք որ Ուսումն. Խորհուրդը Մանկավարժական Ընդհանուր Կրթական Կոմիտէի մը և զիւրքերու հրատարակութեամբ Հայ ուսուցիչներուն հմտանալուն և գաւառական ու հանրային դպրոցներ կազմելով անոնց մտաւորական շիջումին նորանոր ձաւթաներ հարթէր և վարժեցնէր զանոնք մանկավարժական ու կրթական լուրջ խնդիրներով հետաքրքրուելու, փոխանակ անձնական և այլ աննշան խնդիրներով զբաղելու և զըզրոցական գործը մեռելութեան դատապարտելու և ժամավաճառ ըլլալով յետադիմելու:

3) Կը յուսայինք թէ Ուսումն. Խորհուրդը ըրջօրէն պիտի զբաղէր ուսուցիչներու և անոնց ընտանիքներու նիւթական ապահովութեան հարցով և ո'չ թէ թողուր որ 30—40 տարի կրթական գործին անձնուէր մարդիկ կամ անոնց ընտանիքները ստիպուած ըլլային մուրալու և ոչնչանալու:

Մենք դեռ շատ բաներ կ'սպասէինք ազատութեան շրջանի Ուսումն. Խորհուրդներէն, բայց դժբախտաբար ցայժմ յուսախաբութենէ զատ ուրիշ լուրջ բարեփոխութիւն մը չունինք արձանագրելիք: Արդեօք այս տխուր իրականութիւնը նոր և եռանդուն գործունէութեան մը պիտի մղէ մեր Ուսումն. Խորհուրդը: Դժբախտաբար պատճառներ ունինք կասկածելու:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՆԵՐՔԻՆ

Մայիսի 1-ին. Հնախորհուրդը, որում ներկայությունը անցեալ շաբաթուրդի պաշտօնապէս ծանուցուեցաւ, հակառակ իր մեղմ սկզբնաւորութեան կ'սպասնայ հետզհետէ զայրանալ: Գլխաւոր կեդրոնը Գասըմփաշա է, ուր 3 մահ տեղի ունեցաւ մինչև Սեպ. 26, 6 ալ զանազան ուրիշ կողմեր: Զորեքշաբթի 13 դէպք և 4 մահ ծանուցուեցաւ գլխաւորապէս Ֆընտրզլըէ, Գասըմփաշայէ և Խասքէօյէ: Հինգշաբթի համադումարը եղաւ 37 դէպք և 14 մահ: Զեռնհաս իշխանութիւնները շղթայի տակ կ'առնեն վարակեալ տեղերը, բայց ամէն կողմէ տըրտունջներ կ'ըլլան փողոցներու անմաքրութեան և հսկող ոստիկաններու անտարբերութեան դէմ: Անցեալ շաբաթուրդը հաղորդուած յանձնարարութիւններուն վրայ կ'աւելցնենք Վանայ միսիոնար Տր. Ընրի հետեւեալ յանձնարարութիւնը, զոր շատ արդէնեւոր գտած է հնախորհուրդի սպասարկներու համար. Օրը չորս անգամ սոլֆաթօ տանել, տամնական ցորեն և մէկ ժամու միջոցով, կը յանձնարարէ նաեւ պղնձի արջասպը (կէօղթաշը) իրեն և լաւ հականերական: Ամերիկուհի մը կ'ըսէ թէ 280 տրամ ջրի մէջ ապուրի մէկ զգալ դնել բաւական է հեղանիւթ մը պատրաստելու համար, որ կրնայ թէ՛ ամանի մը մէջ դրուի՝ զարչանտութիւններ ջնջելու համար և թէ՛ սրսկման ու ձեռքի և երեսի լուացման գործածուիլ: — Թուրք լայի մաքրանոցը կիրակի վերաբացուեցաւ: Պոլսէ մեկնող շոգենաւեր այսուհետեւ փոխանակ Գաւազ երթալու: Թուրքա պիտի երթան առողջապահական պայմաններ լրացնելու համար: Սեպ. 28-է սկսեալ Պոլսէ մեկնող նաւերը 24 ժամու բժշկական քննութեան և հականերխման պիտի ենթարկուին որոշեալ մաքրանոցներու մէջ, յետոյ եւս ունէ նաւահանգստի մէջ՝ ուր հանդիպին հինգ օրուան մէջ: — Ներքին գործերու նախարարութիւնը ձեռնհաս իշխանութիւններու ուշադրութեան յանձնեց առողջապահական յանցանքներու օրինադրքին ժԱ. և ԺԵ յօդուածները, որոնց համաձայն ցկեան և առժամայ բերդարգելութեան կը դատապարտուին վարակիչ հիւանդութիւն մը ծածկող պաշտօնեաները և 15 օրէ մինչև 6 ամիս կը բանտարկուին վարակման դէպքերը չծանուցանողները: — Վարչապետ Հազըր փաշա Փարիզէ մեկնեցաւ վերջապէս և Վիեննայի ճամբով մայրաքաղաքս ժամանեց հինգշաբթի: Փոխառութեան բանակցու-

թիւնները հակասական զրոյցներու հակառակ բողոքովին խզուած չեն թուիր և վերջնական համաձայնութեան մը յուսացողներ զեւ ի սպաս չեն պակսիր: Եւեւոսական նախարարը, Թուրք թերթերու միջոցով շնորհակալութիւն յայտնելով այնպիսիներու որոնք հեռագրով ու համակով կը խնդրեն ներքին փոխառութեան մը ձեռնարկել, կ'ըսէ թէ արտաքին փոխառութիւնը պիտի յաջողի և թէ պէտք չկայ արտասովոր միջոցներու դիմելու: — Շարաթ կէսօրէ ետեւ Յոյներու Ազգ. Ժողովին ձերբակալուած բոլոր անդամները ազատ արձակուեցան սա բանաձեւին համեմատ. «Նկատելով որ բանտարկեալներուն վերադարձած յանցանքը առ առաւելն մէկ տարուան բանտարկութեամբ կը պատժուի, և անոնք յոռի անցեալ չունին ու բնակարանի տէր են և օրէնքի համաձայն է որ իրենց բանտարկման հինգերորդ օրը ազատ արձակուին, ուստի Սեպ. 19-էն մինչև 24 կը լրանայ այդ պայմանաժամը և պատժական օրէնքին 108րդ յօդուածին համաձայն կ'արդարանայ իրենց արձակումը»: — Նոյն ժողովի եկեղեցական անդամներէն ոմանք մեկնեցան, իսկ միւսները կ'ըսեն թէ առանց Պատրիարքէն ու Սինոդէն հրաման ստանալու չեն կրնար իրենց թեմերը վերադառնալ: Քաղաքական ժողովի անդամները Դատական նախարարութեան կողմէ կոչնադիր ստացան նոյն նախարարութեան հարցաքննիչ ճիւղին ներկայանալու համար: — Եգիպտոսական մեծահարուստ Յոյն Զերվուտաքիս, որ Յունաստանի 500.000 ֆրանք նուիրեց տրէանոթի մը գնման համար, մայրաքաղաքս կը գտնուի քանի մը օրէ ի վեր, և այցելեց Յունական դեսպանին ու Պատրիարքին, նաեւ Եգիպտոսի Ստիվին: — Նախարարներու խորհուրդը երեքշաբթի արտօնեց կալուածահամարի նոր կանոնագրին գործադրութիւնը, մայրաքաղաքիս առողջապահական պէտքերուն համար Քաղաքապետութեան կողմէ 5,000 ոսկիի հատուցումը և նորաբաց լիսէներու տնօրէններուն հետ կնքելի պայմանագրութիւնները: Որոշեց նաեւ Հանր. Պարտքի Վարչութեան Օսմանցի պահանջատէրերու պատուիրակին ընտրութեան եղանակը: — Երկրագործական Դրամատունը արտօնուեցաւ Ատանայի կուսակալութեան 10,000 ոսկի տալ՝ Հօրանի սերմնացու ցորեն գնելու և կիլիկիոյ աղէտեալներուն բամբակու համար: — Ներքին գործերու նախարարութիւնը կը հերքէ Թաւի սա լուրը թէ Հայերու և Բուլղերու միջև թշնամութիւնը վերսկսած է և Բուլղ պէյեր տուրք կը գանձեն Հայերէն: — Տարւոյս առաջին վեցամսէի կալուածատուրքի հա-

սոյթը եղած է 135,000 ոսկի, մինչ անցեալ տարի էր 98,000 — Ծաբթուանս մէջ զինուորական վիճակարկութիւն կատարուեցաւ մայրաքաղաքիս այլ-և-այլ կողմերը: Պատերազմական նախարարութիւնը կը ծանուցանէ թէ Ա. զօրաբանակի պատկանող և մայրաքաղաքիս բնակիչներէն 1304ի և 1305ի ծնածները և զաւաններէն 1304ի ծնածները գէնքի տակ պիտի կոչուին Հոկ. 20ին, ուստի այժմէն պատրաստուելու են, ոեւէ պատճառաբանութիւն անլսելի պիտի մնայ: — Ընդհ. ապահովութեան տնօրէնութիւնը կը ծանուցանէ թէ գանգատի համար առաջին զիմուսները ըլլալու են ուղղակի տեղային ոստիկանական կայանին, ուր հարկ եղած քննութիւնը կը կատարուի և թուզութեւն կը զրկուին ուր որ պէտք է: Ոստիկաններու և քոմիսէրներու դէմ բողոքներն ալ ներկայացուելու են ուղղակի անոնց պետերուն և, եթէ ինկատ չառնուին, ոստիկանական տնօրէնութեան և ապա վերջապէս ընդհ. ապահովութեան տնօրէնութեան: — Անցեալ շաբթու Հանրազուտ գործերու նախարարութիւնը Եւրոպական ընկերութեան մը հետ ստորագրեց մայրաքաղաքիս Եւրոպական մասին ու արուարձաններուն ելեկտրական ոյժ և լոյս հայթայթելու մենաշնորհ մը:

Նահանգներ. Հնտախոր, ինչպէս ծանուցուած էր, գաւառներու մէջ ալ երեւցած է, մանաւանդ Տրապիզոնի մէջ, ուր ճարակած է նաեւ բանտի և զօրանոցի մէջ, ինչպէս կը տեսնուի սա ցուցակէն: Սեպ. 23՝ 32 դէպք (9ը բանտի մէջ) և 7ը մահացու, Սեպ. 26՝ 17 դէպք (4ը բանտի մէջ) և 6 մահ, Սեպ. 27՝ 19 դէպք արական և իգական բանտերուն և քաղաքին մէջ, նոր և հին վարակուածներէ 13 մահ, զինուորներու մէջ 15 դէպք և 6 մահ, մին թէտիֆ Վանայ և Կարնոյ նահանգներուն մէջ Սեպ. 17—22՝ 224 դէպք և 138 մահ, Կարնոյ և յրջակայից մէջ Սեպ. 24—25՝ 24 դէպք և 24 մահ: — Հօրանի արչաւախմբի հրամանատարը կը հեռագրէ թէ բանակը Սիւէյտի մտաւ առանց ընդդիմութեան և թէ տեղւոյն երեւելիները և կրօնական պետերը ընդ առաջ ելան և իրենց հաւատարմութիւնն յայտնեցին: Իսկոյն ձեռնարկուած է բարենորոգումներու հիմերուն պատրաստութեան: Արաբերէն թերթ մը կ'ըսէ թէ զինուորական այս շարժումին յապագման մէկ պատճառը սա էր որ Հօրանի երկրագործները մեծ դումարներ կը պարտին Դամասկոսի վաճառականներուն: Եթէ կալերու գործին աւարտման չսպասուէր, Սիւրիա սովի պիտի մատնուէր և այդ պարտքերը պիտի չկրօնային հատուցուիլ: Այժմ Տիւրքիները լմնցուցած են այս գործը: — Տրապիզոնի կուսակալը արտօնուեցաւ դէպի մայրաքաղաքս մեկնիլ՝ զինուորական հրամանատարը փոխանորդ կարգելով: — Եւ-

մէն-Սանաայի երկաթուղին քննիչ Ֆրանսացի ճարտարագէտները իրենց տեղեկագիրը մատուցին: — Քուրդ Աշիրէթներու թեթեւ հեծելազույնները քննելու և կանոնաւորելու համար չորս յանձնաժողով կազմուած է: — Բուխարիոյ հետ բանակցութեան ձեռնարկուած է Տոպրուճայի Իսլամական կալուածներուն վաճառման համար: Բուխարիոյ կառավարութիւնը 1,750,000 ֆրանք կու տայ, ըստ Բ. Դուրը դեռ չհաւանիր: — Իզմիրի, Պրուսայի, Էնկիւրիւի, Տրապիզոնի և Գասթէմուսի կուսակալները հրահանգ ստացան բնակիչներու գէնքերը հաւաքելու: — Գավալայէ կը գրուի Սեպ. 22 թուականով թէ գէնքերու յանձնման ետօրեայ պայմանամամը լրացաւ և ընդ ամենայն 1,600 գէնք յանձնուեցան: Խուզարկութեան պիտի ձեռնարկուի: — Պաղատի և Պասրայի Աշիրէթներու պետերը Օսմ. Խորհրդարանի երեսփոխան ընտրելու համար զիմուս ըրած են: — Կիրակի գիշեր Մալաթիոյ Պէհէմի քաղաքին չուկայէն հրդեհ ծագած և մզկիթ մը, խան մը, 250է աւելի խանութ և քանի մը տուն այրած է:

Աւետ. Ժող. Աֆիոն Գարահիսարի հովիւ Վեր. Զ. Կ. Երանեան կը հաղորդէ թէ Սարգիս էֆ. Թէֆէեան և եղբայրները հինգ ոսկի նուիրած են ի նպաստ տեղւոյն եկեղեցիին պարտքին վճարման, և կը խնդրէ որ ուրիշ բարեսէրներ ալ օգնութեան ձեռք կարկառեն: — Տիար Մինաս Պողոսյան Կիլիկիոյ որբերուն համար Նիւ Եորքէ Խմբագրութեանս երկու տուար զրկեց՝ Վեր. Յակոբ Տ. Ստեփանեանի մահուան առթիւ: — Իզմիրի մեր թղթակիցը կը ծանուցանէ տեղւոյն երեւելիներէն Կարապետ աղա Խ. Պոտուրեանի մահը 57 տարեկան հասակի մէջ: Թաղումը կատարուած է համակիրներու բազմութեան մը ներկայութեամբ և Իզմիրի, Ատապազարի և Պարտիզակի քաղաքիչներուն առաջնորդութեամբ: Հանգուցեալը կը թողու ալրի մը, դուստր մը և վեց որդի:

Հայ Ժող. Շարաթ Պատրիարքարանի կողմէ պատգամաւորութիւն մը ներկայացաւ Ներքին գործերու և Դատական նախարարներուն, որոնց առաջինը յայտարարեց թէ ոեւէ տեղեկութիւն չունի թէ Կայս. ներման արժանացած եօթը 2էթութեանցիներ մահուան դատապարտուած են Մարաշի պատերազմական ատեանէն: Իսկ երկրորդը ըսաւ թէ թիւրիմացութիւն մը կայ գործին մէջ և զիւրին է դայն փութով ուղղել, Գալով հողային խնդրին, պատասխանեցին թէ յատուկ օրինագիծ մը կը պատրաստուի, որու մէկ օրինակը Պատրիարքարան պիտի զրկուի, և թէ Քուրդերը Հայերու հողերէն պիտի հանուին զրամական հատուցման փոխարէն: Հաղորդեցին նաեւ թէ Ատա-

նայի և շրջականներու կարօտեալներուն տրուած 40,000 ոսկիէն զատ 23,000 ոսկի յատկացուած է եկեղեցիներու և դպրոցներու շինութեան և տարուէ տարի ալ կարեւոր օգնութիւններ տրուելու — Կիրիկիոյ որբախնամ յանձնաժողովը որոշեց որբանոցները երեքի վերածել նոր տարելիքներին սկիզբը, մին պահելով Հոճըն, մին Հասանապէյի կամ Տէօրթ Եօլ, մին ալ Սիւէյտիյէի գիւղերէն մէկուն մէջ, Առ այժմ սակայն անփոփոխ կը պահէ որբանոցներուն թիւը ձմրան վերահաս ըլլալուն պատճառով Խ. Գուզեան էֆ. Հաճնոյ տեսուէ և միւսներուն ալ այցելու քննիչ կարգուած է երկրորդ և երրորդ որբանոցներուն համար նոր չէնք պիտի կառուցուի մայրաքաղաքիս վաճառական դասուն կողմէ հաւաքուած 1,000 ոսկիով, և երկու տեսուէ կը վնասուի գոհացուցիչ ամսականով — Վարչութիւնը, այս շարքու Կիրիկիոյ կաթողիկոսէն իմանալով թէ Ատանայի կուսակալը որբանոցներու վրայ հսկելու պաշտօնով խառն յանձնաժողով մը կազմած է Հայ, Թուրք և Յոյն անդամներով, որոշեց զրկել կուսակալին թէ որբանոցներու մատակարարութիւնը ծանօթ առանձնաշնորհներու համաձայն Ազգ. մարմիններու կը պատկանի և թէ այս նոր ձեռնարկը Հայերու չլստահելու հանգամանք ունի — Կրօն. ժողովը կարգադրած հոչակեց Արարիկիի առաջնորդ Մեհրուտան Վրդ. որ կուսակրօնութենէ հրաժարագիր մը ղրկած էր Պատրիարք Հօր — Պետական Խորհուրդը, Դատական նախարարութեան խնդրանքով, վճեց թէ զինուորագրութենէ զերծ են այն զփրկները, որոնք իրենց ծառայութեանը հաստատող վկայական ունին — Բերայի պարտքի յանձնաժողովը Պատրիարքարանէն արտօնուեցաւ 4,000 ոսկիի փոխառութիւն մը կնքել հարիւրին 5 տոկոսով — Ֆրանսական հանքային վարժարան մը ղրկուելու համար Հանքերու և անտառներու նախարարութեան կողմէ բացուած քննութեան մը մէջ երեք Հայեր յաջողեցան և ուրիշ երեք Թուրքի հետ ձախայ հանուեցան Պիտի ղրկուին նմանապէս քաղաքային Անսանարուժական վարժարանի աշակերտներէն երկու Հայեր, Հալալըի երկրագործական վարժարանի մրցման քննութիւններուն մէջ յաջող հանգիստացան երեք Հայեր, Պրուսայի Շերամարուժական վարժարանին մէջ ալ Հանճընցի երեք որբեր — Պատերազմական ատեանը չաքաթ հարցաքննեց ու անպատարձակեց ինը Պարտիզակցիներ, որոնք ոստիկան զինուորի մը միջադէպին պատճառով ձերբակալուած, 27 օր իշխուի մէջ բանտարկուած ու յետոյ Պոլիս բերուած էին — Պատրիարքարանի վերակազմութեան յանձնաժողովը իր աշխատութիւնը աւարտեց և Քաղաք. ժողովի մատուցանելի տեղեկագիրը պատրաստեց — Պատրիարքարանի Եւթմտական վիճակը կը շարունակէ բարեօքի, Օգոս. ամսոյ հասոյթն եղած է 50,590 դահ., այսինքն անցեալ տարուանէն 6,771 աւելի, Յունվ. է մինչեւ Օգոս. 31 եղած է 481,681, այսինքն 104,836 աւելի — Սիրքէճիի կողմը շոգեկառքի տակ մեծած Ռոտոսթոցի Հայ զինուորը իր Յոյն ընկերոջ նման փառաւոր թաղում մը ունեցաւ Սպարապետի Դրան ծախքով, Մարմինը Կիւլհանէի հիւանդանոցէն Ղալաթիոյ եկեղեցին փոխադրուեցաւ կամուրջի ճամբով և բազմաթիւ յուզարկուորներով, որոնց մէջ կային Սպարապետի Դռնէն 12 սպայ, 16 ենթասպայ և 40 զինուոր և հանգուցեալին վաշտէն 100 զինուոր՝ առաջնորդութեամբ հաղարապետին :

ԱՐՏԱՔԻՆ

Հարաւային Աֆրիկէ. Կը յիշուի թէ Հարաւ. Աֆրիկէի Անգլ. չորս գաղութները, Թրանսվալ, Նէյթթըլ, Օրէնձ և Բարեյոյս, 1909ի օրէնքով միացուեցան և Հարաւ. Աֆրիկէի Միութիւնը կազմեցին Կեդրոնական Խորհրդարանով մը որ երկու ժողովէ կը բաղկանայ և երեք մայրաքաղաքներով, Փրիթորիա, Քէյթիթաուն և Պլեյմֆոնթայն, մին իւրեւ կառավարական կեդրոն, մին իւրեւ Խորհրդարանի կեդրոն և մին իւրեւ Դատական կեդրոն, Երեսփ. ժողովի անդամներուն ընտրութիւնը, որու ձեռնարկուած էր վերջերս, սա արդիւնքը տուաւ. 67 Ազգայնական (Պօէրական կուսակցութիւն), 36 Միութենական (Անգլ. կուսակցութիւն), 5 Գործաւորական և 13 Անկախ (ձեռն մասամբ Նէյթթըլի ներկայացուցիչ) : Ըսել է թէ Ազգայնականները միւսներուն վրայ 13 ձայնի մեծամասնութիւն ունին : Ծերակոյտի անդամներուն թիւն է 40, որու 8ը կուսակալէն ընտրուեցան 10 տարուան համար, մնացեալներն ալ չորս գաղութներուն կողմէ հաւասար թուով և նոյնչափ ժամանակի համար :

Ֆինլանդ. Անցեալ ուրբաթ վերսկսան Ֆինլանդայի ժողովին նիստերը : Ի նկատ պիտի առնուէին կարգ մը օրինադիւր, որոնց համար Ռուսիոյ Վարչապետը ժողովին լոկ կարծիքը կ'ուղէր՝ առանց մերժման իրաւասութիւն տալու անոր : Ատոնց մէջ կար օրինադիւր մը, որ Ռուսներուն վիճակի հաւասարութիւն կ'ընծայէ Ֆինլանդայի մէջ և կ'սպասուայ տուգանքով, բանտարկութեամբ ու պաշտօ-

նանկութեամբ պատժել Թինլանտայի ամէն պաշտօնեաներ որոնք արգելք ըլլան սոյն օրինագծին տրամադրութիւններուն : Նախագահը նստին սկիզբէն իսկ յայտարարեց թէ Յունիս 30ի օրէնքը, որ նոյն կը հաշուէ Թինլանտայի և Ռուսիոյ օրէնքները, կը հակառակի Թինլանտայի հիմնական օրէնքներուն, հետեւաբար ոչ Թինլանտայի քաղաքացիներուն համար օրինաւոր է, ոչ ալ անոր պաշտօնեաներուն և Խորհրդարանի անդամներուն համար : Ռուսիոյ նախարարներու խորհուրդը իրաւունք չունի Թինլանտական Խորհրդարանին օրինագիծներ ներկայացնելու, ուստի ինք կարելի չնկատեր զանոնք նոյն Խորհրդարանին ներկայացնել :

Պարսկաստան. Անցեալ ուրբաթ մեռաւ Պարսկաստանի պատանի Շահին խնամակալ Ազատ էլ Միւլք իբր 80 տարեկան : Հանգուցեալը հայրենասէր ազատական մը ճանչցուած էր : Խորհրդարանը անոր յաջորդ անուանեց զնաւոր էլ Միւլք, որ եւրոպա կը գտնուի : — Թէհրանէ կը հեռագրուի թէ էրտէսիլէ իբր 7 հզմթ. հեռու կառավարական զօրքերը ապստամբներու հետ բախում մը ունեցած և նահանջել ստիպուած են : — Թաշքէ կը բողոքէ Պարսկաստանի Ռուսական զբաւման դէմ : Կըսէ թէ այդ զբաւումը թիւրիմացութիւններու առիթ պիտի ըլլայ ուրիշ երկիրներու մէջ : Ռուսիա պարտէր Անգղիոյ օրինակին հետեւիլ : Ժամանակաւ Անգղիա իր զօրքերը ետ քաշեց Հարաւային Պարսկաստանէ :

Օրսաստան-Բիշն. Անցեալ շաբթու օդանաւորդ Տը Լէսէփա որ Մանչն անցած է իր օդանաւով, ուղեւով գլիլ զՇափէ որ 2.562 մեթր բարձրացած է օդանաւով, իսկէ Մուլինոի մարզարանէն մեկնեցաւ և կէս ժամ յետոյ ամպերուն մէջ անհրեւոյթ եղաւ : 8 վայրկեան յետոյ վար իջաւ մեծ դիւրութեամբ : Արձանագրիչ գործիքը 2,200 մեթր ցոյց տուաւ : — Անցեալ ուրբաթ օդանաւորդ Շափէզ, Վէյման և Փայնթո Սլպեան լեռներն անցան Սէն-փլոնի ճամբով : Բայց Շափէզ ահալի բարձրութենէ մը ինկաւ սոսկալի արագութեամբ, և սրունքները ջախջախուեցան : Սակայն չահեցաւ 70,000 ֆրանքի մրցանակը : Երեքշաբթի հեռագիրը գուժեց զըժ-բախտ արկածեալին մահը : — Հեռագրի մը համաձայն կիրակի օդանաւորդ Փափիյոի օդանաւը Շարթրիի մէջ վար ինկաւ և Փարիսէ Պրիսէլ օդանաւով ճամբորդութիւն հաստատող օդաչու Լորիտոի մահուան պատճառ եղաւ : Ուրիշ հեռագրի մը համաձայն Փափիյո ընկերոջ մը հետ Շարթրիի հրապարակին վրայ սաւառնելու միջոցին վար ինկաւ և 20 վայրկեան յետոյ մեռաւ : Ընկերը թե-

թեակի միայն փնտռուեցաւ : — Նիւ Եորքէ կը հեռագրուի թէ Միաց. Նահանգներու առաջին կին օդաչուն, Տիկին Պրանք Բէյլ, ժամը 50 հզմթ. արագութեամբ փչող հովի մը միջոցին վեր սաւառնած է և քիչ յետոյ 30 մեթր բարձրութենէ մը ինկած, բայց առանց ծանր վնասի : — Փարիզեան լրագիր մը յառաջիկայ տարւոյ համար օդաչուական մրցում մը հաստատած է Փարիզի, Պերլինի, Պրիսէլի և Լոնտոնի միջև : Մրցանակները 200,000 ֆրանքէ աւելի արժողութիւն ունին : Պերլինեան Տայնսֆիլ և ուրիշ թերթեր եւս 60,000 մարք յաւակացուցած են առաջին անգամ Պերլին հասնող օդաչուն, իսկ 40,000 անոր՝ որ առաջին անգամ Պերլին հասնի Գերմանական օդանաւով :

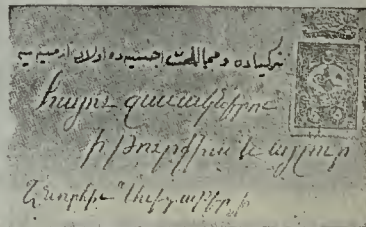
Այլ-այլ. Թուրքերումանական համաձայնութիւնը կը շարունակէ մեկնաբանուիլ օտար թերթերու մէջ : Երբեակ Ձինակցութեան երկիրներուն և անոնց համակիրներուն թերթերը նպաստաւոր ոգով կը խօսին, իսկ Երբեակ Համաձայնութեան երկիրներու թերթերը աննպաստ ոգով : — Պաշտօնական վիճակադրի մը համաձայն Թրանսոյի այս տարուան ցորենի արտադրութիւնն է 89,803,200 հարիւրալիթր, մինչ ամբողջ պէտքն է 123 միլիոն հարիւրալիթր : — Ամերիկացի միլիոնատէր Մը Մորկըն առաջարկած է 25 միլիոն ֆրանքի գնել Վատիկանի հին մէկ կառախումբը, որով Պիոս Թ 1860ին փէրուզ ճամբորդեց : — Երիտասարդ Եգիպտացիները իրենց համաժողովը գումարեցին Պրիսէլի մէջ 200է աւելի անդամներով և որոշեցին Եգիպտոսի անկախութիւնը և Անգղիացիներու հեռացումը պահանջել : — Ռուսեւճափոնական պատերազմին վրայ Ռուսիոյ ընդհանուր սպայակոյտին կողմէ պատրաստուած հինգհատոր գործին առաջին հատորին Գերմաներէն թարգմանութենէն կը տեսնուի թէ Ռուս բանակին պարտութիւնը կը վերագրուի՝ բանակին տկարութիւնէն աւելի՝ Ռուսիոյ հետ յարաբերութիւն ունեցող երկիրներու, մանաւանդ Անգղիոյ, Գերմանիոյ և Չինու, անորոշ և թշնամական ընթացքին, որով Ռուսիա չկրէր նալով իր ամբողջ ոյժը ճափոնի դէմ գործածել յաղթուեցաւ :

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ. Հարիզոնը. — Հոռոմեակն եկեղեցին եւ Աւետարանական Բրիտանացիքն. — Ներքին կեանք (Հսկումի պահեր). — Գեո. չարաչար կ'աշխատի. — Պայքար մարդատիրութեան եւ կենսաբանութեան միջեւ. — Ողոյճ կիլիկիոյ (առանաւոր). — Երիտասարդներուն. — «Առգի սերը». — Այնթապի Ազգական Բարձր-Վարժարանի յիսուն տարուան պատմութիւնը — Ճեպիլի Մուսայի Հայարեակ գիւղերը. — Գովելի վիճակ մը. — Հայ կեանքը. — Քաղաքական :



Սիրելի տղաք ,

Արդեօք դուք, տղաքներ ու աղջիկներ, ի՞նչ ըլլալ պիտի ուզէիք ձեր կեանքին մէջ՝ երբ մեծնայիք ու էրիկմարդիկ ու կիներ ըլլայիք : Թերեւս տղոցմէ ոմանք բժիշկ , ոմանք փաստաբան և ուրիշներ ուսուցիչ և ոչ սակաւներ ալ վաճառական ըլլալ և դրամ չահիլ կը ծրագրեն : Աղջիկներ ալ ունին իրենց ծրագիրները , Բայց կարծեմ իրաւունք ունիմ երբ ըսեմ թէ՝ ձեզմէ շատ քիչեր , եթէ երբեք կան , կը պատրաստուին հողամըշակներ , երկրագործներ և պտուղ հասցնողներ ըլլալ : Թերեւս բնական երեւայ ձեզի մտածել թէ հողամշակութեան կոշտ գործը կը վերաբերի անոնց , որոնք դպրոց և ուսում տեսած չեն և մինչև իսկ պէտք ալ չէ որ տեսնեն , որովհետև իրենք բանջարեղէն և ընդեղէն հասցնելու պիտի պարապին : Սեբունքներէ , հազարաւոր տարիներէ ի վեր այս երկրին մէջ այս գործը գիւղացիներու բաժին ինկած է : Հարուստ ու կրթուած դասակարգը այս կերպով սովորած են երկրագործութեան ու երկրագործին վրայ վերէն նայիլ՝ ու թէև իրենք են որ հողէն արտադրուած անսպառ հարստութեան կը տիրանան անուղղակի կերպով , բայց նորէն ինքզինքնին անոր պարտադրած ձեռական աշխատութենէն շատ վեր կը դասեն : Այս սխալ գաղափար մըն է ըստ ինքեան , մանաւանդ երբ նկատի առնենք դարուս գործնական ոգին : Որովհետև երկրագործութիւնը եղած է՝ կանուխ ժամանակներէ սկսեալ մինչև հիմա՝ մարդկութեան շահաւոր ու արդիւնաբեր զբաղումներէն մէկը , որով մարդիկ կը վայելեն իրենց աշխատութեան արդար վաստակը :



Այս մասին շատ ինքնատիպ ու օրինակելի շարժում մը սկսած է Միաց. Նահանգներու մէջ : Թերթիս «Դիտական Բաժին» խմբագիրը Ա. Ե. Բ. Թիւ 24ի իր յօդուածին մէջ այս մասին ընդարձակօրէն խօսած ըլլալուն՝ մենք երկու խօսքով միայն պիտի ներկայացնենք ձեռնարկը ու անցնինք անկէ առնելիք մեր գործնական դասերուն : Միաց. Նահանգներու Երկրագործական Նախարար Ճէյմս Ուիլսոն , որ իր պաշտօնի անցած 14 տարիներու ընթացքին իր արթուն ու օգտակար գործունէութիւնով քանի մը երկիրիւն տղարներ շահեցուցած է կառավարութեան , արդէն շատոնց Երկրագործներու գործակցական բաժին մը հաստատած է , որմէ մեծապէս օգտուած է Ամերիկայի երկրագործութիւնը : Բայց երկրագործութեան սէրը տղայոց մէջ ալ կանուխէն արթնցնելու համար կազմուած «Տղայոց Երկրագործութեան Ակումբ»-ին մեծ զարկ կու տայ : Վերջերս 18 տարեկանէն վար 4 պատանիներ Ուոշինկթընի մէջ վկայական ստացան նախարարէն , նաև մրցանակ մը , որ դրամ չէր , ալ Ուոշինկթըն երթալու և հոն շաբաթ մը անցնելու ծախքը : Այս կերպով գաւառացի այդ տղաքը պատեհութիւն կ'ունենային մայրաքաղաքը այցելելու , ինչ որ նոր բաներ տեսնելու և զարգանալու պատեհութիւն մըն էր իրենց համար : Վկայական ստացող այս 4 պատանիները արտավար մը գետնի վրայ երկրագործին մշակած և ամենալաւ արդիւնք ձեռք բերած էին : Արդէն դպրոցին մէջ կառավարական մասնագէտին գործակցութիւնով իրենց ուսուցիչներէն յաջող արդիւնք ձեռք բերելու նպատակով միջոցներու վրայ պէտք եղած հրահանգները առած էին : Եւ այդ կերպով ամէն ջանք չխնայելով յաջողած էին մրցումի մէջ սուսնային հանդիսանալու : Միաց. Նահանգներու Հարաւային երկրագործ նահանգներուն մէջ շատ տղաք կը մասնակցին այս «Ակումբ»-ին և այս կերպով երկրին հարստութեան մեծագոյն աղբիւրը , երկրագործութիւնը , փափաքելի զբաղում մը կը դառնայ Ամերիկայի ապագայ սերունդին և օգտակար մրցում յառաջ կը բերէ ներկային համար :

կը պատրաստեն տեսակ մը հիւսուածեղէն որմէ կը շինեն շէշէր: Ինչպէս այս կողմի միւս գիւղերուն մէջ՝ հոս ալ խէժ կը քաղեն: Ընկերական կեանքերնին գիւղական է: Թոմարգացիներ ալ

սենեակի մը երեւոյթը: Գիւղը վաղուն ջուր չունի. կլիման առողջարար է:

Սիրելի տղաքներ ու աղջիկներ, ամէն անգամ երբ առիթը կ'ունենամ այսպիսի գիւղեր այցելելու, գիւղացիներուն նիւթական կարօտութենէն աւելի կրթական խեղճ վիճակը կը ցաւցնէ հոգիս: Դուք՝ որ քաղաքներու հանգըստաւէտ կեանքը կ'ապրիք, դպրոցները կը վայելէք՝ չէք կրնար դիւրաւ հասկրնալ այդ խեղճ գիւղացի տղաքներուն վիճակը: Այդ վանքը հոն, գիւղին մօտիկը կրնար լուսաւորութեան շատ գեղեցիկ կեդրոն մը դառնալ, և ատոր համար է որ վանքերը կան հին դարերէ ի վեր, բայց մեզք որ միտքի, սիրտի և դրամի աղքատութիւնը աշդպիսի ցաւալի վիճակի մը են: ԿԻԼԿԵՑԻ



ԹՈՄԱՐԳԱՅԻ ՎԱՆՔԸ

ինչպէս կ'եսարացիները՝ պանդխտութեան երթալու սովորութիւնը ունին:

Գիւղին մէջ կայ մզկիթ մը: Հայերը ունին և կեղեցի մը և քովը ծաղկոց մը՝ շատ արգահատելի վիճակի մէջ: Իսկ վանքը, որուն պատկերը դրած ենք հոս, բաւական գեղեցիկ եկեղեցի մը ունի, ինչպէս նաև բազմաթիւ սենեակներ՝ ուխտաւորներու համար: Վանքին մէջ ալ կայ 20 գիշերօթիկ աշակերտներով գիւղական դպրոց մը: Վանքին 400 արտավար հոգերը, որ ցորեն, գարի, հաճար կ'արտադրեն, և ուխտաւորներու նուէրները կը հայթայթեն ապրուստը գիշերօթիկ աշակերտներուն և վանքին մէջ բնակող 4-5 վարդապետներուն, որոնք անապատականի կեանք կը վարեն: Վանքը ունի նաև բաւական թիւով մագուղաթեայ հին ձեռագիրներ: Իբրեւ հնութիւն գիւղին արեւմտեան կողմը գերեզմանոցին մէջ եկեղեցիի աւերակը կայ: Իսկ հետաքրքրական է գիւղին արեւելեան կողմը երկու ժամ հեռաւորութիւնով «Պուզլուք» կոչուած սառնարանը որ երկրաբանական ուշադրաւ երեւոյթ մըն է: Ստորերկրեայ ժայռերու խաւեր, հաւանականաբար երկրաշարժի պատճառով, բացուած և ընդարձակ ու անկանոն քարայրներ ձևացուցած են, որոնց ամէն կողմերէն մզոլ ջուրը սառած է ու անոնց տուած է սառէ

թարկած է մեր խեղճ գիւղացիներն ու աղգային հաստատութիւնները:

ԿԻԼԿԵՑԻ

—◆◆◆—

ԽԱՂԻՆ ԿԱՐԵԻՈՒՄԻԹԻԿՆԵ

ՈՒ

ՕԳՈՒՏԵՆԵՐԸ

«Խաղէ գրկուած տղեկը անգործ մարդուն հայրն է»

ՀՈՋԷՖ ԼԻ

Գիտութիւնը և գիտական ոգին յաճախ ամէնէն աննշան դէպքերու և երեւոյթներու մէջ մեծ ու օգտակար օկզրունքներ ու ճշմարտութիւններ կը տեսնեն: Այսպէս եղած է նաև մանկական խաղերուն համար: Առաջ մանկան խաղի բնագոյր իբրեւ շարութիւն և անհանդարտութիւն կը նկատուէր, և մասնուկները յաճախ յանդիմանութիւնով և ուրիշ արգելիչ միջոցներով կը դապուէին խաղալու և մարզանքներ ընելու իրենց բնական միտումէն: Բայց հիմա գիտութիւնը կը հաստատէ թէ այդ կերպով ամենամեծ սխալ մը կը գործուէր: Խաղը մասնուկներու մէջ շատ մը ունակութիւններու կազմուելուն և անոնց ֆիզիքականին, սպինքն մտաւոր ու մարմնական զարգացումին մէջ մեծ բաժին ունի: Տղու մը խաղի միջոցով ըրած բազմաձև շարժումները՝ անոր գործունէութեան կեանք

քին շատ մը ընդունակութիւններուն տեսակէտով ո՛րչափ կարեւոր դեր ունին : Եւ արդէն մանկան խաղերը և անոնց ընտելութիւնը քիչ մը խորունկէն ուսումնասիրող մը անպատճառ պիտի տեսնէ ա- նոր մէջ ապագայ գործի մարդը : Առևտուր կեղ- ծող, զինուորական մարզանքներ ու ձկեր ընող , տնակներ շինող , զպրոց խաղացող , քարոզ խօսող պզտիկներ բանաստեղծ Ուտտուրթի Մանու- կը մարդուն հայրն է , Ծ խօսքին ճշմարտութիւնը կը հաստատուն :

Հոս նպատակ հունիմ խաղին կարևորութիւնը, արդի դիտութեան այդ մասին ըրած զարմանալի գիտերը և շատ մը գիտական անյեղի սկզբունք- ներ պարզել : Այլ վարժարաններու վերամուտին առիթով թէ՛ մեր վարժարաններուն , թէ՛ ալ տո՛ւ- ներուն մէջ այս մասին եղած թերութիւնները քանի մը խօսքով յայտնել կը փափաքիմ : Յաւալի է ըսել թէ մեր վարժարաններէն շատեր ընդարձակ խաղի հրապարակներ չունին , և շատեր ալ զուրկ են մարմնամարզարանի ամէնէն կենսական օգտա- կարութեան : Մինչդեռ մարմնամարզը, մանաւանդ նախակրթարաններու մէջ, ամէնէն կարևոր ու ան- միջական դասն է : Ուրախալի է որ մեր բարձրա- գոյն կրթարաններէն ոմանք կարելի եղածը կ'ընեն այս ուղղութիւնով , բայց մանկապարտէզներն ու նախակրթարանները շատ թերի են այս տեսակէ- տով :

Թուրքիոյ մէջ քաղաքներն ալ մասնաւոր կար- զադրութիւններ չունին այս մասին , ինչպէս Եւ- րոպայի և Ամերիկայի շատ մը քաղաքներուն մէջ , ուր խաղի ընդարձակ ու յարմար հրապարակներ կան՝ հանրութեան մանուկներուն տրամադրելի : Այդպիսի վայրերու մէջ մասնաւոր օրեր խաղի տարբեր տեսակ մրցումներ, եայն կ'ըլլան և բոլոր քաղաքին , մինչև անդամ տարրեր քաղաքներու վարժարաններուն ուսանողները կը մրցին իրենց ծնողներուն , քոյրերուն և եղբայրներուն ներկա- յութեան : Մեր սահմանադրական կառավարու- թիւնը պէտք է արթնցնէ տարրեր քաղաքներու քաղաքագետութիւնները իրենց այս պարտակա- նութեան մասին , և ընել տայ կարգադրութիւն- ներ , որով բոլոր քաղաքներ այսպիսի առաւելու- թիւններով օժտուին : Արդէն մեր գեղեցիկ դաշ- տերը , մարգագետինները , պարտէզները Բնութե- նէ շնորհուած խաղի հրապարակներ են : Այս կերպով կատարուած բացօդեայ մարզանքներն ու խաղցուած խաղեր առողջ և յաջողակ սերունդ մը յառաջ բերելու մասին աներեւակայելիօրէն մեծ դեր մը կը կատարեն : Մեր վարժարաններուն

տնօրէնութիւնները պէտք է գոհանան մի միայն զպրոցին : մէջ կատարուած մարմնամարզէն ու խաղցուած խաղերէն , որովհետեւ յաճախ փոշոտ բակերու և անյարմար խաղի հրապարակներու մէջ ապառոջլապահիկ շատ մը անպատեհութիւն- ներ կրնան ըլլալ : Դաշտային , բացօդեայ մարզան- քը և խաղեր յաճախ պէտք է արժարժեն դեռափ տղայոց ու աղջիկներու եռանդն ու կեանքոտու- թիւնը , և շարժեն անոնց արիւնները իրենց երակ- ներուն մէջ :

Իսկ ընտանեկան չըջանակի մէջ , տունը , պէտք է մանուկներու խաղի բնագոյն օգտակար կերպով գործածել , տրամադրելով անոնց պզտիկ մար- զանքներու և անվնաս խաղերու ամէն տեսակ դիւրութիւններ : Դժբախտութիւն մըն է որ մեծ քաղաքներու բազմաթիւ և քովէ քով խնդ- ուած տուններուն մէջ բակի և պարտէզի չգոյու- թեան պատճառով տղաքներ յաճախ կը զրկուին այսպիսի տնական մարզանքներ , և կը ստիպուին յաճախ մեծ մարդերու պէս տուններու և սենեակ- ներու մէջ փակուիլ մնալ , ինչ որ մեծապէս վնասակար է անոնց զարգանալու վրայ եղող ֆիզիքա- կան կազմին : Այո՛ , տուններու մէջ ալ տղոց ան- հանդարտ ու միշտ շարժելու տրամադիր ձեռքե- րուն և ոտքերուն անակն խաղերով և զբօսանքի միջոցներով դիւրութիւններ հայթայթուելու են ի- րենց պէտք ունեցած մարզանքները ընելու համար : Այս կենսական խնդիրը առանց ըջօրէն նկատողու- թեան առնելու , և մեր դպրոցներուն , քաղաքնե- րուն և տուններուն այս տեսակէտով պակասութիւն- ները առանց դարմանելու մտաւորապէս ու ֆիզի- քապէս առողջ ու կեանքոտ սերունդ մը չենք կըր- նար ունենալ : Յաւալի է որ մեզմէ շատեր ման- կութիւն ու պատանեկութիւն գրեթէ չվայելած , կեանքի այդ չըջաններուն կազդուրիչ ու երջանիկ պատեհութիւններէն ու առաւելութիւններէն ա- ռանց օգտուելու , գրեթէ անմիջապէս արբուն հա- սակի հասած մէկու մը հովերը կ'առնենք : Այս- պիսի տիպեր անպակաս են այսօր մեր ընտա- նիքներուն և վարժարաններուն մէջ : Հազարաւոր դարեր իսկ կրկնուելով պիտի չհիննայ այս խօսքը ու ճշմարտութիւնը , «Առողջ միտք առողջ մար- մինի մէջ » : Մեր մարմինները և առողջ միտք մը անոնց մէջ՝ Աստուծմէ մեզի շնորհուած մեծագոյն բարիքն են : Բայց այս մասին պէտք է կանուխէն արթուն ըլլալ և կեանքի առաւօտուն իսկ խորհիլ այն միջոցները , որոնցմով պիտի երաշխաւորուի ապագայ սերունդին առողջութիւնն ու եռանդա- լիք ու յաջողակ գործունէութիւնը : Ծնողքներ , դաստիարակներ , վարժարաններու տնօրէններ և

քաղաքներու քաղաքապետութիւններ մեծ պարտականութեան տակ են այս մասին : Ա՛խ , ե՞րբ պիտի գայ այն օրը , երբ մեր երկիրը , մեր վարձարանները և ամէն ընտանիք լիովին պիտի վայելեն քաղաքակիրթ աշխարհին այս բոլոր բարիքները :

ԿԻՆԻԿԵՅԻ

ԳԵՂԵՑԿՈՒԹԻՒՆ

Դեռատի ընթերցողներս , պիտի չուզէի գեղեցկութեան վերացական սահմանումներուն մասին խօսիլ ձեզի , և բացատրել ջանալ թէ ի՞նչ է այն , և թէ ի՞նչպէս աւելի ազէկ կրնանք ըմբռնել զայն :

Բայց գիտեմ որ ձեզմէ իւրաքանչիւրը բնազդաբար գիտէ թէ ի՞նչ է գեղեցկութիւնը , և թէ մեր սիրտին զգացումները ի՞նչպէս կը թրթռան անոր հանդէպ : Գիտէք թէ ո՞րչափ հաճելի ու ազնուացողիչ տպաւորութիւն կը թողուն մեր վրայ Բնութեան գեղեցկութիւնները : Ո՞րչափ կը սիրենք հանգիստեա ըլլալ Բնութեան գեղեցիկ տեսարաններուն : Արշալոյսը , վերջալոյսը , աստղազարդ երկինքը , լուսնակ դիչեր մը , դալարա-



համար նախ ջանալու ենք մեր սիրտերը և միտքերը մաքուր պահել : Հարզգացող մենք ու անպարկէշտ խորհուրդներ տգեղ հետքեր կը դրոշմեն մեր գէմքերուն վրայ : Յաճախ մարդուն սիրտը գէմքին վրայ նկարուած կ'ըլլայ կարծես : Ձեր կիրքի ելած , զայրացած պահուն դիտած էք ձեր գէմքերը , Տղու մը գէմքին դաժանութիւնը շատ բան կը խօսի անոր սիրտին մասին : Մեր գեղեցկութիւնը պահպանելու համար մաքրութիւնն ալ

ՊԵՐՏԻՆԻ ԱՄԵՆԱԳԵՂԵՑԻԿ ԱԶՋՆԱԿԸ ՈՒՐՍԱԼԱ ՖՈՆ ՊԷՏԷՐՄԱՆ

(« Գերման կայսեր իւզմէ հասարակութեան Գեղեցկութեան Իրացումը , 100 անի , լահեցում »)

զարդ դաշտեր , ծառախիտ անտառներ , մրգատառաններ , բուրաստաններ , ջուրին պարզած հիանալի պէսպիսութիւններն ու ծովի տեսարաններ այնպէս կ'ազդեն մեր վրայ , որ բաւուով մը միայն կրնանք յայտնել մեր սիրտին թրթռումը , « Գեղեցիկ » :

Բայց ես հոս քանի մը տողեր գրել պիտի ուզէի ձեզի խօսելու համար մարդկային գեղեցկութեան , անոր մշակումին ու պահպանումին համար : Ամէնա ալ գիտենք թէ մարդկային ցեղը կենդանական աշխարհին մէջ ամենագեղեցիկն է : Բայց մարդերու մէջ ալ գեղեցկութեան տարբեր տեսակներ կան : Թէև գեղեցկութեան ըմբռնումը , ճաշակի , կրթութեան , կլիմայի , սովորութեան հա-

մանտեսիլի պէտք մըն է : Փողոցի մայթերուն վրայ սքրտացող աղտոտ գէմքով , խառն ի խուռն մազերով , պատուած զգեստով աղու մը և մաքուր ընտանիքի մը մաքուր ու կոկիկ զաւակին մէջ մեծ տարբերութիւն կայ , հոգ չէ թէ առաջինը վերջինէն աւելի գեղեցկադէմ ծնած ըլլայ : Մարմինի , զգեստի մաքրութիւնը և բարեկիրթ ձևեր մեծ դեր ունին մեզ գեղեցիկ ու համակրելի դարձնելու մէջ : Մեր ընկերները , խօսակցութիւնները , սովորոյթները , նախասիրութիւնները շատ կ'ազդեն մեր գեղեցկութեան և անոր պահպանումին : Բարի , ազնիւ , մաքուր աղայ մը Բնութեանն առանց գեղեցկութեան բացառիկ շնորհքով մը օժտուած

ըլլալու՝ սիրուն ու համակրելի կրնայ ըլլալ :

Սիրելի տղաքներ ու աղջիկներ, սիրեցէք Բնութեան գեղեցկութիւնները, սիրեցէք բարութիւնը, աղնութիւնը, ճշմարտութիւնը, մաքրութիւնը, ձեր պզտիկ հասակին մէջ աշխատեցէք հոգ տանիլ ձեր գեղեցկութեան և անոր պահպանումին: Դուք որչափ ալ տղքատ ըլլաք ու գուրկ նւթական դիւրութիւններէ՝ նորէն կրնաք մաքուր ըլլալ սիրտով ու մարմնով, և համակրելի դառնալ ամէնուն: Աշխատեցէք որ ո՛չ մէկ մեղք ու չար ունակութիւն իր սե կնիքը չդնէ ձեր պայծառ ճակատներուն ու կարմրագեղ այտերուն վրայ: Նաև մի մոռնաք հոգ տանիլ ձեր առողջութեան՝ կարելի եղած միջոցներով, որովհետև ձեր գեղեցկութիւնը անկէ կախեալ է: Առողջ, կայտառ, գործունեայ, բարի, ազնիւ սերունդ մը գեղեցիկ սերունդ կըրնայ ըլլալ: Գեղեցիկ ծնիլը չբաւեր, գեղեցիկ մեծնալ ու ապրիլ ալ պէտք է: Բոլոր արուեստագէտներ իրենց բոլոր տաղանդը գործածած են Յիսուսի մանկութիւնն ու պատանեկութիւնը կրցածնուն չափ գեղեցիկ նկարելու: Որովհետև անոր հիանալի նկարագիրը, օրինակելի կեանքը և պատելի սիրտը արդէն մարմնացած գեղեցկութիւնն էին: Ուրեմն, սիրելի պզտիկներ, դուք ալ ջանացէք այն տիպար Մանուկին, Պատանեակին նմանիլ սիրտով, միտքով, կեանքով և նկարագիրով, որ անոր գեղեցկութիւնը գրոշմուխ ձեր ճակատներուն վրայ:

Գ. Բ. Հ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

ՊԱՏԺՈՒԱԾ ԱԼԻՍ

Ալիս պզտիկ աղջնակ,
Մինչեւ իրկուն շարունակ,
Կը ցատկըտէ անհանդարտ
Ու կը խաղայ մշտագուարթ:
Անուշիկ՝ բայց քիչ մը չար,
Վնաս մը կ'ընէ անպատճառ,
Անոր համար մայրն իրեն
Կ'ըսէ նորէն ու նորէն,
«Ալիս, ձագուկս աղուորիկ,
Պէտք է խաղաս խելօքիկ,
Զըլլայ վընաս պատճառես,
Կը պատժուիս. կ'ըսեմ՝ քեզ»:
Բայց Ալիս խօսք չը լըսեր,
Խաղի տըւած սիրտն ու սէր,
Օր մըն ալ երբ կը խաղար՝
Կոտրեց սիրուն մէկ թաղար:
Մայրն ալ պատիժն իր արեւա,
Ու ամուռն կապեց լաւ
Անոր ձեռքերն ու ոտքեր,
Որ հոն պատիժն իր կըրէր:

Պիժուկն, շընիկն իր սիրուն,
Եկած քովը ոտքերուն,
Կարծես իր տեղ կ'ամրնար՝
Հոն գըլուխը կախած վար:



(Նկար՝ Պարպրի)

ԱՄՕՌԱՊԱՐՏ

★ ★

Դուք ալ տըղաք, աղջիկներ,
Ալիսին պէս վնասաբեր
Խաղեր երբեք մի խաղաք,
Որ պատիժէն չը դողաք:

Գ. Բ. Հ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

ՊԵԱԹՐԻՍ

Սիրելի տղաք, երկինքի մասին հիանալի պատմութիւն մը կայ՝ գրուած Տանդէ անուն բանաստեղծէն, որ օր մը երազ մը տեսաւ թէ ինք երկինք կ'առաջնորդուէր գեղանին Պեաթրիս կողմէ:
Եւ ահաւասիկ երազը: Տանդէ բոլոր մարդերու վրայ այնչափ անսիրելի բաներ մտածել սովորած էր որ, երբ իր բնակած Ծիրանա քաղաքին փողոցներուն մէջ պարտեւու ելլէր՝ կը կարծէր թէ ամէն մէկ մարդու երեսին վրայ չարութեան նշաններ կը տեսներ: Եւ իրեն այնպէս թուեցաւ թէ աշխարհի վրայ գտնուած բոլոր մարդիկ Աստուծոյ հեռացած են, եւ իր սիրտին այս գերագրգռուած

վիշտը այնչափ մեծցաւ, որ միաքին մէջ սիրող, յուսադրիչ մտածում մը իսկ չմնաց: Յետոյ անոր հիանալի տեսիլք մը երեցաւ: Անոր այնպէս երեցաւ թէ Պէտթրիս, զոր կը սիրէր, Աստուծոյ իրեն զրկուեցաւ և խօսեցաւ իրեն և զինքը ղէպի վեր առաջնորդելով Երկինքը ցուցուց իրեն:

Բայց առաջին անգամ աչքերը այնչափ մթազնեցան, որ հազիւ քանի մը պզտիկ աստղերու փայլիլը տեսնել կարձեց: Բայց քանի՜ շարունակեցին իրենց ճամբորդութիւնը՝ Պէտթրիս անոր չնակցած շատ բաներու մասին խօսեցաւ անոր, և երբ կը խօսէր՝ Երկինքը ա՛լ աւելի պարզուե-



(ԳԱՍԲ՝ ՐՈՋԷԹԹԻՆ)

ՊԵՏԱՊՈԼԻՍ

ցաւ և Տանդէ տեսաւ որ բոլոր աստղերը միասին կը փայլէին մեղմալոյս, բազմաթիւ սուրբերու լուսապսակներուն նման: Եւ աշխարհի տեսարանը սկսաւ կորսուիլ Տանդէի աչքերէն և հոն Երկինքին մէջ կը կենար իբրեւ պզտիկ մանուկ մը:

Պէտթրիս զայն աւելի վերերը առաջնորդեց. և երբ կ'ուզէր որ ան Երկինքը աւելի որոշ կերպով տեսնէ՝ կը խօսէր այն աշխարհին վրայ ուր կ'ապրէր Տանդէ, և մարդերու վրայ զօրոնք կ'ատէր: Աստուծոյ հետ ապրողի մը համար ատելութեան վրայ խօսիլ ոչինչ բան է: Եւ Տանդէ մինչ կ'ուշկընդրէր՝ սկսաւ տեսնել թէ Մարդը Երկինքի մէջ է: Երբ ան այս սորվեցաւ՝ անոնք արագ թռիչքով մը ղէպի Աստուծոյ թռան: Եւ ահա Տանդէի կը թուէր թէ Երկինքի մէջ ո՛րչափ բարձրերը ելէին՝ այնչափ աւելի կը մօտենային իր հայրենի-

քին, որովհետեւ հոն բոլոր իր շուրջը գտնուողները իրեն ծանօթ ղէմքեր էին: Եւ անոնք աւելի առաջ գացին մինչև ամենաբարձր Երկինքը, ուր Աստուծոյ և մարդ միասին կ'ապրին և հրեշտակները իսկ Աստուծոյ՝ մարդէ և մարդը՝ Աստուծոյ չեն կրնար զանազանել: Եւ Պէտթրիս Տանդէի ցուցուց այս մեծ գաղտնիքը: Եւ ան կեցաւ ու իր աչքերուն փայլով մեծապայծառ լոյսին մէջ դիտեց ու գիտեց:

Թէ և ան մեզի չպատմեր թէ ի՞նչ տեսաւ, բայց գիտենք թէ տեսածը իր բնական Ֆլորանս քաղաքն էր, և թէ ան բոլոր մարդերու սիրող աչքերով կը նայէր և կը տեսնէր զանոնք այնպէս՝ ինչպէս պիտի տեսնէր Աստուծոյ հետ ապրող մէկը:

Երկինքը հոս է, սիրելի տղաք, Իրար սիրենք:

ՁՈՒԿԵՐ

(Մարի-Բէթ Ուրբէր Մարի)

(Շ-ր. Բէ- 362)

Անոնք որ ձուկերը տունի մէջ տեսած են, այսինքն ապակեայ ջրաւազանին առջև դիտած են անոնց ամենօրեայ կեանքը, զանոնք ուրախապէս իրենց մտածումին և գուրգուրանքին մէջ շատ մօտ պիտի դասեն ծաղիկներու: Ահա կլորիկ, հիանալիօրէն ճկուն ձկնիկ մը կը սուրայ, այն ձեր ձեռքին ավիէն պզտիկ է և դադողակուրի (սէտէֆ) գոյն մը ունի: Երբ ան մաքուր ծովի ջրերի մէջ առկախ կը կենայ՝ Պոսիդոնի (ծովի շաստուած) թագին վրայ գոհարի մը տեղը բռնելու արժանի է, և երբ կը շարժի՝ կարելի չէ բառեր գտնել անոր շնորհալի ծածանումներուն գեղեցկութիւնը բացատրելու: Անոր մօտ կայ Արեւելեան աղնուական մը, որ ծովի վերջալոյսի մը պէս չողուն է, երկայն, կակուղ, ծածանող լուղաթևերով և Եգիպտական իշխանուհիի մը աստուղէն պատմութեան նմանող պոչով: Ծաղիկները գոյնով աւելի չողուն և ձեռով աւելի բազմազան չեն քան ձուկերը՝ տարբեր ջրաւազաններու մէջ:

Իսկ շատեր ալ գեղեցիկ ըլլալէ աւելի հետաքրքրական են: Ափիոնամուրի մը երազէն իսկ չեն անցած այնչափ այլանդակ ձևերով կենդանիներ, քան անոնք որ ծովէն կը հանուին իրենց զարմանալի կեանքը շարունակելու համար ձկնաբուծարանի ջրաւազանին մէջ, ճիւղաւոր տարօրինակ, հիացածի տեսքով, անկիւնաւոր ղէմքով, ահարկութեամբ, յորանջող ծովի թշուառականները կը կոչէ զանոնք Լէյ Զընթ:

Բայց բոլոր ձուկերը ընդարձակ, կեանքոտ ծովին մէջ չեն գտնուիր, անոնք գետերու մէջէն ղէպի ցամաք ալ գաղած են ու բազմազան լիճերու և լճակներու մէջ, ուր որ պայմանները նպաստաւոր եղած են ձուկի կեանքին համար: Այն ոք իր մանկութեան ատենէն գիտէ գետակներու արծաթափայլ խորակաձուկը որ դիւրաւ կը բռնուի, և լճակներու մէջի չղի կտորը, այդ յար-

մարապէս լուսնաձուկ կոչուածը : Կատուաձուկ կոչուածն ալ , որ տգեղ է , իր եղջիւրանման ցրցուածքներով տեւական ապաւորութիւն մը թողած է գիւղի տղայոց և աղջիկներու յիշողութեան վրայ :

Ձուկերու այս պաղ , կեանքի շնամանող կեանքը մեր կեանքի տարբեր տեսութիւններուն զարմանալի կրնայ երևալ , բայց անոնք ճշմարիտ կենդանիներ են , և բոլորովին տարբեր ծաղիկներէն , որոնք օգով և հողով կը պահեն իրենց գոյութիւնը , ասոնք ալ անունդ կ'ուզեն , որ ուրիշ կենդանիներու կեանքով կը հայթայթուի : Արդարեւ անոնց կենդանի կերակուրներու համար ունեցած ախորժակը զարմանքով և սարսափով կը դիտուի մեզի պէս արարածներէ , որ անկարող ենք տեսնելու մարդակերութիւնը և ձուկի տեսակէտէ ալ՝ ողջ գոհեր ուտելը :

Ասոնք անդառութիւնը իրենց մարմինին բոլոր մակերեսով չեն ընել , ինչպէս ծաղիկները ունին այդ փափկաճաշկութիւնը , այլ որոշ ընդունարան մը ունին իրենց կեանքի պայքար մղող կենդանի կերակուրին համար , զոր կը հետապնդեն , կը բռնեն և կը զրկեն աշխատանոց մը , ուր ան կենդանական նիւթի տարրական ձեւին կը վերածուի . քանի որ ձուկին ստամոքսին մէջ կերակուրը մարսողական հեղուկներով կը ջրախառնուի և կը վերածուի հիւթի մը՝ կրնայ լուծուիլ և արիւնէն ծծուիլ : Արիւնը նոր հիւթը մարմինին ամէն կողմերը ամէն անդամի կը տանի , և երբ այս հեղուկ անունդը տեղէ տեղ չըջան կ'ընէ՝ մարմինին շինութեան համար պէտք եղած մասերը վար կը դրուին , այսպէս ձուկն ալ անունդէն կ'օգտուի այն կերպով որով բոյսը կ'օգտուի , միայն թէ բոյսին անունդը արդէն լուծուած վիճակի մը մէջ գտնուելուն՝ ստամոքսի տեսած գործին պէտք չունի :

Ձուկին շնչառութիւնն ալ բոյսինին կը նմանի , բացի այն քիչ մը մակերեսային որ իբրեւ ձուկին թոքը կը ծառայէ : Տարակոյս չկայ որ ձուկը թըթուածին ներս կ'առնէ և իր մարմինին բոլոր մակերեսէն ածխային թթու դուրս կուտայ , ինչպէս կ'ընէ բոյսը . բայց ձուկին մէջ քանի մը մասնաւոր խորշիկներ այդ տեսակետով աւելի գործօն են քան ուրիշները , և այս խորշիկները տեղաւորուած են ձուկին ականջներուն մէջ , ուր օդախառնուած ջրը միշտ կը լուսայ զանոնք : Օդին թթուածինը այս ձկնականջի խորշիկներէն կը ծծուի , և անոր պէտք ունեցող անդամին կ'անցնի , մինչ ածխային թթուն , որ կենդանիին մէջ տեղի ունեցող քիմիական փոփոխութիւններէն յառաջ կուգայ , նոյն այդ ձկնականջի խորշիկներու միջոցով ջուրին կը հաղորդուի :

(Շարունակելի)

ՏՂԱՅՈՑ ԲԵՄԸ

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԿԵԱՆՔԸ

Սաղմոսերգու սրբազան բանաստեղծը երբ մէկ կողմէն մարդուն տկարութիւնը և անոր կեանքին կարճութիւնը և միւս կողմէն Աստուծոյ ողորմութիւնը և Անոր յաւիտեանական շնորհները կը հակադրէ , սրտայոյզ բանաստեղծութիւնով մը կ'ըսէ , «Մարդուն օրերը խոտի պէս են , ինչպէս դաշտի ծաղիկը , այնպէս կը ծաղկի : Վասն զի հովը անոր վրայէն կ'անցնի ու ան կ'ոչնչանայ , Եւ ալ անոր տեղը չճանչնար զանիկա : Բայց Տէրօջը ողորմութիւնը յաւիտեանս յաւիտեանից իրմէ վախճողներուն վրայ է . . . »

Դուք ալ , սիրելի տղաքներ ու աղջիկներ , այնան իրիկունները երբ ձեր տունին պարտէզը , քաղաքին ծայրի ծառուղին կամ մօտի անտառակը երթաք պտուտելու համար և տեսնէք դեղնած տերևներուն թօթափիլը աշնան ցուրտ հովերէն , երբ տեսնէք ձեր տունի թաղարներուն մէջ քանի մը ամիսներ առաջ բոյրով , թոյրով հպարտացող վաղանցիկ ծաղիկներուն վերջին չորցած մնացորդները , դուք ալ սրբազան բանաստեղծին պէս տխուր դրացումով մը չէք համակուիր , և ամէն ինկող տերևին , չորցած թուփին և թաղամած ծաղիկին մէջ մարդկային կարճ կեանքին մէկ նմանութիւնը չէք տեսներ : Թէ և այս տխուր մտածումը չներդաշնակիր ձեր խայտալից ոգիին հետ , բայց ո՞րչափ մեծնաք՝ աշնան ավերի պիտի հասկնաք այս ախրառիթ ճշմարտութիւնը : Բայց ասոր մէջ յուսահատեցուցիչ բան մը չկայ . մենք չենք հաւատար թէ ամէն բանի վախճանը գերեզմանն է , յաւիտեանական կեանքի մը յոյսը մեր անսպառ երջանկութիւնն է : Ուրեմն դուք աշունէն՝ գարունին , այս վաղանցիկ կեանքէն՝ դէպի յաւիտեանականութիւն , և աշխարհի անցաւոր վայելքներէն՝ Տէրօջը ողորմութեան նայեցէք , Հեռու վանեցէք ձեզմէ ախուր մտածումները , մաքուր և ազնիւ մտածումներու յուսադրիչ ազդեցութիւնները վայելեցէք ձեր սիրտերուն մէջ : Ամէն բանի փայլուն կողմը դիտել վարժուեցէք : Հաւատացէք թէ իր ազգին , հայրենիքին և իր նմաններուն համար սպառած ազնիւ կեանք մը դաշտի ծաղիկին պէս չէ , ո՛չ ալ անոր օրերը խոտի պէս են , որովհետեւ այնպիսի կեանք մը պսակուած է Տէրօջը յաւիտեանական ողորմութիւնով :

Գր. Հ. Գ.

ու քաջութեան վրայ երգել սկսաւ: Վոլֆրամ երկար ատենէ ի վեր սիրած էր Իշխանունին, բայց ազնուաբար իր սիրոյն մէջ տեղի տուած էր ի նպաստ իր բարեկամին, Թանհոյզըրի: Հիմա իր երգը մարդուն ազնուութիւնը կը ցուցնէր: Ան գովեց արքունիքին օրիորդները որոնց մէջ Իշխանունին կը փայլէր զերդ գոհար: Յետոյ իր ձայնը աստիճանաբար բարձրանալով բոլոր ունկնդիրները թունդ հանեց. ան երգեց ճշմարիտ միակ սիրոյ մասին, որ սիրեցեալին համար իր կեանքը զոհելն իսկ իր ամենամեծ երջանկութիւնը կը համարի:

Երբ Վոլֆրամ լմնցուց բոլոր օրահը ծափահարութեան ձայնով մը արձագանգեց, որովհետեւ անոր երգը իրապէս շատ գեղեցիկ եղած էր. և ոչ նուազ ալ ճշմարիտ: Թանհոյզըր միայն չմասնակցեցաւ ծափահարութեան: Երբ երգը կ'երգուէր՝ ան լուռութեամբ նստած էր երազող մէկու մը պէս: Նորէն իր աչքին առջեւ պատկերացած էին այդ փառահեղ պատկերներով ու յափշտակիչ երաժշտութիւնով գեղեցիկ քարայրը: Կարծես կը տեսնէր Աստղիկի դիւթիչ ղէժքը. և կը լսէր իր իսկ ձայնը երբ ուխտած էր զիցունիին ըսելով, «Ես քու», միայն քու փառքդ պիտի երգեմ»:

Իր ըրածին հազիւ թէ գիտակ Թանհոյզըր ոտքի վրայ ցատկեց, մինչ իր մրցակիցին համար եղած ծափահարութիւնը դեռ վերջացած չէր, և ըսկսաւ Վոլֆրամի երգին պատասխան մը երգել: Բայց օրջափ տարբեր էր իր նիւթը: Անձնազոհութիւնը իրեն փառք սեպող մաքուր լարձր սիրոյ տեղ՝ եսասէր տարփանքը կ'երգէր, որ անձնական զոհացում միայն կը փնտռէ: Իրաւ դիւթութիւնը դեռ ազդեցութիւն թողած էր անոր վրայ, որովհետեւ հազիւ հազ կրնար խորհիլ քարայրի կեանքին վրայ և չուրջը դառնալ այն հաճոյքներուն, որ որոշուած էին իրեն համար, քան թէ իր կողմէն որ եւէ նուիրում ցուցնել: Բայց ճիշդ այդ կերպով էր որ երբեմնի ճշմարիտ սիրոյ չաստուծունին Աստղիկ հիմա մարդերու միտքերը կը տկարացնէր:

Երբ Թանհոյզըր երգելու սկսաւ ունկնդիրները անոր շատ ուշադրութիւն կ'ընէին: Ան իր այս տարօրինակ նիւթին վրայ շատ չէր երգած գետերը զայրոյթի և հակառակութեան միմուռներ լսուիլ սկսան, որոնք այնչափ շատցան որ աշուղներէն մէկը ոտքի վրայ ելաւ. յանկարծ և ըսաւ, «Սէրը զոր կ'երգես սուտ է, ինչպէս քու սիրտդ: Այսպէս լուռութիւնով քեզ մօտիկ ընել չենք ուզեր, ո՛չ ալ կրնանք տեսնել բոլոր ճշմարիտ ասպետներու վրայ քու բերած արատդ. քեզ կոխի կը հըրուիրեմ, հրամայեք»:

Այս խօսքերը մեծաշունդ ծափահարուեցան միւս երգիչներու կողմէն: Բոլոր սրահը մեծ աղմուկ մը փրթաւ մինչեւ որ Թագաւորը ելաւ և լուռութիւն հրամայեց: Յետոյ Վոլֆրամ նորէն ոտքի ելաւ իր տաւիղով խնդրելով՝ որ մօտիկ ընեն:

Ան մեղմ յանդիմանութեան խօսքերով կշտամբեց Թանհոյզըրը իր եսասէր ու անարժան երգին համար: Վոլֆրամ ըսաւ թէ ան իրական նուիրում մի ինչ ըլլալը պիտի չգիտնար, եթէ այսչափ խոնարհ մակարդակի մը իջնցնէր զայն. յետոյ նորէն իր տաւիղին թելերուն դպաւ և նորէն գովասանք մը երգեց այն սիրոյն որ ամէնն ալ կը ներշնչէր:

Բայց Թանհոյզըր կոշտ կերպով խանգարեց զայն և փրթող աղմուկին կարեւորութիւն չտալով անտարբեր ու խիստ կերպով մը իր անցեալ տարուան կեանքը երգեց: Խօսեցաւ քարայրին, անոր երաժշտութեան, անուշահոտութիւններուն, դերազանց տեսարաններուն և հաճոյքներուն մասին, որոնց վրայ Աստղիկ անձամբ կը նախագահէր:

«Բու հերոսական անձնազոհութիւնդ», աւելցուց ան ծաղրելով, «ասոր հետ բաղդատելով պող ու տափակ է. և աշխարհի ամէնէն գեղեցիկ կինը աննշան կը մնայ այս հրաշալի չաստուծունիին քով: Ա՛հ, Աստղիկ, ես իմ խոստումս պահած եմ, քոնկ է փառքը»:

Ան վերջացուց ուշաբարձութեան մատնուած մէկու մը պէս, — և իրապէս ալ այնպէս էր խեղճ ասպետը — Ան կեցաւ անշարժ, իր աչքերը իբր թէ դադարի տեսարանի մը յառած, մինչ իր տաւիղը ձեռքէն գետին կ'իջնար շոռաչիւնով մը:

Յետոյ աղմուկը սկսաւ կրկին կատաղութիւնով: Աշուղները մեծ աղմուկով մը անոր վրայ խուժեցին և «Ան Վինրսպէրի գացած է, չարին ազդեցութեան տակ ինկած է, վերցուցէք, մեռցուցէք զայն» պոռացին:

Իրենց զայրոյթին և կատաղութեան մէջ զայն արգէն մեռցուցած պիտի ըլլային, թէ որ մէկը արգելք չըլլար անոնց: Բայց՝ մտածելու չափ չուտով՝ փափկակաղմ, սպիտակազգեստ կերպարանք մը կնքաւ անոնց և մոլորած ասպետին մէջտեղ, և իր ձեռքերը երկարեց պաղատաղին: Էլիզապէթին էր ան, որ հոն վշտահար սիրտով նստած էր իր ընտրուեալ աշուղին երգած պահուն: Շատ աղէկ տեսած էր թէ որչափ անարժան էր ան, որու իր սիրտը տուած էր, բայց անգամ մը տուած՝ բոլորուն՝ մէկ վայրկեանի մէջ ետ չէր կրնար ստնել զայն: Պատահատ էր աղօթելու անոր համար և յուսալու թէ արժանի պիտի ըլլայ:

(Շարունակելէ)

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ

Այս տարի շատ կանուխ համոզուեցանք թէ Կիրակնօրեայ Դպրոցի դասերու Ծանօթութիւնները Աւետիքեւի մէջ հրատարակելու ծրագիրը սխալ մըն էր, բայց այդ կերպով սկսած ըլլալով լաւագոյն թուեցաւ շարունակել այնպէս մինչեւ տարուան վերջը: 1911 տարուան համար վերստին կը դառնանք Ծանօթութիւնները գիրքի ձեւով հրատարակելու մեր նախորդ մեթոտին: Անոնք պիտի հրատարակուին երկու մասերով, որոնց առաջինը պիտի պարունակէ Յունուարէ մինչեւ Յունիսի դասերը, և երկրորդը՝ Բուլիսէ մինչեւ Դեկտեմբերի դասերը: Այս անգամ Ծանօթութիւնները աւելի ճոխ են քան նախկին տարիներու գրքոյկներուն պարունակածները, վասն զի էջերուն թիւը իբր յիսուն առ հարիւր աւելի է: Առաջին վեց ամիսներուն Հայերէն Ծանօթութիւնները պատրաստ են հիմա, և հայատառ Թուրքերէնները պատրաստ պիտի ըլլան Հոկտեմբերի սկիզբները: Իւրաքանչիւր հատորի գինը պիտի ըլլայ մէկ դահեկան, այսինքն ամբողջ տարուանը երկու դահեկան, Կը յուսանք թէ գիրքերը պիտի գործածուին մեր Կիրակնօրեայ Դպրոցներուն մէջ առ հասարակ, և կը հրաւիրենք զանոնք ուղղողները որ իրենց հրամանները զրկեն անմիջապէս: 2—3

ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿԱՆ ՕՐԱՑՈՅՑ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ

1911

Ընդարձակը՝ էջ 332՝ գին 3.20 դհ., համառօտը՝ էջ 128՝ գին 1.20 դհ.: Կեդրոն՝ Մատթէոսեան Տպարան. Կը ծախեն գլխաւոր գրաւաճառներ:

Իւրաքանչիւր Հայ — այր և կին, հայր և մայր, օրիորդ և երիտասարդ, ամուսնացեալ և ամուրի, դեռատի աղջիկներ և մանչեր, առողջ և հիւանդ — ի մի ըստ ամէն վիճակի, գիրքի և հասակի Հայ կ'օգտուի, մարմնով, մտքով և հոգեով, Հանրադատական Օրացոյցէն, որ ունի նաև 18 պատկեր և 12 մրցանակաւոր խնդիրներ: Հասցիք Արեւելեան Ութանոցիէն է: Փոսթալ գնել հատ մը, քանզի չուտ կըսպառի մեր Հանր. Օրացոյցը: 1—10

Բիւթանական Միութեան պատկանեալ բոլոր եկեղեցիներէն և ժողովուրդներէն կը խնդրուի որ յիշեն թէ մինչեւ Նոյեմբերի վերջերը՝ Միութեան

ծախքերուն համար հանգանակութիւն ընելով պիտի խրկեն զանձապէս Տիար Տիրան Մարտիկեանի, ըստ որոշման Միութեան: Բարարար Գ. Դ. Տ. 1—2

ՄԵԶԻ ՂՐԿՈՒԱԾ ԳՆՐՔԵՐ

ՆՈՐ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ԱՐԴԻ ՀԱՅ. ԼԵԶՈՒԻ. (Բարձր. Դասընթացը) Յովհ. Գալանճեան, էջ՝ 222, Դին՝ 7.20 դհ.: Հրատ. Պալենց Դրատան 2—2

ՆՈՐ ԴԱՍԱԳԻՐՔ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ. (Միջին) Բաղմաթիւ պատկերներով և քարտեղով, պատրաստեց Կ. Յ. Բաճալեան, էջ՝ 140. Դին 6 դահ., Հրատ. Պալենց Դրատան 2—2

ԱՌԱՋՆՈՐԴ ԸՆԹԵՐՑԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԹԱՐԳ. ՄԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՆԳՂԻՆԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ, Ա. Տարի, Այլատասիրեց Տէրն Մարգարէն, էջ՝ 96. Դին 3 դհ., Հրատ. Պալենց Դրատան 2—2

ԳԱՆՁԱՐԱՆ (Մէջին Դասընթաց) Աբաճ Անանեան, Գ. Տպագր. էջ՝ 140. գին 8 դահ., հրատ. Յ. Դըլըճեան Դրատան, Չագմագճըլար թիւ 25. 1—2

ՀԵՂԻՆԷ ԿԱՄ ԾԱՂԿԱՆՑ ԿՈՂՈՎԸ. Թարգմանեց Ֆրանսերէնէ Տէրն Շալալեմ Տէր Մարգարէն, էջ՝ 126 գին 2.20 դահ.: 1—2

ՆՈՅ ԱԶԳ. ԵՐԳԱՐԱՆ (Գրքանէ), հրատ. Յ. Մ. Սրապեան Դրատան, Մարգուսան, էջ՝ 264, Դին՝ 5 դահեկան:

ԹՈՒԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆ, Նոր Բիւթան, Տարի. Դասընթացը Ա. հատ., կարգադրեց Յակոբ Յ. Շնորհօքեան. էջ՝ 111, գին՝ 3 դահ. գաւառներէ գիմել առ Միհրան Շնորհօքեան, Շէրիֆ փաշա խան 27, Կ. Պոլիս. նաև Յ. Շնորհօքեան և Որդիք, Այնթապ: 1—2

ՊԶՏԻԿ ՏՈՒԱՄԵՐ. Գրեց՝ Միսաթ Պետրոսեան: Վեց բարոյալից և գեղեցիկ տրամախօսութիւններ զպրոցական հանգէսներու մէջ տղայոց և աղջիկներու կողմէ կատարուելու համար յատկապէս պատրաստուած: էջ՝ 96, գին՝ 4 դահ., գիմել՝ Յովհ. Դըլըճեան գրատան, Կ. Պոլիս Չագմագճըլար, թիւ 25, կամ հեղինակին՝ Ազգ. Պարթևեան Վարժարան Մերսին: 1—2

Կ. պոլսոյ Ե. Բ. Ընկերակցութեան աղօթաժողով, ժամը 8. (Ը. Թ.) Միշն Հաուսի մէջ Գումագալու: